

A MAGYAR
BÁNYAJOG
RENDSZERE.

IRTA

Dr. WENZEL GUSZTÁV.

KIR. TANÁCSOS, EGYETEMI JOGTANÁR, A MAGYAR ÉS A DÉLI-SZLÁV
AKADÉMIAK, S TÖBB BEL- ÉS KÜLFÖLDI TUDÓS ÉS KÖZHASZNÚ
TÁRSULATNAK TAGJA SAT.

MÁSODIK KIADÁS.

ELSŐ FÜZET. ÁLTALÁNOS RÉSZ.

(Más nyelvekre fordítás ellen szerző tiltakozik.)

PEST.

NYOMATOTT AZ ATHENAEUM NYOMDÁJÁBAN.

1872.

TARTALOM.

	Lap
BEVEZETÉS 1—13. §§.	1
I. TÖRTÉNETI RÉSZ 14. 15. §§.	25
ELSŐ KORSZAK 16—23. §§.	26
MÁSODIK KORSZAK 24—35. §§.	42
TOLDALÉK 36—39. §§.	70
II. ÁLTALÁNOS RÉSZ.	
ELSŐ FEJEZET. Bányászati királyi fő-	
urijog (JUS REGALE MINERALE) 40—43. §§.	78
MÁSODIK FEJEZET. Bányászabadság.	
44—46. §§.	85
HARMADIK FEJEZET. Személyek bá-	
nyaügyi tekintetben 47—49. §§.	93
NEGYEDIK FEJEZET. Dolgozók a bá-	
nyaügyi szempontjából 50—52. §§.	98
ÖTÖDIK FEJEZET. Jogügyek a bánya-	
ügyi szempontjából 53—54. §§.	101

BEVEZETÉS.

1. §. Magyar bányajog.

I. Bányajognak általában a fennálló jognak azon része nevezetik, mely a bányászatra vonatkozik, s a személyeknek a bányabirtok és bányaipar által feltételezett jogait és kötelességeit szabályozza.

Megjegyzendő: **1)** Bányajogról általában csak ott lehetvén szó, hol a bányamívelés mint önálló gazdasági életirány bír jelentőséggel, s hol ennek megfelelőleg a bányaviszonyok is sajátos szükségleteikhez és kívánalmaikhoz képest okszerű módon rendezvék; világos, hogy nem minden pozitív jogrendszerben találunk egyformán kifejtett bányajogra, s hogy annak jelentősége egyes államokban és egyes népeknél különbözik, nemcsak a bányászat terjedelméhez, hanem azon önálló méltatáshoz képest is, melyben a bányamívelés érdekei a törvényhozás által részesíttetnek. **2)** A bányajog köre a bányamívelés körének felel meg, tehát tüzetesen bizonyos, társadalmi fontosságuk és gazdasági természetüknél fogva jogilag is sajátos tekintetben részesített ásványoknak (az u. n. bányatermékek) felkeresésére, nyerésére (Gewinnung),

felkészítésére (Aufbereitung) és kidolgozására (Zugutebringung) vonatkozik; azonban a jogrendezésnek másféle, a bányaeérdekek tekintetéből netalán fennálló intézményeit is szemügyre veszi *a*). **3)** Magában véve a bányajognak kettős tudományos természete van; mert nemcsak a jogtudománynak, hanem a bányatudománynak is részét képezi. A jelen munkát a bányajognak csak mint jogi szakmának fejtegetését tűzte ki magának feladatúl.

II. Mindezek szerint kell meghatározni a magyar bányajognak fogalmát és fontosságát is. Azon jelentőségnek folytán *t. i.*, melylyel a hazai bányászat mindig bírt, s mely Magyarországnak a bányamívelő államok sorában előkelő helyt biztosít *b*); de egyszersmind azon gondoskodásnál fogva is, melylyel királyaink és országgyűléseink a bányaeérdekeket támogatták és olómozdították, a magyar bányajog hazai jogrendszerünkben különösen fontos helyt foglal el.

a) E tekintetben itt a fennálló jognak főképen azon intézkedései bírnak érdekkel, melyek a földbirtoknak bányászati célokra kiszajátítását szabályozzák, vagy melyek az erdőknek s a vízerőnek bányamívelés általi használására vonatkoznak stb. Az ilyenmő kérdésekkel tüzetesen a külső bányajog foglalkodik. — *b*) Nem lehetvén itt feladatunk a magyarországi bányászat multjának történeti fejtegetésbe és jelentének statistikai átvizsgálásába becsátkozni, erre nézve általában azon munkákra hivatkozom, melyek e tárgy kérdésekkel tüzetesen foglalkodnak. Szabadjon mindazáltal e helyen röviden csak azt kimelnem, hogy midőn VI. Henrik angol király az országában lévő bányák mívelését emelni kívánta, és e célra 1452. Europa legnevezetesebb bányavidékeiből müértő bányászokat hívott meg Angolországba, oda magyarországi bányászok is kivándoroltak. A király e tekintetben különös privilegiumot adott ki, azt határozván: „Sciatis, quod nos Michaellem Gosselyn, Georgium Hatryke et Mattheum Laveston in Regnum nostrum Angliae cum triginta personis vel infra, de Bohemiae, Hungariae, Austriae et Miseniae partibus, scientiam,

operandi in mineris habentibus meliorem, in obsequium nobis in mineris nostris in Regno nostro Angliae impendendum, veniendo, in Regno nostro praedicto expectando, morando, et obsequium nobis in mineris nostris praedictis impendendo, et exinde versus partes praedictas transeundo, in protectionem, tuitionem ac salvam guardiam nostras suscepimus specialiter." (Rymer Th., *Foedera, conventiones, litterae stb. inter Reges Angliae et alios quosvis Imperatores, Reges stb.* XI. kötet. London 1710. 317. l.). Számos a magyarországi és erdélyi bányászat történetére vonatkozó adatokat tartalmaznak névszerint a híres Agricola (Bauer) György (megh. 1555.) munkái (p. o. Bermannus sive de re metallica dialogus; — De veteribus et novis metallis libri duo; — De ortu et causis subterraneorum libri quinque stb.); melyek, okmányok és másnemű kézírati tudósítások által felvilágosítva és bővítve, a hazai bányatörténet anyagát képezik. Hazánk bányászatának mostani jelentőségére nézve l. Schwartzner Márton, *Statistik des Königreichs Ungarn* 2. kiad. I. kötet. Buda 1809. 242. sk. ll., és Benigni J. H. *Handbuch der Statistik stb. des Gfthumes Siebenbürgen*, I. füz. N.-Szeben 1837. 60. sk. ll.; jelen állapotára nézve pedig Konek Sándor *Az ausztriai birodalom, jelesen a magyar korona országainak statisztikai kézikönyve*, Pest 1864. 242. sk. ll.

2. §. A magyar bányajog jellemzése.

I. A bányajog a jogtudomány szempontjából kétféle módon jöhet tekintetbe, mint a fennálló jogrendszernek egyik része, és magában véve. Első tekintetben, a dolog természeténél fogva, összhangzásban kell lennie a jogrendszernek egészével, tehát annak sajátos jellemében is részesül, névszerint hol a köz-, hol a magánjog természetét követi, de gyakran önálló specialis jogi szakmát is képez a). Utóbbi tekintetben jellemzése kiválólag az általa rendezett bányászat termékenysége, technikai tökélye és virágzása által van feltételezve; s valamint egyrészt ennek emelkedése a viszonyos befo-

lyásnak folytán a bányajognak fejlődésével szükségkép karöltve jár b), úgy másrésztől önálló bányajogi álláspontnak is alapul szolgál, mely az egyes államok és nemzetek bányajogai közt általánosb solidaritást eredményez, s ezeknek belső elvi összefüggését a törvényhozás és jogélet divatozó irányeszméivel nem kevésbé, mint a bányászat technikájával, közvetíti. c).

II. A magyar bányajognak fejlődése hazai jogéletünk ugyanazon stadiumai szerint történt, s ugyanazon tényezők befolyásának volt kitéve, melyek Magyarország jogrendszerére nézve általában jelentőséggel bírtak. Ennek folytán saját különös körében is, anyagilag nemzeti életünk jogalkotó erejének azon hatását tükrözi le, mely általában anyagi érdekeink felvirágzására és emelésére irányozva volt; alakilag pedig azon formákat, melyek alkotmányunk és kormányzati viszonyaink időszerinti rendezéséhez és állásához képest jogi létünk részleteiben alkalmazást nyertek. Egészben véve, a magyar bányajog királyaink bányászati főuri jogában (*Jus Regale Minerale*) és a bányáipar szabadságában bírja két főtámaszát; részleteiben királyi privilegiumok és rendeletek, szabad bányavárosaink és bányatársulataink statutumai, s a bányászokás által lévén szervezve. Hazánk országos törvényhozása csak a XVIII. század óta terjeszkedett ki a bányászatra is. Mindezen tényezők értelmében Magyarországra nézve az 1861-ki Országbirói Értekezlet a bányajogot úgy rendezte, hogy különállósága mind elméleti mind gyakorlati intézkedések által biztosítva van ugyan, hogy azonban a fennálló jogrendszer egyik alkatrészét is képezvén, e tekintetben sajátságos természeténél fogva inkább a magánjog, mint a közjog jellemének megfelel.

III. Különben megjegyzendő még: **1)** A magyar bányajognak mint specialis jognak hasonló állása van mint a kereskedelmi és váltójognak kereskedelmi és váltóüzletünkre nézve. Ennek folytán a bányászati, s a kereskedelmi és váltó törvények ugyanazon alaki szempontok szerint vannak rendezve, s a jog szolgáltatása mindkét irányban hasonló intézményekhez van kötve, p. o. a bíróságok oly szervezéséhez, mely szakértők részvételét teszi szükségessé; az eljárás sajátos modorához stb. **2)** A bányajognak kétféle elemét kell megkülönböztetni, a szoros értelmű jogit, mely kiválólag alaki jelentőséggel bír, és az általános jog fejlődéséhez képest alakul és rendeztetik; s a **bányászati** jog, melynek leginkább anyagi jelentősége van, mely azonban a jogi elem gyakorlati alakulására és rendezésére is hatályosan befoly. Ez utóbbinak kettős főiránya, t. i. a bányabirtok és a bányaipar, a bányajogban két különböző elvet emel uralomra, a stabilitás és a fejlődés elvét, melyeknek elseje a bányabirtok, másika a bányaipar rendezésére vonatkozik.

a) A közjog részét 1789. előtt Franciaországban tette, és teszi jelenleg is az orosz birodalomban; a magánjoghoz a rómaiaknál tartozott, és tartozik jelenleg még az angol jogban; — az európai continensen pedig csaknem minden államokban önálló különös jogot képez. — b) Ennek folytán a legtöbb európai államban a bányajog régebbi intézményei már túléltek magokat; s korunkban csaknem mindenütt a bányatörvényhozás terén is reformokra nagy szükség van; melyek azonban más törvényhozási reformoknál nemcsak nehezebbek, hanem szerencsés eredményökre nézve a számos irányban kifejtett és sokoldalulag fontos bányaeérdekek kellő méltánylása által feltételezhetnek. Elhibázott újítások itt a dolog természeténél fogva sokkal kártékonyabb hatással volnának, mint a jogélet bármely más terén; mire nézve Spanyol- és Franciaországok XVII. és XVIII. századi bányagazdálkodása tanulságos példát nyújt. — c) Ez különösen az u. u. középkorban, a községi és testületi élet virágzó korában volt kifejtve,

melyben a bányászok, habár szerte szét különféle államokban, s egymástól messze fekvő vidékeken éltek, külső helyi érdeik csaknem teljes tekinteten kívül hagyása mellett, magukat mégis ugyanazon társadalmi család tagjainak képzelték. A sulyok és feszék jelvényei akkor nyerték társadalmi jelentőségüket, s a bányászok élethivatásuknál fogva a természettel folytonos küzdésben lévén, hogy kincseit elnyerjék, magukat külsőleg elzárt rendnek kezdték tekinteni, s mint ilyen mindenütt nevezetes privilegiumokkal ruháztattak fel, és sajátos joggal éltek. Ez eredményezte a bányászokban élethivatásukról azon magasztos öntudatot, mely testületi szellemükben, az u. n. bányász-szellemben (Bergmannsgeist) nyilatkozott, s mely leginkább a német bányászoknál volt észrevehető. Ezen szellemnek, számos bányavállalat nagyszerű munkálatain kívül, figyelemre méltó hirdetője irodalmi téren a XVI. század kezdetén Mathesius János Csehországban joachimvölgyi (Joachimsthal) egyházi szónok volt, kinek egyházi beszédei (Bergpredigten) nyomtatásban megjelenvén (Sarepta cím alatt, Nürnberg 1571.) jelenleg is e tekintetben kedves olvasmányt képeznek; továbbá újabb időben Körner Tivadar német költő, ki „Bergmannsleben“ című szép költeményében a bányászéletet ezen szempontból dicsőítette. Az újabb reformok azonban a bányászrendet előbbi külső privilegiált állásából csaknem mindenütt kivetkőztették; úgy hogy a rendi jelvényeken, s néhány kogyes alapítvány és ápoló intézményen kívül, korunkra alig jutott egyéb maradványa. Jelenleg a bányászok, történeti visszaemlékezéseken kívül, csak azon belső szellemi kötelék által fűzetnek egymáshoz, mely tudományuk jelességében és foglalkodásuk hasznának öntudatában leli kiindulási pontjait.

3. §. Jogtudományi alapfogalmak.

A bányajog természetéhez képest, annak kétféle jogtudományi alapfogalmait kell megkülönböztetni; **1)** melyek annak összefüggését az általános jogrendszerrel közvetítik, és **2)** melyek különállásának alapul szolgálnak:

1) Magyarországon a bányajog s a fennálló általános jogrendszer közti összefüggés leginkább a kütfők közössége által közvetítettik. Az országos törvények, a királyi privilegiumok, az or-

szág nagy bírának és legfőbb ítélőszékének törvénykezési nyilatkozatai, s a helyhatósági és vidéki statutumok *a)* alapelvei a bányajogban ugyanazon kötelező erővel és jelentőséggel bírnak, mint az általánosban. Sajátságképen mindazáltal külön felemlítendő: *a)* hogy a bányászok és bányastatutumok, melyek itt szintén nagy fontossággal bírnak, a bányászati autonomia következtéséből *b)*. Jelenleg már „az általános polgári, büntető, politikai, ipar- és kereskedelmi törvények” a bányászati ügyekre annyiban lévén alkalmazandók, a mennyiben a tulajdonképi bányarendezés különös szabályozást nem tartalmaz *c)*; világos, hogy e tekintetben a hazánkban divatozó általános jogrendszer, s névszerint a magánjog alapelvei és alapfogalmai a bányajogra nézve is érvénynyel bírnak *d)*.

2) A bányajog különállásának jogi alapfogalmai nálunk leginkább a magyar király (illetőleg erdélyi nagyfejedelem) bányászati főuri jogában (jus Regale minerale) veszik kiindulási pontjukat, mely gyakorlatilag a bányaszabadságnak szolgálgván alapul, az utóbbi által közvetítve a bányajog egész körére jelentékeny befolyással bír. *S ez oka:* *a)* hogy mindazon ásványok, melyek nálunk a fejedelem bányászati főuri jogának nem tárgyai, p. o. drágakövek, porcellánföld stb., a bányajog köréhez sem tartoznak; miért is az egyszerű kőfejtés kérdése az általános magánjog elvei szerint ítélendő még; *b)* hogy a só, mely a bányászati főuri jognak ugyan tárgya, de a bányaszabadságban bennfoglalva nincs, a bányajog tárgyát nem képezi; *c)* hogy Ó Felségének legmagasb királyi rendeletei a bányászati főuri jog köréhez tartozó minden kérdésekre nézve közvetlen és definitív kötelező erővel bírván, tekintélyök is az országos törvények irányá-

ban, a bányajogban önállóbb és másféle feltételekhez kötött, mint az általános magánjogban e).

a) Lásd ezekről munkámat: *A magyar magánjog rendszere*, 2. kiad. I. köt. Buda 1872. 33. sk. II. — b) Ezen bányászati autonomia itt nem egyéb mint a nép autonómiája, a mennyiben a bányászatra alkalmaztatván, a hazai jog általános elvei szerint a bányászat és bányászati jogélet terén szokások (u. o. 33. I.) és statutumok (u. o. 116. I.) keletkezésének szolgálnak alapul; lásd bővebben alant a 16. sk. §§-okat. Bányászásokra gyakran az 1573-ki mikszai bányarendtartás is hivatkozik (p. o. a 5. 10. 12. 15. 16. 26. 29. 35. ezikkelben); a bányastatutumok nagy fontosságára nézve elég legyen az 1854-ki bányatörvényre (11. 31. 48. 61. 77. és 274. §§.) és az országbírói értekezlet végzéseire (VII. 16. §.) hivatkoznom. — c) 1854-ki bányatörvény 2. §-a; és az országbírói ért. végzése VII. 31. §-a. — d) L. az utóbbiakra nézve munkámat; *A magyar magánjog rendszere*, I. köt. 6. sk. II. — e) U. o. 96. I. Magyarországon — mint látni fogjuk — a múlt század végeig az egész bányajogi rendezése inkább királyi rendeleteken mint országos törvényeken alapult. (Különben I. Magyarorsz. 1791: 22. tez.); Erdélyben ellenben az országos törvényhozásnak volt nagyobb hatása a bányászatra; névszerint az 1747-ki novellaris ezikkelnek.

4. §. Bányászati alapismeretek.

Bányászat alatt azon műfoglalkodások összeségét értjük, melyeknek közvetlen célja az u. n. bányatermékek (1. §. I. 2.) felkeresése, nyerése, kikészítése és feldolgozása, s melyek közvetve a társadalmi és jogéletben a jogintézetek fejlődésére s a jogviszonyok rendezésére sajátos befolyást gyakorolnak, mindkét tekintetben egyszersmind több különös fejleménynek is alapul szolgálván. Ezen műfoglalkodások kellő méltatására szükséges rövid pillantást vetnünk. I. Általában az ásványok egészének természeti rendére, s különösen az u. n. bányatermékek tekintetbeni jelenségeire. II. Azon bányászati foglalko-

dásokra, melyek a bányatermékek felkeresésére; III. melyek azoknak nyerésére és előállítására; IV. melyek az előállítottak felkészítésére, és kidolgozására vonatkoznak. Végre V. szükséges még azon tárgyakkal és foglalkodásokkal is megismerkednünk, melyek a bányászatot külsőleg elősegítik és támogatják.

5. §. I. Rövid pillantás az ásványtestekre s azoknak természeti rendére és jelenségeire.

I. Minden bányamívelésnek szükségképi feltétele az ásványtestek ismérte, névszerint a mennyiben azok mint bányatermékek, természeti minőségeik és külső jelenségeik szerint, a bányászati foglalkodások anyagi alapját képezik. Az egyes ásványtesteknek természeti minőségeik szerinti ismertetése az **ásványtannak**, (Mineralogia) tárgya; míg azon jelenségekkel és természeti alapviszonyokkal, melyek szerint az ásványtestek találtaknak, a földtan (Geognosia) ismerteti meg.

II. Feladatunk az ásványtannak tüzetes fejtegetése nem lévén, röviden csak azt említjük meg, hogy a bányászok közönséges gyakorlati felfogásához képest az élethivatásuk köréhez tartozó ásványtesteknek négy osztályát lehet megkülönböztetni *a)*. Az I-ső osztály a **fémek** (metalla), melyek közül különösen említendők az arany, éreny (platinum), ezüst, réz, higany, ón, ólom, kezeny (wismutum), horgany (zincum), vas, eseleny (manganum), mireny (arsenicum), dárdany (antimonium), kékeny (cobaltum) és álan (nicolum). A II-ik osztály a **gyulékony ásványok** (inflammabilia), névszerint az ásványos mindkő- mind barna szén, a kénkö és a földi szurok. A III-ik osztály a **sók** (salia) p. o. timsó stb., a hova a

konyhasót is szokás számítani. Végre a IV-ik osztály a földek (terrae) p. o. agyag-, porcellán- stb. föld, a hova a drága kövek is sorozandók. Különben megjegyzendő még, hogy a bányajog szempontjából csak az ezen osztályok elseje és másodikához számított ásványtestek bírnak nagyobb és mintegy főfontossággal.

III. A földtani alapviszonyokat tekintve, az ásványtesteket kétféle természeti rakodványokon találjuk; oly módon, hogy a föld, vagyis, szorosabban véve, a hegység (Gebirg) általános alkatát, az ásványok azon külön fekvényeitől kell megkülönböztetnünk, melyeknek amaz alapzata. A hegység általános alkatát, mely bányászati szempontból közetnek (Gestein) neveztetik, itt részletesben szemügyre venni nem szükséges b). De annál fontosabb a különfekvények megismertetése, melyek az általános közetbe mintegy beillesztve, rendszerint a bányatermékek természeti lelhelyeit képezik.

a) Nem lehetvén itt feladatunk, az ásványtani azon számos rendszerekről szólni, melyek a természettudományi irodalom egyik legbonyolultabb tárgyát képezik, s egymástól gyakran lényeges pontokban különböznek: röviden csak azt említem, hogy ezen különböző rendszerek összeegyeztetése a tudósok által már többször volt megkísérve, annálkül azonban, hogy czélt érték volna. Ujabb időben a tudomány ezen roppant nehézségein hg. Damidoff Anatol akart segíteni, midőn 1845. nevezetes jutalom mellett pályakérdést hirdetett az ásványtestek összes ismérveiről szerinti osztályozására. E jutalmat Senft Ferdinánd eisenachi tanár nyerte, kinek munkája: *Classification und Beschreibung der Felsarten*, Boroszlóban 1837. jelent meg. — b) Földünk kérge különféle közetből áll, mely bizonyos csoportozatokra, földtaniilag képletekre (Formationen) oszlik. Szerkezetére nézve ezen képletek köze ismét két egymástól lényegesen különböző osztályt képez, a tömeg- és a rétegközetek osztályát. Az elsőhez tartoznak az eruptívközetek, p. o. a grauit, az aphanit, a trachit, bazalt

stb.; az utóbbihoz azon kőzetek, melyek iszapolás következtében kőlettek, p. o. a mészkő, az agyag, a homokkő stb. (Zsigmondy Vilmos, *Bányatan*, Pest 1865. 6. l.)

6. §. Az ásványok különfekvényeiről.

I. Az ásványok különfekvényei (*Besondere Lagerstätten*) a hegység általános kőzetének ellentétét képezik; s ámbár külalakukra nézve sokfélék, mégis két főnemre osztályozhatók, telepekre (*Lager*) és erekre (*Gänge*). Az előbbiekhöz számíttatnak az u. n. ülepek (*Flötze*) is; az utóbbiakhoz az u. n. erecsék (*Klüfte*). A telepek az ásványoknak oly rétegszerű fekvényei, melyeknek, hosszúságukhoz képest, nevezetes szélességük is van; az erek ellenben hosszúságukhoz képest csak csekély szélességgel bírnak. Minthogy pedig az európai bányászat oly kornak köszöni felvirágzását, melyben kiválólag az erekben található ásványok (milyenek névszerint többnyire a nemes fémek) bányászata tartatott fontosnak, nem csoda, ha a bányatörvények is azelőtt figyelmöket túlnyomólag csak az erekre és azoknak jelenségeire fordították. Újabb időben mindazáltal, a vas- és kőszénbányászat emelkedésével, a törvényhozás tüzetes figyelmében az ásványtelepek általánosb értelemben is részesülnek. — A tulajdonképi ásványtelepeken és ereken kívül különös néven neveztetnek még az álló és fekvő ásványtörzsök (*stehende und liegende Stöcke*) a tömzsök (*Stockwerke*) stb. Ezeknek nagyobb a kiterjedése, miért is, ha hosszúsági viszonyaik túlnyomók, (p. o. az álló törzsök) nagyobb-szerű ereeknek, s ha szélességi viszonyaik túlnyomók p. o. a fekvő törzsök és tömzsök) nagybbszerű telepeknek mutatkoznak. Mindezen, határozott és kifejtett formák szerint találtató különfekvényektől végül különböznek a

formátlanok, melyek közül névszerint felemlítendők a hegység kőzetében szabálytalanul elszórt u. n. ásványfészek és vesék (Nester und Nieren), s az ásványtorlatok és torlathegyek, melyek a föld legközvetlenebb rétegeiben, különösen a fővényben találhatók.

II. Az ásványok minden különfekvényében a szabályos hármass kiterjedés, t. i. a hosszúság, szélesség és vastagsághoz (Mächtigkeith) képest a csapást, a dőlést és az ásványfoglalatot kell megkülönböztetni.

Csapás (das Streichen) alatt a fekvénynek a délvonalhoz hosszúsági viszonyát értjük. A csapás a bányászati iránytű (Bergcompass) által határoztatik meg, mely 12 órára osztva, s a közönséges iránytűvel összehasonlítva mindig visszás (widersinnig), vagyis a keletet és nyugatot megfordítva, amazt a bal, ezt a jobb oldalon mutatja.

A dőlés (das Fallen, Verflüchen) azon szöget jelenti, melyet a fekvénynek szélesség szerinti kiterjedése a természeti színvonallal képez; s mely szintügy, mint bármelyik más szög, a fokívvel (Gradbogen) méretik.

A fekvény ásványfoglalata a hegységnek azt környező mind alsóbb mind felsőbb kőzete, vagyis az u. n. fekvő (Liegendes) és fődű (Hangendes) közt találhatik, mindkettőtől u. n. vállapok (Saalbänder) által elválasztva, úgy hogy ezeknek egymástóli távolsága egyzersmind a fekvény vastagságát is meghatározza.

III. Megjegyzendő még: **1)** A csapás és a dőlés kérdése kiválólág az ásványereknél nagy fontosságú. **2)** Névszerint az ásványerek, akár egyenként, akár, ha több együtt van ugyanazon hegységben, kölcsönös egymáshozzi viszonyaikban, különféle és gyakran igen változékos jelenségeket tüntetnek fel, melyek bányászilag nem

kevésbé mint földtanilag érdekesek. P. o. egyenként véve csapásuk és vastagságuk gyakori változása, mely szerint órájuktól eltérnek (der Gang wirft sich aus seiner Stunde), könyököt képeznek (der Gang wirft einen Haken), vastagságukban nőnek vagy vesztenek (der Gang thut sich auf, der Gang verdrückt sich), egészen megszűnnek (der Gang keilt sich oder spitzt sich aus) stb. stb.; kölesönös egymáshozí viszonyaikban, midőn több ásványér egyesül, (das Scharren) midőn keresztben átmetszik egymást (das Kreutzen), vagy midőn egy ér többre oszlik (das Gabeln) stb. stb. **3)** Az ásványtelepek tekintetében a feké t a l a p n a k (Sohle), a föld pedig földélnék (Dach) neveztetik. **4)** Dőlésre nézve az ásványerek vagy vízszintes (schwebend, $1-15^\circ$ alatt) vagy lapos (flach, $15-45^\circ$ alatt), vagy lejtős (tonnlegig, $45-75^\circ$ alatt), vagy végre álló (stehend $75-90^\circ$ alatt) erek.

7. §. II. Turzás vagyis kutatás.

I. Turzás vagy kutatás (Schürfen) alatt hasznos ásványoknak természeti fekvényeikbeni műszerű felkeresését értjük.

Elrejtett és ismeretlen ásványfekvények felleléséhez gyakran a véletlen is vezethet, p. o. kutak, vagy házalapzatok ásása alkalmával; sőt kezdetben Europa legtöbb bányavidékén ez volt a bányászatnak eredete. Mai időnkben mindazáltal ezen úton nevezetesen eredményt többé már nem várhatunk; s mert a varázsvesző (Wünschelruthe) használata is, mely leginkább a XVII. században talált sok pártolóra, szemfényvesztésnek bizonyodott, jelenleg hasznos ásványfekvények keresésénél már csak a tudomány útmutatását szoktuk követni. Ennek folytán a turzás tana a bányatudománynak egyik fontos részét teszi a).

II. A turzási munkálatok feltételeit és kiindulási pontját oly ásvány- és földtani észleletek képezik, melyek bányamívelésre érdemes ásványfekvényeknek bizonyos hegységben lételet valószínűvé teszik. E tekintetben oly vidéken, hol bányászat vagy jelenleg üzetik, vagy azelőtt üzetett, az ez alkalommal szerzett tapasztalatok szolgálnak irányadásul; oly vidéken ellenben, hol bányászat nincs, s előbb sem volt, az általános geognostikai észleleteken kívül, némi utbaigazító felvilágosítást csak a föld felszínén mutatkozó külső jelenségek nyújtanak.

III. A turzási munkálatok sokfélék lehetnek, melyeket mindazáltal leginkább három főosztály szerint szokás megkülönböztetni: **1)** A tulajdonképi turzás, midőn bizonyos távolságban egymástól a kiszemelt vidéken kutató vermek ásatnak, melyek által a hegység belsejében lévő ásványtelepeket közelebb megismerni igyekszünk. **2)** A keresztárkok általi turzás vagy árkolás (Überröschen). **3)** A fúró (Bohrer) használása, mely névszerint az ásványszemek utáni turzásoknál alkalmaztatatik b).

a) Mohs Frigyes, *Anleitung zum Schürfen*, Bécs 1838. —

b) Zsigmondy, *Bányatan*, 18, sk. II.

8. §. III. A tulajdonképi bányászat.

I. Ha a véletlen, vagy ha turzási munkálatok következtében becses ásványfekvényeknek a hegységben lételetéről meggyőződést nyervén, azokat bányamívelés tárgyává tenni akarjuk, teendőink a bányatudomány útmutatása szerint sokféle műszerű foglalkodásokban állnak, melyeknek összesége szoros értelemben bányászatnak neveztetik, s az iparnak egyik tekintélyes osztályát képezi. Ide tar-

tozik névszerint: **1)** a közeten való munka; **2)** a bányaeépítkezések, névszerint az aknák és tárnák készítése; **3)** magának az ásványfekvénynek kivájása; **4)** a kivájott érczeknek vagy másnemű ásványoknak kiszállítása; **5)** a bányászat akadályainak legyőzése.

II. A bányásznak eredeti szerszámai, melyekkel munkáját a közeten végezte, sulyok és feszek (Schlägel und Eisen) voltak; s ezek a bányászrend és bányaiparnak mind e mai napig is jelvényei. Ha a közet erős volt, azt különféle módon, jelesen tűzrakás által igyekeztek, lágyítani. A puskapornak általánosb használása óta azonban a bányamunkában is nevezetes változás történt; a meny nyiben jelenleg, ha a közet lágy, azt az u. n. galyhó vagyis ásókapával (Keilhaue) szokták kivájni; ha pedig kemény, puskaport alkalmaztatnak; a minek folytán az újabb bányák is már sokkal tágabbak, mint a milyenek a régiek voltak.

III. A bányásznak legközelebbi feladata az, hogy a közeten át az ásványfekvényhez oly nyilásokat készítsen, melyek a héverek oda jutását, magának az ásványnak kivajását, s a kivajott ásványok kiszállítását közvetítsék. E célra különféle bányaeépítkezések szükségesek. Kezdetben minden bányavállalat a k n á k (Schacht) által szokott üzetni, melyek a hegység belsejébe függőleges vagy lejtős irányban nyitattak (der Schachtbau wird gesenkt). Idővel azonban az aknaépítkezések már nem elégségesek, a miért a bányászat akadályainak legyőzésére, rendszerint sokkal költségesebb bányaeépítkezések, t. i. tárnák vagyis a l a g o k (Stollen) szükségesek, melyek részint a szállítás könnyebbítése, vagy más bányászati célok tekintetéből vízszintes irányban vezettetnek (der Stollenbau wird getrieben). A tárnáknak szabályszerű kelléke az, hogy magas-

ságuk legalább $1\frac{1}{2}^{\circ}$, szélességük pedig $\frac{3}{4}^{\circ}$ legyen; hogy egyenes irányban oly módon készüljenek, miszerint minden 100 ölnyi hosszúságban egy öllel emelkedjenek; s hogy vizesorgájuk (Wasserseige) a bányavizek kifolyására alkalmas legyen. Egyébiránt a dolog természetében fekszik, hogy a fennforgó szükségletekhez képest, s az ezeknek megfelelő irányban, a hegység belsejében más különféle építkezések és készülétek is tétessenek p. o. szelelők (Lichtlöcher), szárnyvágatok (Flügelschläge), többféle bányajáratok vagyis távak (Strecke) stb.

Megjegyzendő: **1)** Ha a hegység kőzete erős, a bányaeépítkezések rendszerint könnyebben készülnek, mint ha lágy. Ez utóbbi esetben többnyire ács- vagy kőműves munka is szükségeltetik; melynek a bányászatnál sajátos alkalmaztatása van. **2)** A bányaeépületek felszerelésére alkalmazott tárgyak jogi értelemben azoknak tartozékát képezik p. o. az aknáknál a húzmű és a járgány (Göppel), stb. **3)** A tárnák legközvetlenebb célja többféle lehet, p. o. hasznos ásványtelepek keresése, ásványok szállítása, a bányaaakadályok legyőzése stb., s ehhez képest különféle nevők is szokott lenni; azonban mindnyájuk közt az u. n. fő- vagy öregtárna (Erbstollen) a legfontosabb, mely a hegységben lévő minden bányaeépítményeket aláavájván, ez által művelésüket könnyíti, illetőleg lehetségessé teszi; miért is a hegység kulcsának (Schlüssel des Gebirges) szokott neveztetni.

9. §. Folytatás.

VI. Vannak esetek, hogy az ásványfekvények szabad ég alatt a felszínről is kivájathatnak (Tagbau); rendszer kivájásuk mindazáltal többnyire csak a hegység

belsejében szokott történni, tulajdonképi bányamívelés által (Grubenabbau), mely az ásványfekvény sajátosságaihoz képest különféle módszert követ. Ásványereknél a legegyszerűbb az, mely azoknak csapása szerint történik (u. n. Ortsbau); míg ásványtelepeken a bányász előtt szabadabb tér szokott lenni, a mennyiben azoknak kivájása lefelé (Strossenbau), felfelé (Förstenbau), oldalvást (Ulmenbau), vagy a fekvény csapásával keresztben (Querbau), is történhetik. Általános szabály az, hogy bánya támaszok vagy gyámok (Bergfesten, Pfeiler) mindig hagyassanak meg; mely szabály alól csak sajátos feltételek mellett lehet kivételnek helye (Strebebau).

V. A bányában már kivájt ásványoknak felszínre szállítása, aknákban a húzmű segítségével, tárnákban az u. n. csille (Hund) által történik. Az utóbbi kétféle, közönséges és u. n. göröcsille (Riese), melyeknek elsejét ember t. i. a csillér (Hundstösser) kezeli, míg az utóbbit többnyire lóerővel szokták vontatni. A körülményekhez képest azonban a szállításnak más eszközeit is szokás használni (taligát; tolókát; tolószekeret; ha a bánya s bejárása tág, közönséges szekeret; ha bányában összefolyt nevezetes vízmennyiségnek keresztül történik, csónakot stb.).

VI. Végül figyelemmel kell lennünk a bányamívelés akadályainak elhárítására is, melyek a természet négy elemeihez (lég, víz, tűz és föld) képest különfelek. Légszűkítést (Wetternoth) a bányászat czélszerű vezetése s névszerint különösen erre nézve tett munkálatok (öregtárnák, szelelők, szárnyvágatok) által lehet elhárítani. Vízveszélytől (Wassernoth) a bányát bányagépek (Kunstwerke) és czélszerűen hajtott tárnák óvják meg. Bányagyuladásokat eloltani vagy elfojtani felette nehéz; s azért a bányásznak főgondja az legyen, hogy azoknak

elejét vegye; jelesen szénbányákban, ezeknek tisztántartása által. Végre bánya sz a k a d á s (Grubensturz) ellen a bányász magát óvatos bányamívelés, helyes bányaeépítkezés, s a körülményekhez képest czélszerű ács-és kőművesmunka alkalmaztatása által védi.

10. §. A bányatermékek felkészítése és kidolgozása.

Kevés bányatermék van, melyet nyers állapotban közvetlenül használni lehetne; mert többnyire idegen ásványokkal vegyítve találhatunk; p. o. a fémek, melyek a mennyiben földrészekkel vegyítvők, é r c z e k n e k (ezüst-, réz-, vasérczek stb.) neveztetnek. S így szükségessé lesz, hogy a kiásott bányatermékek még több műmunkálatnak is alávetessenek, melyeknek itt különösen három csoportozatát kell felemlíteni.

1) Az u. n. felkészítési munkálatok (Aufbereitung), melyek által mechanicus úton s jelesen a víz segítségével, az idegen földrészek a bányatermektől olváasztatván, az ércz tisztítatik, illetőleg könnyebben olvasztható lesz. E felkészítési munkák köréhez különféle zúzó épületek (zuzda Pochwerk, zúzómalom Stampfmühle stb.) tartoznak. Egyes fémeknek, p. o. az arany, ón, higanynak stb. m o s á s a, szintén ide sorolandó.

2) Az olvasztás általi kidolgozás (Zugutebringung), mely tűzzel eszközöltetik, s mely tárgya a kohászatnak (Hüttenwesen). A k o h ó (Hütte), melylyel az érczek pörölydése (Rösten) is kapcsolatban van, a kikészítendő fémek különféle nemeihez képest különféleképen épül, s e tekintetben p. o. ezüst-, réz-, vaskohókat szokás megkülönböztetni. Minden kohónak lényeges részei az u. n. kemence

vagyis olvasztó (Ofen), melyben a fémek olvasztatván a salaktól (Schlacken) elválasztatnak, és mely nagyobb, közép és kisebb lehet (Hochofen, Mittelfofen, Krummofen), s a szér (Herd), melyen a fém a maga sajátosságos tisztasága szerint kidolgoztatik. Azonkívül még figyelemmel kell lenni a fuvónak (Gebläse) kellő alkalmaztatására is. Az olvasztás tüzelés által történik, melyre fa, fa- és ásványszemek, s gyakran melegítő légek vegyítése is alkalmaztatik. A megkívánt gépezet víz-, gőz- stb. erő által hajtatik.

3) A felkészítés és kidolgozás köréhez még számos más műfoglalkodások is tartoznak, melyek a bányatermékek különféleségéhez képest igen sokfélék. Nemes fémeknél az u. n. foncsorítás (Amalgamation, Quickarbeit), réznél a csurtatás (Saigerung), továbbá mint a kidolgozás különös módjai a páritás (Destillatio) és lengítés (Sublimation), a kilugozás (Auslaugung) stb. mai iparviszonyaink mellett mind igen fontosak. Legnevezetesebbek mindazáltal a vasérczek kidolgozására, s a vasipar számos ágaira (edzés Cementation, és a hámorászat Hammerwesen sokféle műhelyei) vonatkozó munkálatok.

11. §. V. A bányászat belső emelése, s külső támogatása és elősegítése.

I. A bányászat belső emelése az ahhoz tartozó minden egyes műfoglalkodások technikai tökélyesbítése, s a bányatudományok körét képező ismeretek alapos és sokoldalú művelése és helyes alkalmaztatása által feltételeztetik. E tekintetben különös fontossággal a matematikai ismeretek bírnak, melyek nemcsak a tulajdonképi bányaművelésnél (8. §.) szolgálnak irányadásul; hanem

azonkívül is a bányászatnak csaknem minden ágainál igen sokoldalú alkalmazást nyernek. Ennek folytán a bányamérnök (Markscheider, Bergingenieur) az összes bányász-személyzetnek egyik legfontosabb tagja a).

III. Külsőleg a bányászat támogatatik, ha vállalatainál a gazdaság helyesen kezeltetik, ha a bányatisztek és munkások hivatásukban lelkesen eljárnak, ha a fennálló bányajog céljának megfelelőleg alkalmaztatik, ha a bányászat a divatozó nemzeti és államgazdászati rendszer által kellő méltatásban részesítettik stb. A gyakorlati élet legközvetlenebb érdekei szempontjából mindazáltal hármas irányt kell felemlítenünk, melyekben a bányászatnak külső támogatása leginkább szükséges: **a)** a bányászat viszonyainak a földbirtokhoz igazságos és célszerű rendezése; **b)** helyes vízi gazdálkodás, s a vízi jog szabályozásában a bányászat szükségletei és érdekei iránti kellő figyelem; **c)** az erdőszetnek rendezésében, s az erdei gazdaság kezelésében a bányászati érdekek méltányos tekintetbevétele.

a) Ugyanazon mérvben, a mint a bányák nagyszabású dimenziók szerint műveltetnek, s a bányavállalatok terjedelmes formákat öltenek, a bányamérnökök munkássága is fontosabbá lesz. E tekintetben különösen a francia bányászatra szabadjon hivatkoznom, mely az újabb bányatörvények által akképp van rendezve, hogy túlnyomólag a közmunkák szempontjából tekintendő, a minek folytán a francia bányamérnökök a francia bányajogban is nevezetesebb szerepet játszanak, mint p. o. a mi hazai bányajogunkban.

12. §. Irodalmi előzmények.

Ezek általán véve kétfélék; mennyiben 1) a bányatechnikára, és 2) a bányajogra vonatkoznak.

1) A bányajog első kezdeményeit, a bányamívelés általános szabályozását, tehát egyszersmind a bányatant is tartalmazó munkákban kell keresnünk a). Önálló doctrinalis szempontokat a bányajog csak a XVII. század közepe táján nyert, eleintén rövidebb értekezésekben b), később fontosabb bányatörvények c) vagy bányaitételek d) gyűjteményeiben, s végre nagyobb irodalmi művekben, melyek kezdetben inkább csak a gyakorlat e), azonhan a XVIII. század óta a tulajdonképi jogtudomány f) irányában is készültek. A jogtudós azonban, ki munkásságát a bányajognak szenteli, a bányajog ezen újabb önálló doctrinalis fejlődése mellett, a bányatudományok általánosb irodalmi fejlődéséhez, és a bányamívelés technikai tökélesbüléséhez is érdeklél viseltetik (1. §. I.)

2) A tulajdonképi bányajog, mint a jogtudomány egyik önálló szakmája, jelenleg az irodalom terén is már nevezetes helyt foglal el. E tekintetben a külső, névszerint a német g) és franczia h) bányajog irodalmi művelése, ámbár reánk nézve szintén érdeklél bír, nem látszik oly fontosnak, mint az ausztriai i), de kivált a magyar és erdélyi bányajognak irodalmi előzményei.

Az utóbbiak köréhez tartozik névszerint: Faber Antal: Principia Juris metallici Hungarici, Pozson 1816, második kiadás 1824. — Jurjevich Jó zsef: Institutiones Juris metallici Hungarici, Zágráb 1822. — Sóf alvi Elek: Institutiones Juris metallici in usum Magni Principatus Transsilvaniae, két kötet Kolozsvár 1834—38. — Szentkirályi Zsigmond: Az erdélyi bányászat ismertetése nemzet-gazdasági, köz- és magánjogi tekintetben, I. kötet Kolozsvár 1841. — Schmidt Ferenc z Antal: Chronologisch-systematische Sammlung der Berg-gesetze der österr. Monarchie; II. Abth. Ungarn, Kroatien,

Dalmatien, Slavonien u. Siebenbürgen, 25 köt. Bécs 1834—1838. — Sipos Árpád, Magyar Bányajog Nagy-Várad 1871.

a) E tekintetben különösen fontosak voltak a híres Agricola (Bauer) György munkái; névszerint: *De re metallica libri XII.* (Bazel 1556., 1561., 1621., 1657. egészrét; németre fordítva Bech Fülöp által Bazel 1557. stb.); — *Bermannus sive de re metallica dialogus* (Bazel 1530. 8. stb.); — *De natura fossilium libri X.*; — *De veteribus et novis metallis libri II.*; stb. stb. — b) Ilyenmű értekezések hosszú jegyzékét tartalmazza Köhler munkája: *Anleitung zu den Rechten und der Verfassung bei dem Bergbaue im Königreiche Sachsen*, 2. kiad. Freiberg 1824. 65. sk. II. — c) *Vrsprung vnd Ordnung der Bergwerge* stb. Lipse 1616. fol.; — *Deucerus János*: *Ein new sehr nützlich königlich Bergkbuch* stb., Lipse 1616. fol.; — *Metallicorum Corpus Juris*, Lipse 1624. fol.; — *Corpus Juris et Systema rerum metallicarum*, oder *Neu-verfasstes Bergbuch*, Frankfurt 1698.; s ugyanezen munka folytatása: *Continuatio Corporis Juris metallici et systematis rerum metallicarum*, Bécs 1760. fol.; — *Wagner Tamás*: *Corpus Juris Metallici recentissimi et antiquioris*, Lipse 1791. fol. — d) *Span Sebestyén*: *Seeshshundert Berg-Urthel, Schied- u Weisung*, Zwickau 1636.; 2-dik kiad. Wolfenbüttel 1673.; — *Hertwig Kristóf*: *Neues und vollkommenes Bergbuch* 2-dik kiad. Drezda és Lipse 1734. stb. — e) *Löhneysz G. E.*, *Bericht vom Bergban*, Zillerfeld 1617. fol., 2-ik kiad. Stockholm és Hamburg 1690.; — *Schönberg Abraham*: *Ausführliche Berg-Information*, Lipse 1693.; — *Span Sebestyén*, *Speculum Juris Metallici*, Drezda 1698.; — *Rösztler Boldizsár*, *Speculum Metallurgiae politissimum* oder *Hell-polierter Berg-Bau-Spiegel*, Drezda 1700. — f) A legrégibb ilyenmű munka: *Godofredi Christiani Leiseri Jus Georgicum* (Lipse 1698., 2-ik kiad. 1713., 3-ik 1741.) melynek III. könyve 24. és 25. fej. a bányajogot tartalmazza. — g) *Bausse János György*: *Institutiones Juris Metallici Germanici* Lipse 1740—42.; — *Lobethan*: *Einleitung zum Bergwerksrecht*, Zeibst 1777.; — *Bayer A.*: *Bergs-Staatsrechtslehre*, 2-ik kiad. Hala 1790.; — *Cancrin E. L.*: *Grundsätze des deutschen Berg- und Salzrechtes*, Giessen 1790. — *Köhler A. W.*: *Anleitung zu den Rechten und der Verfassung bei dem Bergbaue im Königreiche*

Sachsen, Freyberg 1. kiad. 1786. 2. kiad. 1824.; — Hacke C. H. G. Commentar über das Bergrecht, Sulzbach 1824.; — Karsten C. J. B.: Grundriss der deutschen Bergrechtslehre mit Rücksicht auf die französische Berggesetzgebung, Berlin 1828.; — Freiesleben C. Fr. G.: Darstellung der Grundlagen der sächsischen Bergwerksverfassung, Lipse 1837., — 2-ik kiadás ezen czím alatt: Der Staat und der Bergbau mit vorzüglicher Rücksicht auf Sachsen, Lipse 1839.; — Schomburg J. A.: Betrachtungen über die neuere deutsche Berggesetzgebung, Lipse 1857.; — h) Recueil de lois, arrêtes et instructions sur les mines, minières, carrières et usines, Mons 1821. 8.; — Locré Législation sur les mines et sur les expropriations pour cause d'utilité publique, Paris 1828.; — Barrier: Code des Mines, 1829.; — Brixhe G. E.: Essai d'un répertoire raisonné de législation et de jurisprudence en matière de mines, minières, tourbières etc. Liège 1833.; — Richard A.: Législation française sur les mines, minières, carrières, tourbières, salines, usines etc., Paris 1838.; — Delebecque A.: Traité sur la législation des mines, minières et carrières en France et en Belgique, 2 kötet Paris 1836.; — Chicora L. C. A. és Dupont István: Nouveau Code de Mines etc. Bruxelles 1836.; — Dupont Istv.: Traité pratique de la jurisprudence des mines, minières, forges et carrières, 2 kötet Paris 1853.; — i) Tausch Joseph: Bergrecht der österr. Erbstaaten, Klagenfurt 1822.; 2-ik kiad. ezen czím alatt: Das Bergrecht des österr. Kaiserthums, Bécs 1834.; — Jung János: Das Bergrecht der sämtlichen österr. Staaten, Bécs 1822.; — Schneider Ferencz: Lehrbuch des Bergrechtes für die gesammten Länder der österr. Monarchie, Prága 1848.; — Wenzel Gusztáv: Handbuch des allg. österr. Bergrechtes, Bécs 1855.; — Gräzenstein Gusztáv: Das allg. österr. Berggesetz v. 23. Mai 1854., Bécs 1855.; — Báro Hingenau Otto: Handbuch der Bergrechtskunde, Bécs 1854.; — Schneider Antal: Erläuterungen über das allg. österr. Berggesetz v. 23. Mai 1854., Prága 1855.; — Stamm Ferdinánd: Das österr. allg. Berggesetz v. 23. Mai 1854., Prága 1855.; — Manger Rudolf: Des österr. Bergrecht nach dem allg. Berggetze für das Kaiserthum Oesterreich v. 23. Mai 1854., Prága 1857.

13. §. A jelen munka feladata és alaprajza.

Munkánk feladata a jelenleg Magyarországon (ide értve annak előbb u. n. kapcsolt részeit és Erdélyt is) fennálló bányajognak rendszeres formában és annak sajátos természetéhez képesti fejtegetése.

Ennek értelmében a jelen munkát ötszakra osztjuk
I. Történeti rész. II. Általános rész. III. Belső bányajog. IV. Külső bányajog és V. Bányászati törvénykezés.

I.

TÖRTÉNETI RÉSZ.

14. §. Feladatunk.

Figyelmünket itt két tárgyra fordítjuk: **A)** Az azelőtt nálunk fennállt bányajog alakulására, fejlődésére és gyakorlati főjelenségeire: **B)** A jelenleg fennálló bányajog keletkezésére, s az előbbihez néhány tekintetben fontos viszonyára.

A)

Rövid visszapillantás az előbbi magyar és erdélyi bányajogra.

15. §. Két korszak megkülönböztetése.

Az előbbi magyar és erdélyi bányajog fejlődésében két korszakot kell megkülönböztetni, melyeknek elseje a miksai bányarendtartás előtti időt foglalja magában; a második pedig a miksai bányarendtartásnak (Maximilianische Bergordnung) alapján az 1573. óta alakult bányajogot tárgyalja.

ELSŐ KORSZAK.

A miksai bányarendtartás előtti magyar bányajog.

16. §. Általában.

I. Azon számos és sokféle ásványkincsek, melyekkel az isteni gondviselés hazánkat bőkezűleg megáldotta, itt már a legrégibb idők óta voltak tárgya a bányaiparnak. Pannonia és Illyricum már a rómaiak korában ásványtermékei után volt jelentékeny; a daciai aranybányászat is igen gazdag volt; a magyarországi kárpátoknak akkor barbarok lakta földén pedig mai nap is a szintén már ezen régi időben gyakorlott bányászatnak maradványaira találunk.

Ezen régi bányászat azonban a hazai bányajognak szempontjából semmi érdekléssel nem bír; mert hiányzott benne a bányaszabadság, mely mai felfogás szerint az okszerű bányajognak nem kevesebbé, mint minden czélszerűleg rendezett és önálló bányaiparnak szükségképi feltétele. Mellőzve a néha hazánkban lakott barbarnépeket, kiknek bányászatáról nem bírunk részletes adatokkal, s kiknek netalán arra vonatkozott intézményei teljesen feledékenységbe mentek: a rómaiak sem voltak egy nevének megfelelő bányajognak alapítói. Rabszolgákat és bányamunkára elítélt gonosztévőket (ad metalla damnati) alkalmazván bányászatukban, bányáiknak mesésen gazdag jövedelmei mellett, náluk valószínű bányáipar soha ki nem fejlődhetett, míg a bányászatra vonatkozó törvényeik oly

jelentéktelenek, hogy (nevezetes ellentétben a római jognak különben nagy fontosságával) mai időben a bányajogszoknál semmi figyelemben nem részesülnek a).

II. Okszerű bányajog tehát hazánkban csak a magyar birodalom alapítása óta keletkezhetett. S valaminthoz ennek folytán a magyar bányajog első alakulása a magyar honfoglalásnak volt következménye: úgy annak későbbi fejlődésére is a hazai jogélet rendezésének mindazon tényezői folytak be, melyek a magyar jogrendszert általában eredményezték.

a) Ennek folytán az ókor bányajogának tanulmányozása csak csekély részvért talál korunkban, s irodalma sem igen gazdag. Név szerint a római bányajogra vonatkozik: Flade Keresztély G.: *Römisches Bergrecht*, Freyberg 1805., és Dinzenhoffer J. Kr. *Brevis analysis* L. 1. et 3. *Cod. de metallarius et metallis*, Altorf 1830.

17. §. A magyarországi bányajognak alakulása.

I. Hazánk legrégibb törvényeiben bányászatot tárgyzó intézkedésekre nem találunk; a bányák tehát Magyarországon inkább szokási a), mint törvényi alapon, de összhangzólag X—XIII. századi jogeletünk általános szellemével, nem a földbirtoknak képezték tartozékát, hanem közvetlenül a király főuri jogának voltak alárendelve b). Ezen közvetlen alárendeltségnek jogi természete kezdetben még igen határozatlan lehetett. Azonban kétséget nem szenvedvén, hogy a magyarországi bányászat akkori szép felvirágzását a királyok pártfogásán kívül leginkább a bányász nép szorgalmának köszöné: világos, hogy hazai bányajogunk alakulásának is kettős főalapja volt; t. i. királyi privilegiumok, s a bányamívelők szokásai.

Tekintve az eredményt, azaz a) hazánk több vidékén már akkor keletkezett szabad bányavárosok emelkedését, s

különösen az alsómagyarországi bányajognak már akkor jellemességét; ez félreismerhetlen bizonyossága annak, hogy a hazai bányáérdekek a jogélet általános tényezői által, még ezen megszorúlt viszonyok közt is, támogatattak; ámbár a földbirtok érdekei e mellett nem igen vétettek számba. Mert a földbirtokos, kinek jószágán bányatermékek találtattak, azt a királynak, s a mint látszik, igen csekély vagy semmi kárpótlás mellett, átengedni tartozott b).

II. Nevezetes változás történt azonban, midőn a bányászatról (a XIV. század óta) az országos törvényhozás is intézkedni kezdett. Ezen időtől fogva a bányászat irányában a földbirtok érdekei is méltányoltatván: a hazai bányajog hármias irányban fejlődött, s ehhez képest háromféle bányarendezést is eredményezett: **1)** A hol közvetlenül a király műveltetett bányákat emberei által, a bányarendezés egyedül csak fiscalis szempontból történt, s a bányajog az általános pénzügyi jognak volt része. Ezen bányarendezés különösen a sóbányászatnál nyert mindinkább tág alkalmaztatást, s magánjogilag legfeljebb a bányásznép némileg privilegiális állását eredményezte. **2)** A hol a bányák művelése szabadalmazott községekre, vagyis az u. n. szabad bányavárosokra volt átruházva, a bányarendezés, királyi privilegiumok és a községi szabadság támogatása folytán, természeti szükségleteihez képest legteljesebben alakulhatott. Ezen bányarendezés a hazai bányajog okszerű fejlődésének legnevezetesebb eszközlőjének mutatkozott. **3)** Gyakran megtörténvén, hogy a király egyes hatalmas főuraknak, vagy terjedelmes jószágok birtokosainak, javaikra nézve bizonyos korlátok közt a bányászkodási jogot átengedte, ennek folytán a bányarendezésnek egy harmadik neme is keletkezett, t. i. a földesúri bányászat. Ennek azonban nevezetes fejlődése

soha nem volt, s legjelentékenyebb eredményekre csak ott tett szert, hol a földesurak bányamívelési jogukat a javaik területén lévő községekre átruházták, s ezeket a szabad királyi bányavárosok mintájára királyi helybenhagyás mellett bizonyos szabadságokkal, illetőleg a bányavárosi jogosítvánnyal is felruházták p. o. Rozsnyó, Jászó, Rudbánya, Telkibánya.

A bányarendezés ezen hármas iránya c) azonban mindig a királynak az összes hazai bányászatra vonatkozó főuri jogában (*Jus Regale Minerale*) vette kiindulási pontját d), mely országos törvények által biztosítván, gyakorlati kifejtésében elvégre (1523.) az általános bányasabadságnak szintén országos törvény általi kinyilatkoztatásához vezetett.

III. Látjuk ezekből, hogy a hazai bányajog részletes fejlődése ez időben nem az országos törvényhozás, hanem az egyes bányavárosok és bányavidékek municipalis helyhatóságai útján történt. Ennek folytán általános országos bányajog akkor még nem létezett; azonban volt több nevezetes particuláris bányajog, melyeknek áttekintését legczélszerűbben úgy nyerhetjük, ha azokat az ország egyes bányavidékeihez képest külön vesszük szemügyre.

a) Alig lehet kétség, hogy a magyarok előtt, mikor a mai hazát elfoglalták, a bányamívelés ismeretes nem lett volna. Ezt nemcsak a régi bányászatnak azon számos maradványai bizonyítják, melyek szerte szét egész Közép-Ázsiában találhatók; melyek tehát azon vidéken is vannak, mely a magyarok őshazája; sőt melyeknek eredete általában az ázsiai népek tradíciója által azon népcsaládnak tulajdoníthatik, melynek egyik ágát a magyarok képezik: hanem határozott tudósítások is, melyek szerint ők p. o. 953. egyik hadjáratuk alkalmával Csehországban, mint a morvák szövetségesei s ezekkel együtt, egy bányavidéket elfoglaltak, s 10 évig bírván, az ottani bányákat tulajdon hasznukra kiaknázták (Bohuslai Balbini, *Epitome historica rerum*).

Bohemicarum II. könyv 5. fejj.); melyek szerint továbbá a saját földükön lévő bányák művelésére idegen országokból embereket vettek. (U. o. III. könyv 1. fejj.). Ezen adatok világosan látszanak egyszersmind azt is bizonyítani, hogy a régi magyaroknál már akkor a bányászat tekintetében szabályul szolgáló szokások is voltak; ámbar a törvényhozás a XIV. század előtt a bányászattal közvetlenül nem foglalkodott. — b) „*Quamvis antiqua Regni nostri consuetudine et usque modo firmiter observata exigente, terrae seu praedia tam Ecclesiarum, quam Nobilium Regni nostri quorumcunque, in quarum territoriis auri et argenti fodinae reperiuntur, ad manus Regias mediante aliquo concambio moderato devolvi debuissent*“ sth, Robert Károly 1327-ki okmánya (Fejérmél, *Codex Diplomaticus Hungariae* VIII. kötet. 3. r. 198. l.). Csere útján a birtokosnak jutott kárpótlás csakugyan csekély lehetett; különben az 1351-ki 13. tcz. azt nem rendelte volna hogy: „*Si quae minerae auri vel argenti, cupri vel ferri, aut aliae fodinae in possessionibus nobilium inveniuntur, absque competentis cambio non auferantur; sed pro talibus possessionibus . . (Rex) aequales possessiones conferat nobilibus praenotatis.*“ — c) Mind a három irányra nézve l. a legközelebbi §§-okat. — d) Erre nézve l. alább a 39. sk. §§-okat.

18. §. 1) Alsó-magyarországi régi bányajogok, névszerint a selmecz- és a körmöczbányai.

I. Mindenek előtt említendő az alsó-magyarországi bányavárosok bányajoga. Ide tartozik:

1) A régi selmeczi bányajog, mely IV. Béla király korában (1235—1270.) az ezen királytól nyert városi privilegiumnak alapul vétele mellett, a városi közönséges joggal együtt, a divatozott bányaszokások szerint a városi esküttek által lett írásba foglalva, s német nyelven feljegyezve. Címje: „*Gemaine Statt- vnd Perckrecht der Erbern vnd Löblichen Stat Schebnitz.*“ Ezen statutumokban a bányajog húsz szakaszt teszen, s a kor szelleméhez képest igen egyszerű. Később II. Ulászló (Budán 1513

Júdica vasárnapján) és III. Ferdinánd (Pozson 1655. június 22-én) királyok által megerősítettvén; az 1573. szerkesztett u. n. selmeczi felvilágosító szabályoknak is alapját képezte (25. §. II.). Érvénye Selmeczbányán kívül Besztercebányára, Libetbányára, Bakabányára és Belabányára is kiterjedt. Nyomtatva már többször volt a).

2) A régi körmöczi bányajog, mely alapvonásai és részletei tekintetében a selmeczitől eltér, s lényegre nézve inkább a csehországi kutnabányai (Kuttenbergi) bányajognak utánzása b). Eredetiege — mint látszik — a XIV. század közepe táján jegyeztetvén fel; az első redactio a XV. század vége felé tűzvésznek áldozata lett; s így 1492. (Katalin napja utáni hétfőn) Schayder Péter körmöczi kamaragróf, és Czou Miklós Körmöczbányán királyi bányamester által, a városi község beleegyezése mellett, mint körmöczi „PerekwerchsgerechtiKeith“ német nyelven újból írásba foglaltatott; a mihez azután 1537. Bohem Bernát kamaragróf még néhány cikket ragasztott, segédtisztei, valamint a városi tanács és bányapolgárok hozzájárultával.

Ezen régi körmöczi bányajog a selmeczinél sokkal terjedelmesebb, s 26 szakból áll, melyek 18 utólagos határozattal vannak megtoldva. Körmöczbányán kívül Ujbányán is érvénynyel birt; s az 1573-ki u. n. körmöczi felvilágosító szabályoknak (25. §. II.) képezi alapját. Nyomtatva még mindeddig nincs.

3) Említendő továbbá, hogy az alsó-magyarországi bányaaigazgatás alatt állott bányavidékeken, melyekhez az összes dunamelléki és dunántúli részek tartoztak, több előkelő birtokos főurnak és családnak szintén voltak bányajogositványai. Ilyenek az esztergami érsek c), a pécs

püspök *d)*, a Garam melletti apát *e)*, a Garai család *f)*, a Szent-Iványi család (melynek jogosítványai Liptó megyében a bóczai bányákra nézve legújabb ideig érvényőket megtartották) *g)*, a Szent-Györgyi család *h)*, stb. Ezekre nézve azonban megjegyzendő, hogy jóllehet igen hihető, hogy jogosítványaiknak folytán jószágaikon bányák műveltettek; de az ezen bányamívelést szabályozó bányajogról határozott tudomásunk nincs.

II. Megjegyzendő: 1) Azon igen elterjedt téves nézetnek, mintha az alsó-magyarországi bányásznép Németországból, s névszerint a szász vidékekből bevándorolt gyarmatoktól származna, következése az, hogy sokan a selmeczi bányajogban a régi szász bányajog utánzásánál egyebet látni nem akarnak. Ezen nézet mindazáltal a legvastagabb történelmi tudatlanságot árulja el. Mert azon németek, kik az alsó-magyarországi bányákat művelik, egy ősi germán népnek utódjai, mely — mint látszik — már a rómaiak korában lakta a kárpáti vidékeket. Ennek bizonyítékául nemcsak a meglévő történelmi források kombinációja szolgál; hanem a jelenleg is azon vidékeken (Bars, Zólyom és Túróc megyékben) nyelvének jellemző sajátása is. **2)** Összhangzásban van ezzel, hogy Németországnak egy előkelő bányajogásza, Karsten Károly a selmeczi bányajogot nemcsak az alsó-magyarországi bányavidéken autochtounnak, tehát őseredetinek, hanem az összes német bányajog alapjának is tartja *i)*. **3)** Ebből magyarázható ki továbbá a selmeczi, s a morvaországi iglaui régi városi és bányajogoknak csaknem szó szerinti megegyezése; azon különbséggel, hogy a selmeczi német az iglaui pedig latin nyelven van szerkesztve *k)*. **4)** Noha azonban ehhez képest a régi selmeczi bányajog történeti és régiségi tekintetben az iglauinál sokkal érdekesebb,

azon nevezetes pártfogás, melyben a cseh-morvai törvényhozás a bányászatot kezdettől fogva és folyton folyva részesítette ¹⁾, s mely nálunk hiányzott, mégis azt eredményezte, hogy míg az iglauri bányajog a XIII. és XIV. századokban nevezetes kifejlődést tapasztalt, a selmeczi nem kevesbé mint a kőrmöczi változatlan pangásban maradt.

a) A régi selmeczi bányajog töredékeinek első kiadója volt Wagnern Tamás *Corpus Juris Italici* 165. sk. II. Egész szövegét a városi joggal együtt e munka szerzője, a *Jahrbücher der Literatur*, Bécs 1843., CIV. kötetében, az *Anzeigebblatt* 1. sk. II., s újabban az *Árpádkori Új Okmánytár* III. kötetében, Pest 1862. 206. sk. II. tette közzé; úgy szintén Kachelmann János is, *Geschichte der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung*, II. füz. Selmecz 1855. 177—292. II. — b) Úgy látszik, hogy a selmeczi jog a kőrmöczi bányászat szükségleteinek meg nem felelt, s hogy ez Robert Károly királyt arra indította, miszerint 1328. a kőrmöczieket azon jogokkal és szabadságokkal ruházta fel »quibus hospites de Kutum banya Regni Bohemiae existunt.« (Fejér Codex Dipl. VIII. köt. 3 r. 296. l. — c) III. László 1283-ki (Fejér Cod. V. k. 3. r. 158. l.) I. Lajos 1365-ki (u. o. IX. k. 3. r. 465. l.) Zsigmond 1418-ki (u. o. X. k. 6. r. 100. l.) és Albert 1439. (u. o. XI. k. 239 l.) privilegiumai. — d) Mátyás privilegiuma Kovachich Márton Györgynél. *Formulae Solennes Stili*, Pest 1799. 524. és 544. l.) — e) Fejér Cod. Dipl. I. köt. 429. l. II. k. 69. l., VIII. köt. 4. r. 263. és IX. k. 1. r. 345. l. — f) Zsigmond privilegiuma Fejérnél X. k. 4. r. 677. l., Kovachich id. m. 523. és 515. II. — g) III. László király privilegiuma, Wenzel G. *Árpádkori Új Okmánytár* IX. köt. 553. l. — h) Schmidt Ferencz Ant.: *Chronol. syst. Sammlung der Berggesetze Ungarns*, etc.: I. köt., Bécs 1834. 118. l. — i) Karsten C. J. W.: *Über den Ursprung des Berg-Regals in Deutschland*, Berlin 1844. 10. sk. II. — k) Az iglauri városi és bányajogot kiadták Dobner Gelaz: *Monumenta Hist. Bohemiae*, IV. kötet, Prága 1779. 205. sk. II.; Lichtenfels; Peithnerlovag: *Versuch über die natürliche und politische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke*, Bécs 1780.; a Raigerni benedekrendiek: *Jura primaeve Moraviae*, Brünn 1781.; — csupán a bányajogot Schmidt F. A.: *Chronol. syst. Sammlung der Berggesetze v. Böhmen etc.*, Bécs 1832. I. sk. II., és javított formában gr. Stern-

berg Gáspár: *Urkundenbuch zur Gesch. d. böhm. Bergwerke*, Prága 1836. 11. sk. ll. — *l)* Lásd értekezésemet a csehországi bányajog történeti előzményeiről: *Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrtheit und politische Gesetzkunde*, 1844. II. köt. 127. sk. és 217. sk. ll.

19. §. 2) A felső-magyarországi bányavárosok bányajoga.

I. Nevezetes bányajogi emléket továbbá a felső-magyarországi bányavárosok, u. m. Gölniczbánya, Szomolnokbánya, Rudbánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és Igló régi bányajogában is birunk; melyek közül Gölniczbánya, Szomolnokbánya és Igló királyi bányavárosok voltak, a többi négy pedig magánbirtokosok földén feküdt. Ezekben a bányaszabadság elve részint a királyok, részint főuri birtokosaik pártfogása *a)* és a XV. századba eső felvirágzásuk folytán honosult meg; a minek községi szervezésük is megfelelt. S így történt, hogy elvégre egymás közt közelebbi viszonyba lépván, képviselőik által 1487. végén Kassán gyűlést tartottak, s itt statutumi formában különös bányajogukat megállapították *b)*.

Ezen bányajog szintügy, mint az előbbieket, német nyelven van szerkesztve; s határozott adataink vannak, melyekből kitetszik, hogy a felső-magyarországi bányászathoz általános érvénnyel bírt. Azon zavarok közt azonban, melyek a mohácsi vész után ezen vidékeken is neheztedtek, és melyeknek befolyása a bányászatra is kártékony volt, gyakorlati alkalmaztathatásából kivetköztetett-míg végre feledékenységbe ment. Nyomtatva még mind eddig nincs.

II. A bányajogositvánnyal felruházott birtokosok közt e vidékeken is első helyen az esztergomi érsek emlí-

tendő, kinek pártfogása a rozsnyói bányászatot emelte szép virágzásra *c*); továbbá a jászói prépost *d*); s úgy szintén a Palóczy *e*) (Rudbányára nézve), a Rozgonyi *f*) (Telkibányára nézve), a Berzeviczy *g*), a Görgey *h*), a Soós *i*), a Csetneki *k*) családok; de különösen a Thurzó család, mely valamint nagyobbára a bányai par által nyerte emelkedését, úgy — míg fennállt — a magyarországi bányászat virágzásának egyik erős támasza is volt *l*).

III. Említést érdemel itt a sóbányászat is, mely akkoriban a koronának kizárólagos jogát még nem képezte. Nevezetesebb tekintetben a sóvári sóbányák Sáros megyében, melyeket a Soós család birt és műveltetett. Ezen bányák, úgy látszik, hogy az 1514: 2. és 3. cz. folytán melynél fogva a sóbányászatot királyi fenntartott jognak kell tartani, a XVI. században csere útján mentek át a kincstár birtokába *m*). Valóságos a sóaknyászatot szabályozó jogfejlődésre nem találunk.

a) Az 1487-ki statutumok egyik pontja így szól: »Wie diese percksteth yren stull haben sollen.« »Item noch alter gewonhait vnd gerechtigkeith haben dy Schmöltnitzer dye erste stymme vund stelle noch vns (a gölniczieket érti); darnoch dy von der Ruda dy dritte; dy von Jasz o die fyrthe; die von Telken die fünfte; die von Rossnaw die sexte; die von Newndorff (Igló) dy sibente.« — b) Czímje a következő: »Item hernach stehent geschribenn die artickele dy dy percksteth peschlossen haben zw Casshaw an sannd Stephanstag prothomartiris zw weynachten anno etc. 87.« — c) III. Endre 1291-ki (Fejér Cod. Dipl. VI. k. 1. r. 98—100. ll.); Robert Károly 1313. (u. o. VIII. k. 1. r. 492. l.), és 1320-ki (u. o. VIII. k. 2. r. 248. l.) privilegiumai folytán. Rozsnyó bányavárosi jogosítványait Zsigmond király 1410. és II. Ulászló király 1496. erősítették meg. — d) III. Endre 1290-ki (Fejér Cod. Dipl. VI. k. 1. r. 58. l.), s. I. Lajos 1364-ki és 1368-ki (u. o. IX. k. 3. r. 434. l. és 4. r. 276.) privilegiumai folytán. Jászó bányajogosítványait már Albert prépost 1243. engedményezte (u. o. IV. k. 1. r. 304. l.), mit utódai többször megerősítettek. — e) Palóczy László országbíró a leleszi konvent által 1450. körül

Rudbánya birtokában statuáltatott; a miről az okmány ugyanott őriztetik. — *f)* Ugyanott találtató 1447. és 1470-ki okmányok bizonyítják a Rozgonyi család birtokát Telkibányára nézve. — *g)* Robert Károly 1327-ki engedménye Fejérnél Cod. Dipl. VIII. k. 3. r. 198. l. — *h)* Robert Károly 1314-ki privilegiuma Fejérnél id. m. VIII. k. 5. r. 89. l.; és a Görgey család 1347-ki osztálylevele gyűjteményemben. — *i)* I. Lajos 1379-ki privilegiuma Fejérnél Cod. Dipl. IX. k. 5. r. 322. l. — *k)* Mátyás király 1464-ki privilegiuma, gyűjteményemben. — *l)* A Thurzó családról I. Nagy Iván: *Magyarország családai*, XI. köt., Pest 1865. 199. sk. II., és Wagner Károly: *Analecta Scepusii* IV. köt., Pozsony és Kassa 1778. 61. sk. II. — *m)* A Soos család a sóvári sóbányákat III. László király 1285-ki és 1283-ki adománya alapján bírta (Fejér Cod. Dipl. V. k. 3. r. 274. és 393. II.). Különben lásd a *Tudományos Gyűjteményt* 1831. XII. köt. 64. sk. II.: hol két 1573-ki okirat közöltek, melyek a sóbányákra nézve a királyi kincstárnak már akkori birtokát bizonyítják.

20. §. 3) Bányajogi állapotok az ország többi részeiben.

I. Mint bányavárosok melyeknek régenten szintén híres bányajoguk volt, még Nagy-Bánya és Felső-Bánya is nevezetese; valószínű azonban, hogy ez a XVI. századnak kezdetéig írásba foglalva még nem volt. Ugyanis 1521. az itteni bányászok közt egyenetlenségek támadtak, melyeknek elintézését II. Lajos király More Györgyre bízta; s úgy látszik, hogy ez szolgáltatott alkalmat egy különös bányarendtartásnak német nyelven szerkesztésére, mely »Königl. Majestät zu Hungern etc. Bergordnung in Neustad vnd Mittelberg« czíme alatt itt 1535. volt érvényben s 56 czikkből állt *a)*. Mindamellett I. Ferdinánd király biztosai 1552. Bornemisza Pál és Wernher György, jóllehet az itteni bányajogot méltányolják, és a felsőbányaiak e tekintetbeni jártasságát különösen kiemelik; ezen jogról csupán mint szokásos jogról szólnak *b)*.

Említendő még, hogy Kapnik-Bánya Felső-Bányával jogközösségben állt *c)*; hogy ezen időben Kőrösbányán is már rendezett bányászatra találunk *d)*; hogy Aradmegyében is bányamivelés volt *e)*; hogy a Krassó megyei vasbányászatról tudomásunk van *f)*; s hogy tudjuk azt is, miszerint a kőrösbányai és karánsebesi aranymosások bizonyos szabályok szerint rendezve voltak. *g)*. A rézbányai bányászat ezen időben szintén már jelentékeny volt *h)*.

II. Birtokos családokul, melyeknek jószágaikra nézve bányajogosítványa volt, a Hunyadi *i)* és a Maróthi *k)* családok említettnek; jelesen a Hunyadi család, mint a felső-, a kapnik- és a kőrösbányai bányászati érdekek pártfogója.

III. A sóbányászat tekintetében az öt máramarosi szabad koronai város volt nevezetes jogokkal és szabadságokkal megadományozva; s kétséget nem szenved, hogy ezeknek alapján az itteni sóbányászat is nem csekély lendületet nyert. Az ezen alkalommal keletkezett jogi rendezés azonban nem a sóbányászat viszonyait, hanem csak a munkások állapotait tárgyalta *l)*.

a) Kézirati tudósítás. — *b)* »Sunt autem omnes (t. i. Felső-bánya lakosai) metallici, et eodem cum civibus Rivuli Dominarum jure utuntur; quin huius oppidi origo vetustior habetur quam civitatis (t. i. Nagy-Bánya), et ipsi oppidani etiam montani juris peritiores aliis esse creduntur; quam tamen peritiam ex nullo scripto, sed solum ex usu et consuetudine habent.« Az említett biztosok jelentése Engeln 61 *Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebentländer*, III. kötet, Hala 1801. 18. l. — *c)* Hunyadi János 1455. (Bistricie die Dominico prox. post festum B. Thomae Apostoli), és Mátyás király 1465. (VIII. kal. Decembris), ezen viszonyra vonatkoznak. Mindkét okmány gyűjteményekben. — *d)* Hunyadi Jánosnak, 1446-ki és 1451-ki rendeletei, s »Andreas Goldamar Urburarius Koreschbanyensis«-nek 1523-ki ok-

mánya; mindhárom gyűjteményemből. — e) I. Lajos király 1363-ki rendelete Fejéknél Cod. Dipl. IX. k. 3. r. 352. l. — f) Zsigmond királynak 1395-ki okmánya, melyben »castrum Kevesd vocatum in Comitatu de Crasso habitum simul cum villis et montana ferri ad ipsum castrum spectantibus« említették, gyűjteményemben — g) Körösbányára nézve Hunyadi Jánosnak említett 1446-ki rendelete, Karánsebesre nézve az ottani városi hatóságnak egy 1525-ki kiadványa, melyben az »aurilotores Districtus Karansebesiensis«-ről van szó, gyűjteményemben. — h) Kereszturi J. A., *Compendiaria descriptio fundationis ac vicissitudinum Episcopatus ac Capituli M. Varadiensis*, N.-Várad 1806. 261. sk. II. — i) Kézirati tudósítások 1446. 1431. és 1458. évekből, gyűjteményemben. — k) Zsigmond király 1393-ki adománya, gyűjteményemben. — l) Nevezetes e tekintetben II. Ulászló 1498. (Budae Sabb. prox. post f. B. Marci Evangelistae) szabály-rendelete Simonchiznce: *Noctium Marmaticarum Vigiliae* (Kézirat a n. muzeumban) II. k. 232. sk. II.

21. §. Bányajog a kapcsolt részekben és a szent korona tartományaiban.

I. A kapcsolt részek, azaz, Dalmatia, Horvátország és Szlavonia tekintetében, leghatározottabb tudomásunk van a Frangepan a) és a Zrinyi b) családok bányajogosítványairól; melyekhez szlavoniai birtokukra nézve a fehérvári keresztéseket c) a Garai d) és a Gersei Pethő e) családokat is kell számítani. Úgy látszik mindazáltal, hogy az itt üzött bányászat nélkülözötte azon szabadságokat, melyekkel az Magyarországbán másutt bírt; s csak miután az 1523-ki országgyűlés az általános bányaszabadság elvét kimondta volna, fejlődött ki a kapcsolt részekben is a bányamívelés tágabb dimenziók szerint. A XVI. században már Zágráb város polgárait is bányák mívelésével látjuk foglalkodni f); s ugyanazon időben tatálunk a Zamobori bányászat emelkedésének első nyomaira is. Arról azonban, hogy a kapcsolt részekben sajátságos bá-

nyajog alakult, vagy alkalmaztatott volna, semmi tudomásunk nincs.

II. A magyar szent korona déli tartományai itt csak annyiban említendők fel, mennyiben tudomásunk van, hogy Szerbiában *g)* és Boszniában *h)* már a XV. században nem csekély bányamívelés, Havasalföldön pedig aranymosás és bányászat volt *i)*. Legnevezetesebb volt bányászati tekintetben Ó-Szerbiában Novobrod, melynek emelésére a raguzai polgárok nevezetes befolyást gyakoroltak, s erre nézve a szerb uralkodóktól különös jogosítványokkal felruháztattak *k)*, mely azonban 1455. a törököktől elfoglaltatván *l)* egészen elpusztult. Novobrodban szászok mivelték a bányákat; s nincs kétség, hogy német eredetű bányajoggal éltek; ámbár annak semmi maradványa nem jutott korunkra.

a) Zsigmond király 1391-ki privilegiuma Fejéرنél Cod. Dipl. X. k. 1. r. 676. l. — *b)* A Zrinyiek nevezetes bányákat birtak Gvozdan茨zkóban, melyek 1537. körül szép virágzásban voltak; azonban később a törökök betöréseinek folytán elpusztultak. Zrinyi Ilona 1534. ezen bányászat tekintetében érdekes rendelkezéseket tett. — *c)* Fejér Cod. Dipl. IV. k. 1. r. 104. l. — *d)* U. o. X. k. 4. r. 660. sk. II. — *e)* II. Lajos király 1525-ki privilegiuma gyűjteményemben. — *f)* A zágrábi polgárok érdekében ennek folytán Zágráb városnak 1528. egyenletlenségei voltak gr. Zrinyi Miklóssal; melyekre nézve I. Ferdinánd a várost védte. — *g)* »In Boszner vnd Sirffenlandt, zur Bulgarey gehöriq, sein köstliche Silber- vnd andre Bergwerck, deswegen etliche schreiben, der Türck hab dieser vrsach halben so hefftig darnach gestritten.« Albinus Péter, *Meissnische Berg-Chronica*, Drezda 1590. 83. l. Majdanpekben már a XV. században találunk bányászatra. — *h)* O e c h i e v j a Fülöp *Epitome Vetustatum Bosnensis Provinciae*, Ancoua 1776. 109. l. — *i)* »Bey den Walachen sein noch heutiges Tages, wie bey den Hungern, grosse vnd mechtige Goltbergwerck, also das ein Walach vnd Crabat in einem oder zweyen Tagen eine gantze Blase voll Goldes waschen kan. Aber da lest man niemanden frembdes einkommen. Sie behalten vnd bawen jhr

Bergwerck, so jhnen gewis ist, allein, vnd verkauffen jhr Flischtzgold in Siebenbürgen.« Albinus P. id. m. 84. l. II.; — Ulászló király 1516-ki védlevele a havasalföldi aranyosók számára Brassó város levéltárában. — k) Lázár fejedelem (knéz) 1387-ki okmánya (Miklosich F. *Monumenta Serbica*, Bécs 1858. 206. l.), István dezpota 1406-ki privilegiuma (n. o. 268. l.), Brankovics György dezpota 1428-ki és 1445-ki privilegiumai (n. o. 354. és 435. ll.) — l) Pray Gy. *Annales Regum Hungariae*, III. köt. 157. l.

22. §. 5) Erdélyi bányajog.

Erdélyben régi híres bányavárosok, melyeknek ezen időben bányajoga is jelentékeny lehetett, Radna a), Abrudbánya b), Zalatna c) és Offenbánya d) voltak. Névszerint Abrudbányának akkorban már a bányászatra vonatkozó statutumai voltak; ezeknek mindazáltal szószerinti szövege korunkra nem jutott e). A sóbányászat Tordán és Vizaknán virágzott f).

A földbirtokosok közül, a már fent említett Hunyadi családon kívül, bányászati jogosítvánnyal az erdélyi káptalan g) és a Toroczkoói család h) is birt. Azon bányajogosítvány, melyet a Barczaságra nézve II. Endre király 1211. a német rendnek adott i), ennek eltávózása után elenyészett.

Úgy látszik, hogy mindezek akkorban csak szokási bányajoggal éltek; írott erdélyi tulajdonképi bányajognak maradványa korunkra nem jutván.

a) Fejér Cod. Dipl. VII. k. 4. 77. l., és IV. k. 3. r. 480. l.; Cornides *Diplomatariuma* (kézirat) a m. akadémia könyvtárában I. k. 108. l. és I. Ferdinand 1533-ki privilegiuma Pampfínger Mark számára Schmidt F. Antalnál: *Chr. syst. Sammlung der Berggesetze Ungarns* stb. I. k. 108. l. — b) 1425-ki és 1491-ki kézirati tudósítások gyűjteményben. — c) Fejér Cod. Dipl. VIII. k. 4. 162. l. — d) 1449-ki és 1456-ki kézirati tudósítások gyűjteményben. — e) Ezen statutumok, melyeknek töredékeit az abrudbányai városi levéltárban láttam, 1453. évvel kezdődnek, a bányászatnak

azonban csak külső viszonyait tárgyalják. — *f*) P. o. Fejérmél Cod. Dipl. VI. k. 1. r. 105. l., VIII. k. 1. r. 107. l., VIII. k. 4. r. 349. l. stb. — *g*) Az erdélyi káptalannak e tekintetben a XV. század közepe táján sok egyenetlenségei voltak Zalatnabányával és Abrudbányával. — *h*) Fejér Cod. Dipl. VI. k. 1. r. 119. l. — *i*) U. o. III. k. 1. r. 106. l.

23. §. Az általános bányaszabadságnak országos törvény által megállapítása.

I. A bányajog ezen korszak alatti fejlődésének legnevezeteseb eredménye az, hogy 1523. az általános bányaszabadság országos törvény által megállapított. A bányászati szabadságnak elve t. i., melyet királyaink kezdetől fogva, különös privilegiumok által, egyes bányavárosok és bányavidékek számára kimondtak, az egész országra nézve általános értelemben ekkor nyerte a törvényhozásnak feltétlen sanctióját. Ez által pedig a hazai bányajog oly biztos törvényi alapot nyert, mely nemcsak a XVI. és XVII. századok szükségleteit kielégíté, hanem leglényegesebb részében korunk törvényhozási kívánalmainak is megfelelel.

II. Miután t. i. már XIV. és XV. századi törvényeink a bányaszabadság elvét mindinkább határozottan nyilatkoztatni kezdték; az eldöntő szót, elvégre az 1523: 39. tcz. mondta ki: »Majestas Regia committat fodinas minerarum auri et argenti, ac cupri, et aliorum metallorum libere omnibus colere«.

MÁSODIK KORSZAK.

A Miksai bányarendtartás utáni bányajog Magyarországon és Erdélyben.

24. §. Miksai bányarendtartás.

Hazánkban a régi bányajog átalakulására legnagyobb hatással az 1573-ki u. n. miksaai bányarendelet volt, mely eredetileg csak a hét alsó-magyarországi bányaváros számára hirdettetett ki, később azonban az ország többi bányavidékeire, sőt Erdélyre is alkalmaztatott. A miksai bányarendtartásra nézve különös érdeklődéssel bírnak: **1)** keletkezése; **2)** jogi jellege; továbbá **3)** kihirdetési módja, és ennek folytán **4)** gyakorlati érvénye a két haza egyes bányavidékei tekintetében.

25. §. Keletkezése.

I. A miksai bányarendtartás azon bányajogireformokkal áll közvetlen összefüggésben, melyek I. Ferdinand uralkodását Csehországban és az u. n. alsó ausztriai tartományokban (Alsó- és Felső-Ausztria, Styria, Karintia és Krain) jellemzik *a*). Magyarországon azonban ilyenmű reformokra csak 1548. nyílt tér, midőn t. i. Mária királyné, ki mint II. Lajos király özvegye mindaddig az alsó-magyarországi bányavárosokat birta, ezeket testvérének Ferdinánd királynak az 1548. mártius 7-ki egyezkedés folytán átadta *b*). Itt azonban a tervezett reformok jelentékeny akadályokra találván, melyek felette nehezen vol-

tak elintézhetők, így, a már Ferdinánd által elhatározott bányarendtartás, csak fia és utódja Miksa király alatt, s akkor is egyedül nevezetes módosításokkal és megszorításokkal léphetett életbe.

II. I. Ferdinánd király eredeti terve az volt, hogy hazánkban bányajogi reformjait az 1548-ki országgyűlés hozzájárultával léptesse életbe. Propositioni azonban itt nehézségekre találván, királyi hatalmánál fogva 1549. valamint az alsó-magyarországi bányászat igazgatását, úgy a bányarendtartás elkészítését is az alsó-ausztriai kamarára bízta, melynek útján azután az alsó-magyarországi bányavárosok számára a bányarendtartás 1550. lett kihirdetve. Ennek gyakorlati életbeléptetése mindazáltal ismét annyan nehézséggel járt, hogy előbb az alsó-ausztriai kamara az ügynek a magyar országgyűléshez, újbóli utasítását indítványozta c); ez pedig célhoz nem vezetvén, később a király az eredeti bányarendtartást átdolgoztatta, s 1562. újból kihirdettette. Most azonban a bányavárosok kezdtek panaszt emelni, hogy régi privilegiumaik és bányászati szabadalmaik az új bányarendtartásnak határozatai által sértetnek; s így ismét új nehézségek támadván; — jól lehet I. Ferdinand halála után (1564), utódja Miksa király annak kihirdetését 1565. február 10-ke alatt ismételte, elvégre mégis czélszerűbbnek látszott kamarai bizottmányt (a magyar kir. udv. kancelláriának határozott kizárásával) rendelni, mely az alsó-magyarországi városok küldötteivel a fenforgó nehézségek mellözése végett tanácskozzon. A tanácskozások 1565. július végén kezdődtek, s több évig tartottak. Kőrmöcz és Beszterczebánya városok a bányarendtartás elfogadását a magyar országgyűlés beleegyezésétől kívánták függővé tenni; de az udvari biztosok azt már 1568. ápril 29-én feltétlenül akarták életbe

léptetni; a mi azonban a városok folytonos panaszai miatt meg nem történt. Így végre a bizottmányi tárgyalások a királynak 1570. december 21-ke nyilatkozata folytán akkép fejeztettek be, hogy a bányarendtartás határozatai s a bányavárosok privilegiumai, bányastatutumai és régi szokásai közt oly összeegyeztetés történt, melynél fogva ezeknek főpontjai egybeállítván, a bányarendtartáshoz két u. n. felvilágosító szabályzat (Erläuterungen) függesztetett. Ehhez képest a miksai bányarendtartás véglegesen megállapítván, így az 1573. február 16-kán negyedszer is kihirdettetett a két felvilágosító szabályzattal együtt, melyeknek egyike Kőrmöcz- és Ujbányának, másika Selmeecz-, Besztercze-, Libet-, Baka- és Belabányának szolt e).

a) Wenzel G. *Handbuch des allg. österr. Bergrechts*, 81. sk. és 93. sk. II. — b) Hatvani Mihály: *Magyar tört. Okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból*, II. köt. Pest 1858. 153. sk. II. — c) A miksai bányarendtartás keletkezését terjedelmes kütfői tanulmányok tárgyává tettem, névszerint a hót alsó-magyarországi sz. k. bányavárosok levéltáraiban, melyeknek eredményét itt röviden egybefoglaltam. L. különben munkámat; *Handbuch d. allg. öst. Bergrechts* 99. sk. II.

26. §. 2) Jellemzése.

I. A miksai bányarendtartás azon számos bányarendtartások rendszeréhez tartozik, melyekkel a XVI. században az europai, s különösen a német fejedelmek, az országaikban lévő bányákon a kezelési, birtoklási és mivelési viszonyokat szabályozták. Közvetlen belső összefüggésben névszerint kettővel volt, az 1550-ki bamberg-karintiaival a), és az 1553-ki ausztriai-ferdinandival b). Ennek folytán természetes, hogy közte, s Magyarország bányajogi előzményei közt semmi organicus összefüggés fenn nem állott;

sőt a mennyiben az alsó-magyarországi bányák igazgatása is I. Ferdinándnak intézkedései folytán az alsó-ausztriai kamarára volt bízva, a miksai bányarendtartás, s az 1548. előtti magyarországi bányajog közt határozott ellentétre találunk.

II. A miksai bányarendtartás tehát hazai bányászatunk tekintetében nemcsak nevezetes jogi reformokat, hanem igen jelentékeny ujjitásokat is tartalmazott, melyek leginkább a következőkben mutatkoztak: **1)** Daczára annak, hogy a király által országos szempontból volt kihirdetve; nem a királyi rendeleteknél akkor szokásos latin, hanem német nyelven adatott ki. **2)** A bányászati főúri jog benne nem a magyar országos törvények, hanem az alsó-ausztriai főherczegek privilegiumai szerint van formulázva *c).* **3)** Ennek folytán határozataiban a magyar szabad bányavárosok privilegiumai és akkori jogi állása; sőt általában a magyar jognak a bányászatra nézve mindaddig irányadásul szolgált szempontjai különös figyelemben nem részesültek. **4)** Technikai alapnézeteire nézve a magyarországi bányavárosok statutarius jogánál tökéletesebb volt ugyan, s a XVI. századi bányatechnika kívánalmainak és színvonalának inkább megfelelt; de egyszersmind sok szokatlant is tartalmazott.

S ezen körülményekből lehet megmagyaráznunk, hogy nemcsak behozatala ellen emeltek az alsó-magyarországi bányavárosok mindjárt kezdetben panaszokat; hanem hogy életbeléptetése is a két hazában mindenütt csak nevezetes megszorítások és módosításokkal történhetett; továbbá hogy számos utólagos és pótrendeletet tett szükségessé; s hogy még ezen kiegészítése után is, Magyarország törvényhozása csak a bányabíróságok magántörvényének (*lex privata*) nyilatkoztatta *d)*, az erdélyi törvény-

hozás pedig szintén csupán a legszorosb értelemben vett bányaiügyekben tulajdonított neki kötelező erőt e).

III. A miksai bányarendtartás áll a bevezetésből és 46 czikkből; melyek után különféle esküformulák; ezek után pedig a körmöczyi (22) és a selmeczi (26) felvilágosító szabályok következnek. Így volt nyomtatva először Bécsben 1573. f); azóta pedig gyakran, részint magában g), részint gyűjteményes munkákban h).

a) »Neue Bergwerksordnung Bambergischer herschaften in Keruten anno 1550. aufgericht« I. Schmidt F. A.: *Chronol. syst. Sammlung der Berggesetze von Oesterrich, Steyermark etc.*, I. köt. Bécs 1839. 281—386. II. — b) »Bergordnung der niederösterreichischen Länder«; gyakran nyomtatott, először Bécsben 1553. — c) L. a miksai bányarendtartás 1. cikkét. — d) MO. 1723: 108. — e) Erd. 1747: 14. — f) »Perckhordnung der Freyen Küniglichen Perckhstätt in der Cron Hungern, als Crembnitz, Schembnitz, Neuensoll, Buganz, Kunigsperg, Düllen und Libeten; sambt andern vmbliegenden, vnd gedachter Cron Hungern eingeleibten, Gold, Silber, Kupffer, vnd anderer Metall Perckwerchen, jetzigen vnd khünfftigen auff's new furgenommen, gebessert, vnd auff beschehne hernach angehenckte erleuterung der alten Crembnitzischen vnd Schembnitzischen Perckordnungen aussgegangen. Beschehen nach Christi vnsers Erlösers und Säligmachers geburt im Tausent fünff hundert Ainundsibentzigsten (érdekés nyomtatási hiba 1573. helyett, mikép a könyv végén áll) Jar. Mit Röm. Khay. Mayestett Gnad vnd Privilegien gedruckt zu Wienn in Österreich durch Caspar Steinhofer im S. Annen Hof fol. — g) P. o. Bécsben 1703. 1760. stb; latin fordításban (a felvilágosító szabályok nélkül) Sóf alvi Eleknél *Institutiones Juris Metallici in usum M. Princ. Transilvaniae*, Kolozsv. 1834. 1—144. II. Érdekes kivonata jelent meg ezen czim alatt: »Summarischer Extract und Inhalt aus der Berg-Ordnung der sieben Hungarishhen Bergstädten, als: Crembnitz, Schembnitz, Neuensoll, Königsberg, Bugantz, Düllen, und Lübetten; Breslau in der Baumannischen Erben Druckerei druckts Joh. Günther Rörer Factor 1694.« — h) P. o. Schmidt F. A. *Chr. syst. Samml. der Bergg. Ungarns* stb. II. köt. 224—457.

27. §. 3) Kihirdetése.

A miksai bányarendtartás eredetileg, mint láttuk, csak a hét alsó-magyarországi bányaváros s az azokhoz tartozó bányák számára hirdettetett ki. Később azonban, nemcsak Magyarország egyéb bányavidékein, hanem Erdélyben is, különféle időben, és különböző körülmények közt, lett kihirdetve. Névszerint:

I) A felső-magyarországi bányászatra nézve tudjuk, hogy az a XVI. századnak nyugtalanságai alatt sokat szenvedett, míg végre a Thurzó családnak befolyása annak emelésére ismét kedvezőbben hatni kezdett. Miksa király 1561. ápril 1-jei utasításában a szepesi kamarának különösen azt hagyta meg, hogy az ottani bányákon divatozó jogra fordítsa figyelmét, s a szükségessékké vált törvényes intézkedésekre indítványokat felterjeszzen *a*). Maga a miksai bányarendtartás e vidéken — mint látszik — 1580. körül hirdettetett ki, úgy mindazáltal, hogy a helyi viszonyok ez alkalommal számba vétettek *b*). S így nemcsak a nagyobb bányavárosokban, melynek Gölniczbánya és Szomolnokbánya, hanem kisebb bányahelysegeken, névszerint Iglón *c*), Svedlérben, *d*), Remetén *e*), Dobsinán *f*), stb. is, noha a hét alsó magyarországi mintájára történt *g*); de mégis sajátos helyi bányarendezésnek volt helye; s az u. n. területi bányamesterek keletkeztek, kik az egyes bányahelysegekben a helybeli bányászat számára alkalmazták. Ilyen ezen vidékeken a XVIII. században névszerint a következő 14 állt fenn: Iglón, Svedlérben, Vagendrűszelben, Remetén, Szomolnokbányán, Gölniczbányán, Rozsnyón, Dobsinán, Krompachban, Stóószban, Felső Meczenzéken, Alsó Meczenzéken, Jászon és Zsakarótzon. Az

előbbieik bányavárosok privilegiumával bírnak; de Zsakarótz csak egyszerű falu lévén, ehhez képest Felső Magyarorszában az érvényben levő bányajog szakadottsága annyira ment, hogy még különös falusi, territorialis bányamester is létezett. Azonkívül specialis adományozásokat is egyes hatalmasabb birtokos családok számára a XVII. század végeig találunk *c)*, melyek közül allegnevezetesebb az, melyet 1669. Andrásy Miklós I. Lipót királytól nyert, s mely a gróf Andrásy család bányajogositványainak alapja *d)*.

2) Az ország keleti részeiben, névszerint Szathmár és Kraszna megyékben, minthogy ezek sokáig Erdélyhez voltak kapcsolva, a miksai bányarendtartás csak a XVII. század végén hirdettett ki; idő közben a bányászat nagyobbára az erdélyi fejedelmek és törvények alatt állván. I. Ferdinánd 1560-ki privilegiuma, melylyel Nagy-Bányát és Felső-Bányát Balassa Menyhértnek inseribálta *e)*, maradandó jelentőséggel nem bírt; azonban annál fontosabbak, de egyszersmind kártékonyabbak is voltak, Báthory Zsigmond és Gábor fejedelmeknek a szatmármegyei bányászatra nézve kötött haszonbérleti szerződésai *f)*. Bethlen Gábor uralkodása, valamint Erdélynek, úgy Magyarországhoz ahhoz kapcsolt részeinek bányászatára már kedvezőbben hatott; a XVII. század második felében mindazáltal újra nehéz csapások sújtották azt. Midőn Szathmár megye 1659. Magyarországhoz visszaadatott; a nagybányai és felsőbányai bányászatra nézve azon igazgatási és kezelési formák kezdtek alakulni, melyek legujabb ideig fennálltak, s melyeknek a miksai bányarendtartás egyik lényeges részét képezi. Ennek kihirdetése azonban itt is a locais viszonyok tekintetbevételével mellett történvén *g)*; e szempontból különösen fontos azon szerződés, melyet a

szepecsi kamara 1689. october 25-én Felső-Bánya várossal kötött, s melyet I. Lipót király 1690. junius 1-jén megerősített n).

3) Az ország déli részeiben, névszerint Bihar megyének hegyes déli, és Zarándnak Aradhoz kapcsolt vidékein; s a pozsarováci (passarovitz) békekötés által visszanyert bánszágban, hol az idő mostoha befolyásai, és a török uralom alatt, az előbbi századokban ott virágzott bányászat egészen tönkre jutott, a XVIII. század óta álltak be ismét kedvezőbb viszonyok. Kezdetben ugyan csak a királyi kincstár volt a bányamívelés tulajdonképi vállalkozója, sőt Biharban legujabb ideig is az maradt o); míg Aradban csak a vasbányászat alakult magánvállalkozók által önállóbbá p). A bánszágban azonban, Oraviczán (1718.), Boksánon (1720.), Dognácskán (1722.), Moldaván (1728.) és Lunkányon (1734.); sőt az avval akkor összekapcsolva volt Szerbiában is Majdanpéken (1720.) és Csernosticzán (1726), csakhamar nevezetes bányatelepek keletkeztek, főleg miután az 1733—1736-ki intézkedések által a bányák és kohók nagy része magánvállalkozók birtokába jutott q). Ez alkalommal (az 1736. julius 25-ki u. n. Neffzeri rendszer 14. pontja által) a miksai bányarendtartás is mint kötelező bányaszabály volt kihirdetve.

4) A kapcsolt részekben a bányászat különösen nevezetes nem lévén, nem csoda, ha ott a miksai bányarendtartás csak 1780. hirdettetett ki r).

5) Végre Erdélyben a XVI. század óta a bányatörvényhozásnak két korszakát kell megkülönböztetni; az 1722. előtti és utáni.

I. Ferdinand király, midőn az Izabella királynéval kötött szerződésnél fogva Erdélyt birta (1551—1556.) figyelmét az ottani bányászat rendezésére is fordította, s

névszerint az abrudbányai bányák és aranymosások számára bocsátott ki különös rendeletet s), mely azonban érvényéből csakhamar kivetköztetett. Ennél sokkal fontosabb az erdélyi bányavárosok egyesülése, mely Abrudbányát, Zalatnát és Offenbányát, s Magyarországnak akkor Erdélyhez kapcsolt részeiből Nagy Bányát, Felső Bányát és Körösbányát magában foglalta, s mint ilyen 1593. az erdélyi országgyűlés által is elismertetett sz); anná is inkább, mert az 1618. ápril 12-ki erdélyi országgyűlés az 1523. kimondott általános bányaszabadságot megújította t), s Bethlen Gábor fejedelem ennek értelmében intézkedett a bányászatról, és pártfogolta a bányamivelőket u). Az erdélyi bányászatnak ezen szép felvirágzása azonban a XVII. század második felében csakhamar rosszszabba fordult.

Midőn I. Lipót király 1691. Erdély kormányát átvette gondjainak egyik különös tárgya a bányászat ujjárendezése is volt. E tekintetben a thesaurarius 1693. ápril 29-ki utasításában I. Ferdinánd 1553-ki intézkedéseihez ragaszkodott, de egyszersmind a bányatörvények reformját is kezdeményezvén v), 1702. a miksai bányarendtartást ideiglenesen életbeléptette w); melynek érvénye az 1722. ápril 13-ki udv. kamarai rendelet által megerősítettvén x), kihirdetése az udv. kanczellária és gubernium útján is történt y); kötelező ereje pedig az 1747-ki országgyűlés által is helybenhagyatott azon esetekre nézve, melyekről országos törvények nem intézkettek z)

a, Fontosak e tekintetben ezen utasítás 17—21 pontjai. Névszerint a 20. pont azt rendeli: »Quoniam bonus ordo cum aliis in rebus omnibus, tum in colendis montanis seu fodinis maximum momentum habet, Consiliarii Camerae nostrae, qui fuerit et qui nunc sit ordo montanorum in partibus Regni Hungariae superioribus dictae Camerae nostrae subjectis, et quali gaudeant jure, bene cognitum et exploratum habeant; et si qui defectus vel abusus insunt, quo pacto eis medendum

sit, inter se consultant, Nosque seu Cameram nostram Hungaricam (mely akkor Pozsonyban székelt) de eo opinione sua informant.« — *d*) Ezen évben t. i. e vidéken gyakorlati alkalmaztatásának első nyomára találunk. — *e*) »Verneueres Bergbuch oder Protocoll der königl. freyen Bergstadt Igló, welches im Bergmaisteramt des Woledlen stb. Herrn Johann Marci von Leibnitz, zur Zeit ältesten Jurati Assessoris des Inneren Raths und Schul-Rectoris, theils aus dem alten Bergbuch von anno 1594. herrührend transferirt, theils auch von anno 1697. continuirt worden. So geschehen Igló im Monat December anno 1698.« Folytatva »Ludvig Bergmeister u. Senior Juratus Assessor« által 1728.; kézirat az iglói kir. bányakapitányság levéltárában. — *d*) »Bergprotocoll der königl. privilegirten Bergstadt Schwädler worinnen all und jede auf dasigem Territorio gelegenen Bergwerkhe, wie selbige mit ihren inhaltenden Gerechtigkeiten, Schürffen und Feldern empfangen, vnd der Waldburgerschafft verliehen worden seind; auch Kauff vnd Verkauf, Vergleich vnd Vertrag ordentlich verzeichnet zu finden. Denen Nachkömmlichen zur Nachricht vnd erforderlichen gutten Ordnung aufgericht im Jahre 1741. den 3. November. Per me Joannem Ignatium Krolig praefatae Civitatis Montanae Juratum Notarium.« Kézirat az iglói kir. bányakapitányság levéltárában. — *e*) »Ordentlich Verzeichniss der Bergwerke der Bergstadt Einsiedlen, vom Bergmeister Michael Fleischer anno 1678«. Benfoglaltatik 20 czikk »de laboratoribus,« mely megerősített Eperjesen 1713. február 29. »Ladislaus Comes Szent Iványi« és »I. P. Comes de Brankovits, Ihrer Röm. kais. u. königl. Majestät Nieder- u. Ober Ungarische Kammer-Räthe« által. Kézirat az iglói kir. bányakapitányság levéltárában. — *f*) »Berg- vnd Wissbuch der königl. Bergstadt Töpschau, darinnen die Bergwerke welche in dem alten Bergbuch verzeichnet gewesen, aufs neue empfangen, wie auch allen baulustigen Waldburgern ihre Funde vnd Empfangung verliehen vnd verschrieben solle werden. Im Jahre vnseres Herrn und Heilands Jesu Christi 1696.« Kézirat az iglói kir. bányakapitányság levéltárában. — *g*) Névszerint (Igló város e) alatt említett »Verneueres Bergbuch«-jában határozottan fel van jegyezve a miksei bányarendtartásnak kivonata ezen czím alatt »Kurtzer Extract aus der Bergordnung der sieben Hungrischen Bergstädte Kremnitz, Schemnitz stb.« — *h*) Így Göncz és Telkibánya I. Ferdinándtól 1555. a Perényi családnak inscribáltatott, 1558. pedig bányáival együtt Dobó Istvánnak adományoztatott stb.; míg 1647. III. Ferdinand Budaméri

uradalmára nézve az Ostroghi hercegeket; 1667. és 1669. pedig I. Lipót a Rákóczy hercegi családot minden javaira nézve bányászati jogosítvánnyal adományozta meg. Ezen, és több más ide tartozó adatokról felvilágosítást nyújt kézirat-gyűjteményem. — *i*) Ezen nevezetes privilegium, kelt Laxemburg 1669. april 26-án, szóról szóra meg egyez avval, melylyel a hg. Rákóczy család bányajogosítványait nyerte; t. i. »Ut ipse Nicolaus Andrassy de Krasznahorka, haeredesque posteritatis et successores eiusdem utriusque sexus universi, quemadmodum et legatarii, in omnibus suis bonis intra ambitum Regni nostri Hungariae existentibus, auri, argenti, cupri, ferri, plumbi, metalli, aliorumque mineralium fodinas extruere, erigere et colere possint ac valeant; ita tamen, ut omnes illae fodinae a bonis Andrassyanis nunquam separari queant, sed iis in perpetuum incorporatae et coniunctim permanere debeant.« stb. — *k*) Szirmai Antal: *Szathmár Vármegye* I. köt. Buda 1809. 224. l. — *l*) Báthori Zsigmond a nagy-, felső-, lapos- és kapnikbányái arany- és ezüstbányákat 1588. báró Herberstein Feliciánnak évenkénti 33,160 tallérért három esztendőre (Szirmai id. m. I. k. 226. l.); Báthory Gábor pedig a nagybányai bányászatot 1612. Lisibona Gellértnek adta haszonbérbe (Schwartner M.: *Introductio in rem diplomaticam*, Buda 1802. 391. l.) — *m*) Már Miksa király 1561. augusztus 30-ki rendeletében a nagybányai bányászat egyik főhátrányát »propter defectum bonarum legum et ordinatum montanarum« magyarázza; a minek folytán bányarendtartását már akkor rendelte ott kihirdettetni (Schmidt F. A.: *Sammlung der Berggesetze Ungarns*, stb. II. k. 210. sk. II.) Azonban Szathmár megye Erdélyhez csatoltatván, ezen rendeletnek nem volt eredménye; s a miksai bányarendtartás gyakorlati életbeléptetésének csak I. Lipót 1698. július 18-ki (U. o. V. köt. 477. sk. II.) és az udv. kamara 1769. január 9-ki rendeleteinek (u. o. XIII. köt. 124. l.) folytán volt helye. — *n*) Ezen szerződés a felső-bányai bányászatra nézve 1854-ig főszabályul szolgált. — *o*) Névszerint Réz bányán. — *p*) Ezen értelemben veszem Török Gábor Arad megye követének nyilatkozatát az 1844-ik országgyűlés május 7-iki ülésében, hogy »eddig a vaskő Aradvármegyében egyedül földesuri jognak tekintetett, s annak használata minden felsőbb befolyástól menten gyakoroltatott.« Szó szerint véve, ezen nyilatkozat az 1351: 13. és 1523: 39. czikkkel, mely a magyar bányajog főtörvénye, ellentétben volna. — *q*) Ez alkalommal az ottani magánbányászat u. n. rendszerek (Systeme) által szabályozta-

tott, melyeknek elseje volt: a neffzerni (1736. július 25-ki) rendszér. A későbbi rendszerek közt a legnevezetesebbek voltak a höhengarti (1748.), a kempfi (1754.), a perlas-stampferi (1760.), a reichensteini (1802.), végre az 1811. november 1-ji és az 1830. martius 4-ki rendszerek. L. munkámat *Handbuch des allg. öst. Bergrechts* 117. sk. II. — r) Schmidt F. A.: *Sammlung der Berggesetze Ungarns* stb. XIV. k. 328. — s) „Bergordnung und Freyheiten über die Berg- und Goldwaschwerke zu Abrudbánya oder Gross-Schlacken und den dazu incorporirten Flecken, Dörfer und umliegenden Gebürge.“ Köleséri Samu erd. kormányzéki titkárnak Gyula-Fehérvár 1724. július 30-kán kelt kézirati jelentéséből. — sz) Az 1593. szeptember 1-ji gyulafehérvári országgyűlés 4. czikkében. — t) Az 1618. ápril 12-ki gyulafehérvári országgyűlés 7. czikke. — u) Bethlen Gábor fejedelem az erdélyi bányászat jogai és szabadságai védelmére 1615. Gyulafehérvárott szeptember 23-kán fontos okmányt adott ki, melynek másolatát gyűjteményemben bírom. — v) Lásd ezen utatítás 3. pontját Szász Károlynál: *Sylogie tractatum aliorumque actorum publicorum B. Diploma Leopoldinum stb. illustrantium*, Kolozsvár (1833.) 434. sk. II. — w) Schmidt F. A.: *Sammlung der Berggesetze Ungarns* stb. V. köt. 711. l. — x) Ennek első pontja azt határozza, hogy „die kaiserliche Maximiliansche Bergordnung, gleichwie solche in dem Königreiche Hungarn beobachtet wird, also auch darinen in Siebenbürgen, insoweit selbe pro differenti rerum statu sich dahin adaptiren lassen, eingeführt werde.“ U. o. VI. köt. 161. sk. II. — y) U. o. — z) Erd 1747: 14.

28. §. 4) Gyakorlati érvénye.

Kitetszik ezekből, hogy mit kell tartanunk a miksai bányarendtartásnak a két hazában 1854. előtti gyakorlati érvényéről.

Eredetileg országgyűlési úton mint országos törvény nem hozatván, kötelező erejét is egyedül a két országgyűlés utólagos helybenhagyásának, s azon tekintélynek köszöné, melylyel közigazgatási úton kihirdettetvén, a királytól mint bányászati főúrtól felruháztatott.

Az 1723-ki magyarországi országgyűlés azt egyedül a bányatörvényszékek magántörvényének (lex privata) ismervén el, ezen minőségben, és a mennyiben akkor gyakorlatban volt, tehát az ezen felfogás által feltételezett korlátok közt, hagyta meg érvényben. Erdélyben pedig az 1747-ki novell. czikkek kötelező póterével a bányajognak csak azon kérdéseire nézve ruházták fel, melyekről törvények nem intézkedtek.

II. Látjuk tehát, hogy mind Magyarországon mind Erdélyben a mikszai bányarendtartás gyakorlati érvénye csak azon királyi és bányaaigazgatási rendeleteken alapúlt, melyek által kihirdettetett, később számos mellékintézkedésekkel és kiegészítő határozatokkal megtoldatván s mellette más bányajogok is specialis adományozásoknál fogva fennállván. Ezen értelemben ismerte el a két hazában kötelező erejét az országos törvényhozás is.

Azonban 1791. óta bányajogunk kútfoinek alapviszonyai e tekintetben is szorosabban vannak meghatározva. A felség bányászati főuri jogának épségben maradása mellett t. i. a bányajog rendezése az országos törvényhozás egyik tárgyának kijelöltetvén, ennek folytán az újabb bányatörvényhozás a mikszai bányarendtartás álláspontjától határozottan visszalépett; melynek tehát nincs többé kötelező ereje. Azon particularis bányaszabályoknak mindazáltal, melyek egyes vidékeken a mikszai bányarendtartás érvényét módosították és korlátozták, sok tekintetben a mostani bányajogban is van még gyakorlati jelentősége.

III. Ilyenmő] particularis bányaszabályai csaknem minden egyes bányavidéknek voltak. Ezek közül itt névszerint felemlitendők:

1) Az alsó-magyarországi bányavidékre néz-

ve a körmöczbányai és a selmeczbányai felvilágosító szabályok (26. §.)

2) A felső-magyarországi bányavidékre nézve a felső-magyarországi bányapolgárság statutumai (30. §.)

3) A nagy- és felsőbányai bányavidékre nézve az 1689-ki felső-bányaiszerződés I. Lipót király 1690-ki megerősítésével (27. §.)

4) A bánságra nézve azon u. n. rendszerek melyek által az ottani bányaviszonyok 1736. óta rendezettek (27. §.); melyekhez legújabbán azon szerződés is járult, mely által a kincstár 1855. január 1-jén az államvasuti társulatnak nevezetes bánsági jószágokat, s bányajogositványokat átengedett.

5) Erdélyre nézve az u. n. abrudbányai bányastatutumok (30. §.)

Mindezeknek gyakorlati érvényét azonban az 1854 bányatörvény és az 1861-ki országbirói értekezéslet határozatai szerint kell megítélnünk (35. §.)

B)

Mostani bányajogunk.

29. §. Bányajogunk ujjaalakulása.

I. A Magyarorszáiban jelenleg fennálló bányajog ujjaalakulásának kiindulási pontjait dicső emlékeztetői Mária Terezia királynénk uralkodásában találjuk. Azon nevezetes lendületnek t. i., melyet akkor a hazai bányászat technikus és közgazdasági tekintetben nyert, a mikszai bányarendtartás nem felelt meg többé; s uj korszerűbb bányajogi rendezés mutatkozott szükségesnek. Ujabb jog-

életünk szelleméhez képest ezen rendezést egyedül a szokástól vagy királyi privilegiumoktól szintoly kevéssé lehetett várni, mint az egyszerű felsőbb rendeletektől; s maga Mária Terézia is átlátta, hogy azon irány további folytatása legegyszerűbb, melyet az 1523: 39. tcz. határozottan kijelölt volt, azaz hogy a törvényhozásnak kelljen intézkedni. Ennek eredményét azon nevezetes előkészületekben látjuk, melyek újabb törvényhozásunknak ezen iránybani feladatát már nagyon könnyítik.

II. Ezen előkészületek főleg a következők: **1)** Mária Terézia és **II.** József számos rendeletei, melyek már nem a miksai bányarendtartás kiegészítését, hanem részint összes bányarendünk új organicus megállapítását, részint egy új bányatörvényre okszerű javaslatok elkészítését tárgyalták. **2)** Az 1791: 67. és 1827: 8. magyarországi, és 1791: 64. erdélyi törvényczikkék által kiküldött országos választmányok munkálatai, melyeknek megbízása egy rendszeres bányatörvényjavaslat kidolgozására is kiterjedt. **3)** Az 184 $\frac{3}{4}$ -ki magyarországi országgyűlés által elkészített és legfelsőbb szentesítés végett felterjesztett bányatörvényjavaslat. **4)** Az 1854-ki általános ausztriai bányatörvény, mely akkor Magyarországon és Erdélyben is életbe lépett, s melynek korszerűsége és a mai bányaszükségleteknek megfelelő szelleme általában el van ismerve. **5)** Az 1861-ki Országbirói Értekezletnek a bányajogot tárgyzó intézkedései.

30. §. Bányajogi reformok Mária Terézia és II. József korában.

I. Ezek a hazai bányajogra nézve általán véve átmeneti jelentőséggel bírtak, s ujjaalakulásának mintegy

csak kiindulási pontjait foglalják magukban. A bányászat technikája t. i. Mária Terézia alatt nevezetesebb tökélyre emeltetvén, az annak megfelelő reformok a bányajog terén is szükségeseknek találtattak. Ezek Magyarországon administratív úton, Erdélyben pedig a törvényhozás útján léptettek életbe.

II. Magyarországon t. i., miután az 1723: 108. a bányászat és bányajognak királyi intézkedések általi rendezését helybenhagyta, s ezeket nem ugyan országos, de a bányabíróságok tekintetében fennálló magántörvényeknek elismerte volna: a bányajogi reformok, az 1741: 40. tcz. értelmében is, ugyanazon irányban tovább lettek folytatva. Ezen reformok mindazáltal akkor nagyobbára nem a tulajdonképi bányajogot, hanem a bányavárosok és a kir. bányahatóságok közti törvényhatósági egyenlenségeket, és az utóbbiaknak szervezését illették. Első tekintetben több évi bizottmányi tárgyalások után, M. Terézia az ismeretes u. n. „Constitutiones et Rescripta” adta ki a), melyek 1747. június 9-e alatt az alsó-magyarországi bányavárosokhoz bocsáttattak; és 1766. a nagybányai bányakerületben b) is kihirdettettek, s melyeket az 1788-ki szervező nyiltparancs megerősített. Még fontosabb volt e tekintetben II. József két rendelete; 1781. october 28-káról a „Constitutiones circa exercitium Regalis metalli fodinarum”, és 1788. october 6-káról azon rendelet, mely által a helybeli bányabíróságok helyett királyi bányatörvényszékek és bányahelyettességek (Substitutiók) behozattak c). A bányagazgatás ennek folytán mindinkább tágabb hatáskört nyervén, a bányahatóságoknak határozottabb rendezése és szervezése is szükségessé lett, a mi igen számos királyi rendeletre adott alkalmat d).

Ezek mellett azonban a tulajdonképi bánya-

Jógnak ujjaalakítása is szándokában volt M. Teréziának és II. Józsefnek; s az ezen munkához szükséges adatok gyűjtésével és előkészítésével M. Terézia által az akkori bányatanácsos Lichtenfelsi Peithner Tádé meg is volt bízva. De ennek munkássága célhoz nem vezetvén e); ezen időből néhány, egyes vidékek particularis bányajogot rendező intézkedésen kívül alig maradt ránk valómi. Ezek közül leginkább azok nevezetese, melyek a felső-magyarországi és a bánági bányaviszonyokra vonatkoztak. A felső-magyarországi bányakerületnek összes bányapolgárai t. i. akkor egy nagy testületté alakultak, melynek statutumai 1751., s nevezetes változtatásokkal ismét 1779. a királyi megerősítést nyertek. Azóta ezen statutumok még néhányszor revideáltattak, különösen 1833. újból szerkesztettek, s utolsó szerkezetökbe 1868. hozattak d). A bánági bányapolgárok pedig, kik 1736. óta vállalataikra nézve határozott jogi basist az u. n. Neffzerféle rendszerben bírtak, M. Terézia alatt háromszor (1748., 1754. és 1760.) tapasztaltak nevezetes reformokat az így keletkezett bánági particularis bányajogban (28. §.). Mindezen reformokra az országos törvényhozásnak befolyása nem volt. Különben a bánági bányaviszonyok is azon szerződés által, melylyel a magas kincstár 1855. január 1-jén (megerősítve Ő Felségétől január 8-án) az ottani kincstári jószágokat és bányákat a cs. k. államvasuti társaságnak ideiglenesen átengedte, nem csekély változást tapasztaltak.

III. Az erdélyi országos bányajog 1747. az országgyűlés által fővonásaiban határozottan megállapítottván, azóta lényeges változást nem tapasztalt. Ezen általános erdélyi bányajogon kívül vannak azonban egyes bányavidékeknek különös szabályai is, melyek azoknak

particularis bányajogát képezik. Ezeknek legnevezetesebbikét, az abrubányait, már M. Terézia 1773. hagyta helyben g); mely azonban 1858. nevezetes változást tapasztalt h), s 1867. ismét újból szerkesztetett i). Említendő ezenkívül Toroczko vidékének bányajoga is, mely III. Endre királynak 1291. bányaprivilegiumán alapulván, k) és Zápolyai János Zsigmond 1568-ki privilegiuma által újonnan szabályozva l); újabb időben sok perlekedésnek volt tárgya, s végre az 1870. augusztus 3-ki 15,813. sz. a. ministerialis rendelet által egy 19 §§-ból álló alapszabály formájában megerősítettett.

a) „Constitutiones et Rescripta Mariae Theresiae stb. ad VII. Montanas Civitates de iis, quae ad earum concordiam cum R. Camera, ad Civitatum et fodinarum jurá, privilegia, officia et conservationem spectant.“ — b) Schmidt F. A.: *Sammlung der Berggesetze Ungarns* etc. XII köt. 418. sk. és 445. sk. II. — c) Ezen két rendelet gyakran volt nyomtatva; a Schmidtféle gyűjteményben XV. köt. 237. sk. II., és XVIII. köt. 7. sk. II. — d) A Schmidtféle gyűjteményben M. Terézia és II. József kora 11 kötetet (VII.—XVII.) és a XVIII. kötet felét foglalja el. A VIII. kötet csak két évet (1749. és 1750.), a IX. csak egy évet (1751.) tartalmaz. — e) Nyomtatásban megjelent tőle: *Physikalische Geschichte der böhmischen und mährischen Bergwerke*, Bécs 1870., mely a cseh-morva bányatörvényhozáásra előkészület akart lenni; azonban történeti fejtegetéseknél egyebet nem tartalmaz. A magyarországi bányajogra Peithner különös figyelmet nem fordított. — f) *A felső-magyarországi bányapolgárság szabályai*, Kassán 1868. — g) Söfalvi: *Institutiones Juris Metallici* I. köt. 304. l. Az abrubányai bányastatutumok 8 czímből állnak, melyeknek mindenike bizonyos számú czikkekre oszlik. A szöveg találatik u. o. 173—206. II. — h) „Általános bánya-alapszabály a régi (erdélyi) aranykerületeknek bányamegyei számára, s az összes aranymosásra nézve Erdély nagyfejedelemségben, megerősítve a ministeriumtól 1858. dec. 14.“ — i) „Bánya-alapszabály az abrubánya-verespataki bányamegye számára 1867.“ — k) Fejér Cod. Dipl. VI: k. l. r. 119. l. — l) Másolata gyűjteményemben.

31. §. Az 1791-ki és az 1827-ik országos választmány munkálatai.

I. Magyarországon az 1791: 22. tcz. folytán az ugyanazon évi 67. tcz. által kinevezett országos választmányok (*Deputationes Regnicolares*) közt, egyet (*Deputatio Montanistica*) találunk, mely egy önálló rendszeres magyar bányatörvény javaslatának elkészítésével volt megbízva. A választmány tanácskozásait Selmezbányán tartá, és 53 czikkből álló munkálatot készített, mely az ugyanakkor kinevezett törvénykezési választmány (*Deputatio Juridica*) által is megvizsgáltatott *a*). Ezek közül csak a 13. cikk „*De camporum fodinalium capacitaeorumque dimensione*” nyert érvényt az alsó-magyarországi és a nagybányái bányakerületekre nézve az 1792-junius 20-ki kir. rendelet által.

Hasonló célra nevezett ki a az erdélyi 1791-ki országgyűlés is 64. tczikke által országos választmányokat, melyek közt egyiknek (*Deputatio Cameralis et Montanistica*) feladata a bányaügyek rendezése volt. Munkálata *b*) azonban csak igen csekély részben foglalkodik a tulajdonképi bányajoggal *c*). Országgyűlési *revisio* alá nem került.

II. Az 1791-ki magyar országos választmány gyakorlati célzt el nem érvén, az 1827: 9. tcz. egy új választmányt „*in re montanistica*” nevezett ki, ugyanazon feladattal. Ezen választmány is „*Codex Juris Metallici Hungarici*” czímje alatt, egy 189 czikkből álló törvényjavaslatot dolgozott ki, mely azonban szintén soha országgyűlési átvizsgálásnak tárgya nem lett *d*). Mennyiben ezen választmány saját munkálátát „*systema Juris Metallici Hungarici ex usu, consuetudine, resolutionibus*”

patriae etc. elaboratum"-nak ezímezi, maga leghívebben jellemzi azt; mely t. i. nem új törvénynek javaslata, hanem csak az azelőtt fennállt bányajognak rendszeres összeállítása.

Erdélyben a bányatörvények javításában még 1810., 1826. és 1832. is működtek országos választmányok; annélkül azonban, hogy figyelemre méltó eredményhez jutottak volna.

a) Nyomatásban ezen cím alatt jelent meg: „*LIII Articuli Montanisticae Deputationis cum reflexionibus Deputationis Juridicae articulo 67. 1791. ordinatae*“ Pozsony 1826. — b) Szintén nyomtatva volt ezen cím alatt: „*Opinio Systematicae Deputationis Regnicolaris in Cameralibus, Commercialibus et Montanisticis ordinatae; et quidem quoad Montanistica*“ (hely- és év nélkül). — c) Jellemzésére elég legyen röviden megjegyeznem, hogy négy részre van osztva, melyeknek I-je (1—13. ll.) a törvénykezési rendezést; II-ika (34—40. ll.) az arany és higany körüli családokat, sikkasztásokat stb.; III-ka a tulajdonképi bányajogot („*circa Maximilianae Ordinationis metallurgicae instituendam correctionem*“, összesen 20 sor); IV-ke pedig (41—141. ll.) a bányászati sérelmeket tárgyalja, melyeknek tekintetéből a kincstártól 12.470,734 ft. 49 kr. követeltetik. — d) „*Relatio Exc. Regnicolaris Deputationis in re metallico-montanistica Regni Hungariae, articulo 9. 1827. exmissae*“, Pest 1831. 4-o, 2-ik kiad. Rozsöny 1831. fol.

32. §. Az 1844-ki bányatörvény-javaslat.

Fontosabb az eddigieknél azon bányatörvény-javaslat, melyet az 184 $\frac{3}{4}$ -ki magyar országgyűlés legfelsőbb szentesítés végett Ő Felségéhez felterjesztett. Mert noha ezt meg nem nyerte; úgy tekinthető mégis, mint az ország akkori kívánatának törvényes nyilatkozata, mely mint ilyen jelenleg is még figyelmet érdemel.

Megjegyzendő: **1)** A választmány, mely ezen javaslatot kidolgozta, közvetlenül országgyűlési megbízás folytán alakult, s tagjait az akkori hazai bányászati intelligencia képviselőinek lehet tekintenünk *a*). **2)** Az országgyűlés ezen választmány munkálatának alapján készítette felterjesztését *b*). **3)** Akkor ezen javaslat a hazai bányászat mind belső szükségleteinek mind külviszonyainak, tökéletesen megfelelt *c*). **4)** Az utolsó húsz év óta azonban mindkét tekintetben oly lényeges változás történt, hogy jelenleg ezen javaslatot korszerű bányatörvény alapjául venni többé nem lehet *d*).

a) A választmány részint országgyűlési tagokból, részint meghívott szakemberekből állt. A kincstár, noha szintén meg volt keresve, magát nem képviseltette. E tekintetben tehát ezen választmány az előbbiektől különbözött; mert az 1791-ki és 1827-iki választmányok országgyűlési tagokból és kincstári tisztekből voltak összeállítva, magánszaktudósok az előbbihez nem (MO. 1791: 67.); de az utóbbihoz igenis meghíva lévén (MO. 1828: 9. §. 3.). — *b)* Az alsó tábla apríl 15—18-i kerületi és május 7—11-ki országos üléseiben, s a felső tábla 20—23-ki üléseiben. Különben ezen törvényjavaslat a két tábla közötti üzenet és négy válaszüzenetnek volt tárgya (május 7-én és június 12-én; június 17-én és augusztus 2-án, augusztus 19-én és 24-én, augusztus 30-án és szeptember 2-án; — lásd az 1843^{3/4}-ki Országgyűlés Irásait II. kötet. 265., 429. és 536. l., s III. kötet. 16., 59., 105., 153., 155. és 164. l.); míg végre az egyetértés létrejövén, a szeptember 3-ki vegyes ülésből felirással felterjesztetett (u. o. III. k. 168. l.) — *c)* L. az alsó tábla üzenetét (u. o. II. k. 265. l.) és az országgyűlési felírást (u. o. III. k. 168. l.) — *d)* Azért az 1861-ki országbírói tanácskozás egyik előkelő tagjának azon kívánata „hogy a jövő országgyűlésen vagy annak idejében az Ő Felségének már 1844. felterjesztett javaslat hozassék létre“ (Ráth György, *Az Országbírói Értekezlet*, Pest 1861. IV. fejezet; Részletes Tanácskozásai 97. l.), egyáltalán véve nem felelt meg a hazai bányászat érdekeinek.

33. §. Az 1854. május 23-ki általános ausztriai bányatörvény.

I. Ez bányajogunk ujjaalakulásában oly fontos helyt foglal el, hogy keletkezését itt tüzetesen szükséges szemügyre vennünk.

Mária Terézia királynénk uralkodásától fogva a bányászat technikája olyannyira emelkedett, a bányaeérdekek közgazdasági és társadalmi jelentősége pedig oly nevezetesen változást tapasztalt, hogy a bányajognak új okszerű alapon rendezése, már néhány évtized óta általában sürgős és mellözhetlen szükségletnek volt elismerve. Névszerint hazánkat illetőleg az 1791-ki, 1827-ki és 1844-ki javaslatok mindannyi kísérletek voltak, melyek által törvényhozásunk ezen szükségletnek eleget akart tenni. Láttuk azonban, hogy ezeknek egyike sem vezetett célhoz; s így kedvező eseménynek látszik tekintendőnek, hogy, ha nem is a törvényeink által kijelölt úton, de legalább bányászatunk érdekében, oly törvény volt életbe léptetve, mely technikai tekintetben korunk kívánalmainak megfelel, s jogi tekintetben is majd törvényhozásunknak egy definitív hazai bányajog behozatalára felhasználható anyagúl fog szolgálhatni a).

II. Az 1854-ki bányatörvény azon javaslat alapján keletkezett, melyet magasabb meghagyás folytán Scheuchstuel Károly osztályfőnök elnöklete alatt 1849. egy szakférfiakból álló bizottmány készített b). Ezen javaslat még egy hármas revisión ment keresztül; az elsőhöz (1850.) az összes ausztriai birodalomnak, s névszerint Magyarországnak és Erdélynek is minden bányaeérdekelti járultak c); a másodikban (1851.) ezeknek legszakavatottabbjai, vettek részt; a harmadik pedig (1852.) a birodalmi

törvényhozás akkori szervezéséhez képest, egy bizottmányban történt, mely minden ministeriumoknak arra kijelölt tagjai és a monarchia minden részeiből arra meghívott, szakértő bányabirtokosokból volt összeállítva d). Az ekkép szerkesztett és megállapított javaslatot Ő Felsége 1854. május 23-án erősítette meg, és nyilatkoztatta ki általános ausztriai bányatörvénynek.

Ehhez képest a törvény az ausztriai birodalom legszakavatottabb érdekelteinek részvétele mellett készült; kik közt a két magyar baza bányászatérdekeltei is befolyást gyakoroltak.

III. Ezen bányatörvény nemcsak általános szempontból akarja a bányászat viszonyait rendezni; hanem az ausztriai birodalom sajátosságait is szem előtt tartja. Névszerint az egyes bányavidekeknek a törvény korlátai közt, önálló jogkört jelöl ki, melyben helybeli statutumok által érdekeikről gondoskodhatnak és viszonyaikat szabályozhatják e).

Egészben véve tizenhat fejezetből áll, melyek §§-okra osztatnak. A §§-ok összes száma 286. A törvény gyakorlati foganatosítását egy 135 §§-ból álló hivatalos utasítás (Vollzugsvorschrift) által szabályozza f). Scheuchenstuel úr mindazoknak, kik a törvényt tanulmányozzák, nevezetesen segítséget nyújtott az által, hogy annak irányeszméit és indokolását egy különös munkában közzé tette g).

e) Ezen munka írója az 1854-ki bányatörvény megjelenésekor annak jelentőségéről következőleg nyilatkozott: „Es kann mit Recht als ein auf der Höhe der Zeit stehendes, und von dessen Geiste getragenes Gesetz; und als eines der schönsten Resultate der dem Bergbaue zugewandten legislativen Thätigkeit des XIX. Jahrhunderts bezeichnet werden; und zeigt auch in seiner äusseren Form eine Vollendung, welche ganz der Wichtigkeit seines Gegenstandes entspricht.“ *Handbuch des allg. öst. Bergrechts*, XV. l. — b) A bizottmány tagjai voltak

Scheuchenstuelen kívül, Weiss Károly akkor prágai helytartósági tanácsos, és báró Hingenau Otto bécsi bányajogtanár. A munkát címje volt: „Entwurf eines neuen Berggesetzes, nebst Motiven und dem Entwurfe einer Instruction für die Bergbau-Verleihungs- und Oberaufsichtsbehörden.“ Bécs 1849. — c) „Revidirter Berggesetzentwurf“ Bécs 1851. — d) A 3-ik és 4-dik javaslat nyomtatásban nem jelent meg. — e) A bányatörvény 274. §-a. — f) „Vollzugs-Vorschrift zu dem mit Allerhöchstem Patente v. 23. Mai 1854. erlassenen allg. öst. Berggesetze“, Bécs 1854. Az utasítás kiadott 1854. szeptember 25-én. — g) „Motive zu dem allg. österr. Berggesetze v. 23. Mai 1854.“ Aus amtlichen Quellen von Carl v. Scheuchenstuel k. k. Sectionschef, Bécs 1855.

34. §. Az 1861-ki országbírói értekezlet végzése.

Az 1861-ik országbírói értekezlet, a magyarországi bányászat új törvény általi rendezésének már el nem halasztható sürgős szükségességét átlátván, s jogilag az eddigi magyar törvényeknek a bányászatot illető határozataihoz ragaszkodván, általán véve az 1523 : 39. tczben foglalt bányaszabadság elvét követte zsinórmértékül, melynek gyakorlati és részletes kifejtésében a bányászat szükségleteinek és érdekeinek igyekezett megfelelni. E tekintetben átlátta, hogy az 1854. előtt hazánkban fennállott bányajog sem a mai bányászat szükségleteire nincs többé összhangzásban, sem — akár eredetét akár részletes továbbfejlődését tekintjük — a hazai jogélet és törvényhozás kívánalmainak meg nem felel. Fontolóra véve tehát, hogy a magyar törvényhozás már 1791. óta az előbbi bányajoggal tökéletesen szakított, azonban helyébe ezen idő alatt 1854-ig korszerű hazai bányatörvény nem lépett: az országbírói értekezlet az 1854. előtti bányajog visszaállítását sem köz- sem magánjogi tekintetben tanácsosnak nem tartotta. De az 1844-iki bányatörvényjavaslatot sem vélte elfogadhatónak: mivel „az óta a hazá-

nak mind birtok, mind személyes és közteherviselési viszonyai oly lényeges változáson mentek keresztül, hogy azon, a hűbéri viszonyok és kiváltságok korszakában készült, s ezen eszmékkel szükségkép is át font magyar bánya-törvényt, úgy a mint fogalmazva van, alkalmazni alig volna már lehetséges." S így fontos oportunitási okoknál fogva, néhány módosító határozatok által a hazai viszonyokhoz közelebb alkalmaztatva, ideiglenesen, és az országgyűlés definitív elhatározásáig, az ország-bírói értekezlet a tulajdonképi Magyar-országra nézve az 1854-ki általános ausztriai bányatörvényt tartotta meg, mely a vidéki statutumok rendszeresítése által különben is a helyi viszonyok önálló rendezésére elég módot nyújt a).

Azonban tekinteten kívül nem szabad hagynunk, hogy az országbírói értekezletnek határozmányai Erdélyre, a társországoakra (Horvátországra és Szlavoniára), s az előbbi katonai végvidékre ki nem hatnak. A minek folytán az 1854-ki bányatörvény hazánk ezen részeiben jelenleg is eredeti minőségéhez képest áll fenn, és csak egyes részeiben tapasztalt utólagos rendeletek által némi változást vagy módosítást.

S ezen kettős értelemben képezi az 1854-ki ausztriai általános bányatörvény a jelenleg hazánkban fennálló bányajognak alapját.

a) Azon okok, melyek az országbírói értekezletet az említett bányatörvény megtartására bírták, részint az annak kebeléből kiküldött bányaügybéli albizottmány jelentésében foglaltatnak (Ráth György, *Az országbírói Értekezlet*, I. kötet 132. sk. II.), részint az 1861. február 18. és 19-ki ülések jegyzőkönyvében. (U. o., *Részletes tanácskozások* 86. sk. II.). A jelen munka szerzője az országbírói értekezletben az 1854. bányatörvény megtartását, különösen a következő három oknál fogva ajánlotta: »mert **I**) a bányabirtokot liberalis szel-

lemben rendezvén, azt a bányászati feudalismus bilencseiből felzabáltja és a bányakönyv biztos alapijára fekteti; **2)** a bányai part a cseh-formákból kivetkőzteti, s egyrésztől annak lehetséges szabadságát hirdetvén, másrésztől a bányamunka történetileg alakult szervezését, mely valóságos okszerű »organisation du travail«, megtartja; **3)** a bányamegyék vagyis Berg-Revier-ek municipalis állásának elismerése mellett, meghagyja nekik, nem concessióképen, hanem rendszeres álláspontjánál fogva, hogy a codexben kimondott általános elveket helyi viszonyaikhoz képest módosítsák és egészítsék ki.« (U. o. 91. l.)

35. §. Jelen álláspontunk.

Látjuk az eddigiekből, hogy ámbár hazai törvényeinkben több fontos elvre találunk, melyek nemcsak bányaviszonyaink rendezését illetik, hanem bányajogunk teljes kifejtését a jövőre is előkészítik és biztosítják; mostani bányajogunk mégis főelvéiben határozottan megállapított, és részletesen szabályozott rendszert mindekkoráig nem képez. Azonban megjegyzendő:

1) Alakjára nézve a magyar bányajognak mint hazai jogrendszerünk egyik u. n. specialis jogának általán véve ugyan szintazon kútfői vannak, melyek jogéletünk egyéb ágaiban érvénnyel bírnak (2. és 3. §§.), melynek azonban több sajátága van. Névszerint: **a)** Az 1723: 108. tcz. szerint a magyar bányajog a bányatörvénytörvényeké magánjogának tartatott. Az 1791: 22. pedig azt az országos törvényhozás körébe áthelyezvén, ezen felfogás jelenleg már nem helyes. **b)** Ennek folytán bányaszatunknak azon különszabályozása, melyet az 1573-ki miksai bányarendtartás tartalmaz, semmikép irányadásul nem szolgálhat többé. **c)** A királyi privilegiumok, melyek az előtt bányászati magánvállalatokról adattak, ugyanoly érvénnyel bírnak, mely hazai jogunk szerint általában privilegiumoknak tulajdoníttatik **a).** **d)** Magánjogi tekintet-

ben bányászatunk az ország általános törvényei által szabályoztatik; különszabályozásnak csupán kivételképen lévén helye, azon esetekben, melyekről a törvények nem intézkednek. *b).* *e)* Legfelsőbb királyi rendeleteknek itt is csak annyiban van helye, mint hazai jogunk egyéb részeiben *c).* *f)* Főfontossággal bírnak különösen Mária Terézia uralkodása óta a bányastatutumok, melyek az előtt egyedül különös engedélynek folytán, s ennek korlátai közt nyerhettek érvényt. (30. §.)

2) Anyagi tekintetben a hazai bányajog köre mindazon viszonyokra terjed, melyek törvényeink által oda számíttatnak. Az előtt, midőn a bányászatnak csaknem teljes jogi különállása volt, ezen kérdés sokkal nagyobb gyakorlati jelentőséggel bírt, mint jelenleg, hol a közönséges törvények már a bányászatra is alkalmaztatnak, s különös bányajog csak azon kérdések tekintetében áll fenn, melyekre nézve azt a törvényhozás kimondja.

a) Lásd munkámat: *A magyar es erdélyi magánjog rendszere* I. köt. 73. sk. II. — *b)* 1854-ki bányatörvény 2. §-a; az országbírói Értekezlet végzései VII. 9. §. — *c)* Fentebbid. munkám I. k. 71. sk. II.

36. §. Az 1870-ki bányatörvényjavaslat.

Hazai bányajogunk végleges szabályozását előkészíteni van hivatva azon bányatörvényjavaslat, mely egy különösen e végett a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi m. k. ministerium kebelében alakított bizottság által 1870. kidolgoztatott, s 1871. martius hóban egy tágabb az ország minden részeiből meghívott műértők bizottsága által szakértőleg átvizsgáltatott.

Ezen javaslat határozottan a reformok terére lépven, egyrészt a hazai bányászatszükségletei és érdekeinek álláspontját foglalta el, s másrészt ezeknek oly bányatörvény

előkészítése által igyekezett megfelelni, mely fennálló jogrendszerünk alapelveivel nem kevesbé, mint korunknak a nevezetesebb újabb bányatörvényhozások által már elfogadott vezéreszmeivel álljon összhangzásban.

Egészben tizenkilencz fejezetből áll, melyek §§-okra (összesen 304 §§.) oszlanak. Az I. fejezet általános határozatokat tartalmaz (1—7. §§.); a II. fejezet a kutatásról (8—30. §§.); a III. fej. a felkérésről (31—44. §§.); a IV. fej. az adományozásról (45—69. §§.); az V. fej. az engedélyekről (70—81. §§.); a VI. fej. a bányatulajdonról s a bányatulajdonból folyó jogokról és kötelességekről (82—122. §§.); a VII. fej. a bányavállalkozó és földtulajdonos között létező jogviszonyokról általában, s különösen a bányászat szükségleteihez kívántató föld- és víz-szerzésről, és a károk megtérítéséről (123—141. §§.); a VIII. fej. a bányászat és a nyilvános közlekedési eszközök közti viszonyokról (142—149. §§.); a IX. fej. a közös bányamivelésről, s különösen a bányatársulatokról (150—195. §§.); a X. fej. a bányavállalkozóknak egymásközi viszonyairól (196—206. §§.); a XI. fej. a bányabirtokosoknak hivatalnokaikhoz s munkásaikhoz való viszonyáról (207—223. §§.) a XII. fej. a társpenztárakról (224—238. §§.); a XIII. fej. a bányatelekdíjról és a bélyegilletékről (239—245. §§.); a XIV. fej. a bányahatóságokról (246—261. §§.) a XV. fej. a bányatörvény szabályainak áthágása elleni büntetésekről (262—268. §§.); a XVI. fej. a bányászati jogosítványok elenyészteréről (269—287. §§.); s a XVII. fej. a bányákra s azok tartozékára való zálog- és előjogokról végrehajtás és csőd esetében (288.§.) intézkednek. A XVIII. fejezet átmeneti (289—302. §§.), s a XIX. fejezet zárhatókat (303. és 304. §§.) tartalmaznak.

A mennyiben pedig a revisio alkalmával a 204. és

299. §§-ok kihagyattak, az átvizsgált javaslat csak 303 §§-ból áll; s különben is akkor sok változásnak volt helye.

* * *

T O L D A L É K.

Rövid pillantás más országok bányajogi törvényhozásaira.

37. §. Ezen törvényhozások általános irányatai.

I. A történeti előzmények nem kevesbé mint a legújabb fejleményekhez képest, e tekintetben a bányatörvényhozásoknak három főosztályát kell megkülönböztetni; t. i. az ausztriai birodalomban Magyarországon kívül; a német birodalomban, s a többi európai államokban fennállókat.

II. Az ausztriai-magyar birodalomban Magyarországon kívül 1854. előtt négy különböző bányajogi rendszer divatozott; u. m.

1) Csehországban, Morvaországban és Szileziában részint általános, részint particularis bányatörvények birtak érvénnyel. Általánosak voltak **a)** a régi iglauibányastatutumok, és a kutnabányai bányarendeletek **a)**; **b)** az 1534-ki és 1575-ki bányaszerződések I. Ferdinand és Miksa cseh királyok és a csehországi rendek közt **b)**; **c)** a joachimvölgyi bányatörvényhozás **c)** és **d)** számos újabb a bányászatra vonatkozó rendelet **d)**. A particularis bányatörvényeknek igen nagy száma volt, melyek közül mint nevezetes királyi bányarendtartásokat az eylai aranybányászatot **e)**, a schlackenwaldi és hengsti ónbányászatot **f)** és több a vasbányászatot a

XVI. és XVII. századokban szabályozókat *g*); — továbbá a magánbirtokosok bányahelységein a Rosenberg, Lobkowitz, Redern és Friedlandi Waldstein családok bányarendeleiteit kell kiemelnünk *h*).

2) Az u. n. alsó-ausztriai öt ország (Alsó- és Felső Ausztria, Steierhon, Karinthia és Krain), Tirol és Salzburg bányatörvényei. Az előbbieken a XV. század végeig számos particularis bányarendelet állt fenn *i*); míg t. i. az ausztriai miksa (1517.) *k*) és a ferdinandi (1553.) *l*) bányarendtartások általános szabályokat fel nem állított. E kettő, s az ezeken kívül még Karinthiában, a bambergi püspök bányáin divatozó és Redwitz Weigand püspök által kiadott 1550-ki bányarendtartás *m*) reánk nézve is érdekel, a mennyiben a magyarországi miksa bányarendtartás (26. §.) mintájukra készült. Különös figyelmet érdemelnek azonkívül az ezen országok vasbányászataát rendező számos fejedelmi intézkedések és bányaszerződések is (u. n. capitulatiok) *n*). Tyrolban az 1449-ki schwazi bányarendelet; s a bányászokásoknak 1490—1513-ki, I. Miksa császár engedélyezése folytán írásba foglalt gyűjteményei (u. n. Bergwerkserfindungen), melyeket I. Ferdinánd császár (1545.) és Ferdinánd főherczeg (1568.) megerősítettek *o*); Salzburgban pedig Wellenburgi Lang Máté érsek 1532-ki bányarendtartása fontosak *p*).

3) Az előbbi velencei köztársaság 1488. „Capitoli et ordinis minerali“ címje alatt nevezetes bányatörvényt hozott, mely Dalmatiában legújabb ideig divatozott *q*).

4) Végre Galicziában és Lodomériában, hol a bányajog mindig elhanyagolva lévén, végre a legnagyobb zavar támadt, 1804. a magyarországi miksa bányarendelet, néhány különös intézkedéssel megtoldva

hirdettetett ki r). A k r a k ó i köztársaság azonban a területén lévő bányászat számára 1844. a francia bányatörvény mintájára egy különös bányarendeletet adott ki s).

A bányajogi rendezés ezen sokféle szabályait az 1854. majus 23-ki általános ausztriai bányatörvény (33. §.) szüntette meg, melynek határozatai az egész birodalomra nézve 1854. november 1-jétől kezdve kötelező erővel felruházták t).

Ezen törvény jelenleg kétféle tekintetbevételt igényel. Magyarországra nézve annak érvényét már fentebb határoztuk meg közelebb (34. §.), s megismertettük azon új törvényjavaslatot is, mely a hazai bányajog reformjainak kiindulási pontúl fog szolgálni (36. §.). A tulajdonképi ausztriai birodalomban most is képezi az még a fennálló bányajog meg nem ingatott egyedüli főszabályát. Azonban megjegyzendő, hogy itt is annak több részben szükséges reformja a legilletékesebb szakferfiak által már sürgettetik. u) Szabadjon e tekintetben báró Hingenau Otto nyilatkozatára hivatkoznom, kinek „unumwunden ausgesprochene Ansicht“-ja az, hogy „das Berggesetz vom 23. Mai 1854. sei zwar keineswegs in seiner Gänze, und noch weniger in seinem Geiste, obsolet geworden; eine Revision desselben jedoch, und eine verbesserte Auflage desselben zeitgemäß, und in manchen Parthien desselben sogar nothwendig.“ Über die Nothwendigkeit einer Revision des allg. österr. Berggesetzes v. 23. Mai 1854. Bécs, 1872. 20. l.

a) Lásd munkámat: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts*, 53. 56. és 89. II. — b) U. o. 81. I. — c) U. o. 84. I. — d) Schmidt F. Antal: *Sammlung der Berggesetze Böhmens, Mährens und Schlesiens* V. sk. kötet. — e) Idézett munkám 87. I. — f) U. o. 88. I. — g) U. o. 88. I. — h) U. o. 89. I. — i) U. o. 60. sk. II. — k) U. o. 91. I. — l) U. o. 92. I. — m) U. o. 62. és 93. II. — n) U. o. 94. I. — o) U. o. 66. és

97. II. — p) U. o. 71. és 98. II. — q) U. o. 77. I. — r) U. o. 120. I. — s) U. o. 120. I. — t) U. o. 151. sk. II.

38. §. Folytatás.

III. A régibb német bányajog nagy tekintélyvel bírt más országokban is, s alapelvei Németországon kívül is csaknem minden bányállamban (1. §.) a bányatörvényhozás irányadásaúl vétettek. E tekintetbeni jelentőségét még az is emelte, hogy a XV. és XVI. századokban azon számos bányarendtartás által, melyek az egyes német államokban hozattak, határozottabb formát nyert a); ámbár a bányarendtartások száma mindinkább elszaporodván, annélkül hogy azok, leginkább a XVIII. század óta, a bányászati technika haladásának megfelelték volna, elvégre a bányatörvényhozás reformja Németornak általános kívánatává lett.

A jelen munka feladatának eleget teszünk, ha a régibb bányarendtartásokat mellőzve, különösen csak azon német államokat emeljük ki, melyek újabb időben sajátos bányatörvényeket hoztak. E tekintetben a német birodalomra nézve általában a bányajog azon reformjai említendők, melyek Poroszországban, Bajorország, a szász királyságban, Szász-Weimarban, Nassauban, Anhalt-Dessauban, Braunschweigban és Szász-Gothában történtek. Névszerint:

1.) Poroszországban, miután az „Allgemeines Landrecht“-ben foglalt bányajog általános érvénnyel nem bírt b), az újabb bányareformok az 1826. július 24-ki királyi rendelet (Cabints-Ordre) által indítottak meg, melyek elvégre az 1865. június 24-ki „Allgemeines Berggesetz für die Preussischen Staaten“-t

eredményezték, mely 1865. october 1-jén lépett életbe c). A porosz bányatörvény utólag recipiáltatott Lauenburgban (1868. mart. 13.), Svarczburg Rudolstadtban (1868. apr. 17.) Szász-Meiningben (1868. apr. 18.) Reusz ifj. ágú fejedelemségben (1870. okt. 9.). Reánk nézve pedig fontos azért is, mert az 1870-ki magyar bányatörvény-javaslatok részben annak mintájára készült.

2) Bajorország újabb bányatörvénykönyve 1869. mártius 20-án hirdettetett ki d).

3) A szász királyság bányavidékei bányajogi tekintetben a legrégibb idők óta híresek; azonban itt is reformok szükségeseknek találtatván, ezek az 1843-ki országgyűlésen hozattak indítványba. Az így folyt tárgyalások eredménye az 1851. május 22-ki „Gesetz den Regalbergbau betreffend e) s az 1868. június 16-ki „Allgemeines Berggesetz für das Königreich Sachsen f).

4) Szász-Weimarnak újabb bányatörvénye 1857. június 22. hirdettetett ki, mely a 3) alattinak utánzása.

5) Csaknem ugyanazt kell mondani a nassaui szintén 1857-ki bányatörvényről.

6) Az anhalt-dessau 1856. június 20-ki bányatörvény ellenben a poroszországi bányareformokkal áll igen szoros belső összefüggésben.

7) Ugyanazt kell tartani az 1867. apríl. 15-ki braunschweigi bányatörvényről.

8) Végre említendő még a szász-gothai 1868. aug. 17-ki bányatörvény is.

a) Lásd munkámat: »Handbuch des allg. öst. Bergrechts« 123. l. — b) Lásd ezen törvény II. részének 16. címjét. — c) Ezen bányatörvény előtt Poroszországban 12 különféle bányarendtartás bírt érvénnyel, melyek Brassert Armin által vannak gyűjtve: *Samlung*

der in Preussen gültigen Berg-Ordnungen. Köln 1868. — d) Bräusert és Achenbach, *Zeitschrift für Bergrecht* 1869. 1771. — e) A szász királyságban azelőtt érvényben volt bányatörvények és bányarendeletek száma szintén igen nagy. Gyűjteményüket kiadta Freiesleben Frigyes: *Handbuch der Berggesetzgebung des Königreichs Sachsen,* Lipse 1852. — f) *Zeitschr. f. Bergrecht* 1868. 487. l.

39. § Folytatás.

IV. A többi európai államok bányatörvényhozásai közt kétségen kívül az első helyet a francia foglalja el; melynek két korszakát kell megkülönböztetni, az 1789. előtti, és az azótait. Az előbbinek nincs különös érdeke; mert mellőzve, hogy magában véve alig volt egyéb, mint a német bányatörvényhozásnak utánzása a); azon túlnyomó befolyás, melyet a XVI. század óta a pénzügyi operációk reá gyakoroltak, a bányajog önálló fejlődésének is nevezetes hátrányára volt b). Annál fontosabb az 1789. évi francia bányatörvényhozás.

A francia bányászatnak t. i. ezen elhibázott előzmények által csaknem teljes tönkre jutása, az 1789. alakult nemzeti gyűlést arra bírta, hogy miután 1791. martius 27-én a „droit de la nation s' exerçant sur les mines” elvét kimondta volna, tüstént a bányajog korszerűbb rendezésére fordította figyelmét. Az 1791. július 12—28-án megállapított törvény e tekintetben minden reformoknak kiindulási pontja; maga a gyakorlatilag még fennálló híres francia „Code des Mines” azonban, hosszas tanácskozások és tárgyalások után csak 1810. április 21-én lett törvény erejével felruháza c). Némi változásokat rendelt az 1866. május 9-ki törvény d).

A francia törvényhozásnak, különösen a Code des Mines-nek másutt is számos utánzásaira találunk; névszerint:

1) Belgiumban, hol a francia uralom idején hozatott be, az 1818. szeptember 18-ki törvény által megtartatott, és néhány határozattal megtoldatott.

2) Németország azon Rajna melletti államaiban, melyekben szintazon időben hirdettetett ki, és később érvényben hagyatott. Ujabb időben mindazáltal itt a bányatörvényhozás más irányt követett.

3) Az ugyanazon időben keletkezett Olasz királyságban, melynek 1808. augusztus 9-ki „Regolamento per le miniere“ a francia bányatörvényhozásnak utánzásánál nem egyéb. 1852. június 21-én Párma; 1859. november 20-kán a sardiniai királyság c) új bányatörvényeket nyertek, mely utóbbi legujabban Olaszország egyéb részeire is kiterjesztetett. A régiebb bányatörvények közt csak a toszkanai 1788. május 13-ki érdemel figyelmet. f)

4) Spanyolországban, melynek 1859. júl. 6-ki bányatörvénye a francziának mintájára készült. g) Régiebb bányatörvény II. Fülöp király 1584-ki bányarendelete volt, melyben 1825. és 1849. nevezetes reformok behozattak.

5) Portugalliában, melynek 1852. december 31-ki bányatörvényről csaknem ugyanazt lehet mondani. h) Régiebb bányatörvény az 1446-ki u. n. »Ordenancoes Alfonsinas« volt.

6) Ide kell számítani az előbbi krakói köztársaságnak 1844. július 16-ki bányarendeletét is.

7) Törökországban az 1861. július 17-ki bányatörvény. i)

V. Ezeken kívül említendő még:

a) Az angolországi bányatörvényhozás, mely a bányamívelés jogosítványát a földbirtokos és a vállalkozók közti szabad egyezkedésre alapítja; magában tehát önálló bányatörvényt nem bír, s a bányajog szempontjából csak

annyiban említendő, a mennyiben ezen szabad egyezkedésekre nézve bizonyos általánosabb, és szokás által megállapított szabályozás fennáll, s 1842. óta több parlamenti akta által a bányászat az u. n. „Inspectors of mines and collieries“ felügyelésének alá rendeltetett, kik az államtitkár alatt állnak. Legújabbban a nagybritanniai törvényhozásban általános reformok tervezetnek *k*).

Különben a bányaregale elve az angol jogban „royalty“ nevezete alatt jelenleg is fennáll; csakhogy gyakorlási módja által jelentőségéből már régen ki van vetköztetve. Vannak vidékek, hol a király által gyakoroltatik; másutt a királyné jogához számítatik (p. o. Derby-shireben az ólombányászatra nézve), vagy a wallisi hercegeéhez (p. o. Cornwallisban az ónbányászatra nézve); legnagyobb részben mindazáltal különféle cím alatt már annyira a földesúri jogosítványokhoz kapcsoltatott, hogy jogilag is úgy tekintetik, mintha ezekkel egy egészet képezne.

b) Az orosz bányatörvények, melyek az 1832-ben kihirdetett „Szvod zakonow“ című törvénygyűjtemény VII-ik kötetében foglaltatnak, s 1857. revidealtatott *l*).

c) Lengyelországnak 1870. június 20-ki bányatörvénye *m*).

d) Svécziának 1855. januar 12-ki bányatörvénye *n*). Ez előtt az 1741. october 20-ki bányarendelet szolgált zsinormértékül.

e) Az 1842. július 14-ki norvégiai bányatörvény *o*); melyet III. Keresztély király 1539-ki bányarendeletere előzőtt meg.

f) A Svaicznak; t. i. Vaud (1800. febr. 13.), Zürich (1805. dec. 18.), Genf (1839. május 13.),

Freiburg (1850. okt. 4.), Bern (1853. mart. 17.), Ticino (1853. jun. 10.), Wallis (1856. nov. 21.) és Neuchâtel (1867. jun. 19.) Kantonok bányatörvényei *p*).

g) Szerbiának 1868. ápril 15-ki bányatörvénye *q*).

Végre említendők az amerikai bányatörvényhozások is; különösen az éjszaki amerikai *r*), továbbá a spanyol-amerikai, a mexicói és a braziliai, melyekben mindazáltal újabb reformok nem igen történtek, jelenleg is nagyobbára a múlt századi spanyol és portugalliai törvényhozás elvei bírnak érvénnyel *s*).

a) Delebecque A.: *Traité sur la législation des mines* stb. Paris 1836. 252. sk. II. — *b*) Lásd munkámat: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts*, 125. I. — *c*) U. o. 130. I. — *d*) *Brasseri és Achenbach: Zeitschrift für Bergrecht* 1866. 153. sk. II. — *e*) U. o. 1860. 520. I. — *f*) U. o. 1861. 1. sk. II. — *g*) U. o. 1861. 146. I. — *h*) U. o. 1861. 273. I. — *i*) U. o. 1866. 420. I. — *k*) *Förster B. R. Über das beabsichtigte neue Berggesetz für Grossbritannien*, U. o. 1871. 457. sk. II. — *l*) Kivonatát lásd u. o. 1871. 417. sk. II. — *m*) U. o. 1871. 8. I. — *n*) *Zeitschr. f. BR* 1864. 293. I. — *o*) *Bergwerksfreund* IV. köt. 558. sk. II. — *p*) *Zeitschr. f. Bk.* 1870. 411. sk. II. — *q*) U. o. 1868. 1. sk. II. — *r*) U. o. 1868. 383. sk. II. — *s*) Spanyol-Amerika és Mexico 1783. egy különös bányarendeletet nyertek: »Reales ordenanzas para la dirección, regimen y gobierno del importante cuerpo de la minería de Nueva-España y de su real tribunal.« Braziliában az akkori kormányzó herczeg 1803. május 13-án hirdetett ki egy bányarendeletet.

II.

ÁLTALÁNOS RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET.

Bányászati királyi főúri jog (Jus Regale Minerale).

40. §. A bányászati királyi főúri jog fogalma általában.

Bányászati főúri jog vagyis bányaregale alatt általában azon jogoknak foglalatját értjük, melyek a bányászat tekintetében, annak sajátos érdekéinél, s a bányamívelés természetszerű szükségleteinél fogva a fennálló jogrendszer értelmében a fejedelmet illetik. A fejedelem ennek folytán legfőbb bányaszerenak (Oberster Bergherr) neveztetik *a*).

Megjegyzendő: **1)** A bányászati főúri jog mindeddig főalapját képezi a hazai bányajognak. Az 1870-ki bányatörvény-javaslat annak e tekintetbeni jelentőségét mellőzi, s a hazai bányajog rendezését általában és közvetlenül a bányaszabadságra vezeti vissza *b*). **2)** A bányászati főúri jog lényegesen különbözik az u. n. bányafelségtől

(Berghoheit). Ez utóbbi t. i. a szoros értelemben vett államhatalomnak a bányászatra vonatkozó nyilatkozata, mely tehát az állam eszméjének szükségképi következése, s az államhatalmat a bányászatra nézve szintoly lényegesen illeti, mint az államélet bármely más irányára nézve; gyakorlatilag pedig háromféle: törvényhozó, bírói és végrehajtó hatalom. A bányászati főúri jog ellenben nem az állam, eszméjében gyökerezik, hanem a bányászat sajátos érdekeiben és a bányamivelés természetszerű szükségleteiben, melyek indokul szolgálnak, hogy a törvényhozás a fejedelmet különös, a bányászatra vonatkozó jogokkal felruházza. A bányafelség lényegesen ugyanaz minden államba; míg a bányászati főúri jog a fennálló törvények által az egyes államokban különféle módon lehet rendezve. **3)** A bányászati főúri jogot nem lehet bányatulajdonnak tekinteni; mert ez nem a bányászat érdekei, hanem a fennálló magánjognak a tulajdonra vonatkozó szabályozása szerint rendeztetik. **4)** A bányászati főúri jog a minden egyes államban külön fennálló törvények, s illetőleg az annak területén divatozó jogrendezés által nyervén mind alaki mind anyagi szabályozását; megtörténhetik az, is, hogy az a fejedelmet nem illeti; (p. o. Nagy-Britanniában Franciaországban, Oroszországban.) Ezen esetben mindazáltal szintén szükséges, hogy ott holbányászat van, annak érdekeiről is gondoskodva legyen. A magára hagyott, s a törvények különös gondoskodásában nem részesülő bányászat okvetlenül tönkre jutna, mint az p. o. előbb Lengyelországban történt. A hol a földbirtoknak p. o. mint tartozék alárendeltetnék, csak kivételképen tudna fennállni, ha t. i. a földbirtok igen terjedelmes, s a birtokos a bányászatnak érdekeit kellőleg felfogni és támogatni képes és hajlandó. **5)** Ehhez képest kell megítélni a különbséget is a bányá-

szati főúri jog s a francia törvényhozás által 1791. kimondott u. n. „droit de la nation s'exerçant sur les mines” fogalma közt. Ez utóbbi azon külön intézményeknek képezi jogi alapját, melyek Franciaországban a bányászat támogatására fennállnak; Franciaországon kívül pedig csak néhány oly államban tudott meghonosúlni, melyek jogukat a francia törvényhozás mintájára szabályozták.

a) A bányászati főúri jog eredetére és jogi természetére nézve bővebben szoltam munkámban: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts*, 177. sk. II. — b) Bizottsági bányatörvény javaslat, indokolás I. l.

41 §. Magyarországban.

I. Magyarország és Erdély törvényei szerint a) a bányászati királyi főúri jog fennáll, s közvetlenül és mindenképen a királyt illeti. Megjegyzendő mindazáltal, hogy ámbár lényegére nézve ezen jog legszorosabb összefüggésben van a koronával, s attól semmi szín alatt el nem idegeníthető b); gyakorlása tekintetében mégis három általános forma van, melyek szerint Ő Felsége abban foglalt jogainak alapján a bányászat viszonyai rendezvék:

1) Ezek közt a legrégebbik a bányászatnak általános és feltétlen fenntartása, mely által mindenki a bányák saját nevébeni művelésétől ki volt zárva. Láttuk azonban fentebb, hogy a bányák művelésének ezen módja már a XIII. század óta mint általános elv fenn nem állt többé (17. §.). Így tehát azon ásványok tekintetében, melyekre nézve a bányaszabadság törvény által ki volt mondva, a bányászatnak kizárólagos fenntartása már régen megszűnt (45. §.); s jelenleg annak tárgyát csak a konyhasó képezi c).

2) Nevezetes haladás volt, midőn a bányamívelési jog specialis adomány által egyes községekre (a szabad bányavárosokra), vagy egyes földbirtokosokra átruháztatott. Ezen specialis adományok rendszere azonban gyakorlati érvényéből szintén már régen, hol magától megszűnt, hol az általános bányaszabadságnak megállapítása által lett megszüntetve. Így jelenleg a szabad bányavárosok néhány még meg nem szüntetett bányászati jogosítványáról, s a gróf Andrássy (27. §.) és a Szent Iványi (18. §.) családokról, melyeknek specialis adomány alapján a jogaikon mívelt bányák tekintetében bizonyos jogaik vannak, — csak mint kivételekről szólhatunk.

3) Jelenleg a bányaszabadság (44. §.) valamint egyrésről a bányajog, úgy másrésről a bányászati regale gyakorlásának is általános elve.

II. A bányászati királyi főúri jog tárgyai hazánkban ugyanazon törvények által határozottak meg, melyek magát a jogot megállapították. Régibb törvényeink szelleméhez képest ez eredetileg nem elvi formulázás, hanem gyakorlati felfogás szerint történt *d)*; minthogy pedig az újabb törvények szintén részletes intézkedést nem tartalmaznak: nem csoda, hogy ezen fontos kérdésre nézve jogunkban némi határozatlanságra találunk. Az arany- *e)*, ezüst- *f)*, réz- *g)* és vasérczekre *h)*, továbbá a sóra *i)* nézve nem lehet kétség, hogy a bányászati kir. főúri jog tárgyait képezik; a mennyiben mindazáltal ezeken kívül törvényeinkben „*aliae fodinae*“ *k)*, „*minerae alterius cujuscumque metalli*,“ *l)* és „*quaevis metalla et fodinae*“ *m)* is említetnek, ezen kifejezések határozatlanságának folytán gyakorlati értelmezésekről kétségek támadtak. Leghelyesebbnek látszik, mind „*metalla*“ mind „*fodinae*“ alatt általában azonosványokat érteni, melyek bányászat útján nyeretnek. Ezen értelmezés azonban

csak theoreticus jelentőséggel bírván; a törvényhozásnak tehát most már egyik igen sürgős feladata, az 1791: 22. tcz-ben egyedül szó szerint foglalt bányászati királyi főúri jog részleteit gyakorlati irányban is szorosan meghatározni. S e tekintetben az 1844-ki javaslat igen helyesen nem többé azt szabályozza, a mi a bányaregale, hanem azt, a mi a királyi bányaadományozás és banyaengedély tárgya n); azaz a kérdést a bányaregale magánjogilag meddő abstract fogalma köréből, a bányaszabadság által gyakorlatilag rendezett jogélet terére helyezi által. Ennek folytán a jelen munka feladatainak is leghelyesben úgy hiszek megfelelhetni, ha ezen kérdés súlyát a bányaszabadság (44. §.) eszméjébe fektetem.

Az 1854-ki bányatörvény azon ásványokat, melyek ehhez képest a bányaregale tárgyát képezik „fenn tartott ásványoknak” nevezi n).

a) Róbert Károly 1327-ki okmánya (Fejér Cod. Dipl. VIII. k. 3. r. 193. l.); továbbá az 1351: 13., Zsigmond király 1405-ki III. végzeménye 13., 1486: 49., 1492: 30., 1514: 3. §§. 6. 6. és 9., 1523: 39.; MO. 1791: 22. tezikkek; és Erd. Appr. II. R. 8. Cz. 1. cz. — b) 1514: 1. és 2., Erd. Appr. II. R. 8. Cz. 1. cz. — c) 1492: 60., 1514: 3. §. 6. Erd. Appr. III. R. 15. Cz. 1. cz. és 76. Cz. 6. cz. — d) 1351: 13., 1405. Zsigm. III: 13., 1486: 49., 1492: 30. — e) 1351: 13., 1405. Zsigm. III: 13., 1486: 49., 1492: 30., 1523: 39. — f) U. o. — g) 1351: 13., 1492: 30. és 1523: 39. — h) 1492: 30. — i) 1486: 49., 1492: 30. — k) 1351: 13. és 1486: 49. — l) 1405. Zsigm. III: 13. — m) 1492: 30. — n) L. az 1844. bányatörvény-javaslat 1., 4. és 89. sk. §§-ait. — o) 1854-ki bányatörvény 3. §-a.

42. §. A bányászati királyi főúri jogban foglalt lényeges jogok.

Ezek lényegesen abban összpontosúlnak, hogy a fenn tartott bányatermékek a földbirtokos tulajdona alól

kivétetvén, közvetlenül a bányászati főúr hatalmának alávetetnek *a*); s hogy ennek folytán az összes bányászat rendezése a földtulajdontól egészen függetlenül szabályoztatva, a bányászati főúr vezérlete alatt áll *b*). Ehhez képest tehát:

1) A földbirtokosnak ezen ásványokra semmi joga nincsen *c*).

2) Senki annélkül, hogy a bányászati főúrtól közvetlenül vagy közvetve arra felhatalmazva volna, ásványkutatásokat nem tehet, bányákat nem nyithat, s a bányáipart nem üzheti *d*).

3) Minden bányajogosítványok a bányaregaléból származnak, s ennek mintegy csak kifolyásai *e*).

4) Ezen jogok szerzése, gyakorlása stb. mindazáltal nem a főúr pusztá kegyelmének következményei; hanem ugyanazon törvények által nyerik határozott rendezéseket, melyekben maga a bányászati főúri jog gyökerezik *f*).

5) Végre bizonyos jövedelem (az u. n. bányavám) a bányászati főúrnak, regalitási jogánál fogva, jár.

a) 1351: 13., 1405. Zsigmond III: 13., 1486: 49., 1492: 30. —

b) MO. 1791: 22.; Erd. 1747: 1—14. tcz. — *c*) Wenzel G. *A magyar és erdélyi magánjog rendszere* I. k. 570. l. — *d*) Lásd a jelen munka különös részét. — *e*) U. o. — *f*) MO. 1791: 22. és Erd. 1747: 1—14. tcz.

43. §. Jelentősége a bányajogban.

Ez általán véve kétféle, közjogi, a mennyiben magában vétetik; és magánjogi, a mennyiben a bányászat körüli vállalatokra és viszonyokra gyakorolt hatásáról van szó. Első tekintetben a pénzügyi érdekek szolgálnak zsinormértékül; s a magyar király mint bányászati főúr ennek fejében a bányászatból a törvények által meghatározott jövedelmeket húz. Magánjogi hatásánál fogva a

bányajog specialis jogrendszerre alakúl, s mint ilyen különös, az általánostól eltérő rendezést nyer.

Egyébiránt magában világos, hogy mindkét tekintetben a törvényhozás határozatai szolgálnak zsinormértékül. P. o. Franciaországban az előbbi bányaregale az 1789. ótai törvényhozás által közjogi hatásából kivetköztetvén, az u. n. „droit de la nation s' exerçant sur le mines“-sé alakult által (40. §.) A többi europai törvényhozások azonban annyira nem mentek még, s a bányaregale elvét mindenütt megtartották; de többnyire a magánjogi hatást rendezték önállóbban s lehetőleges összhangzásban a fennálló általános magánjoggal a). A magyar törvényhozás mindeddig a kettőt czélszerűen összeegyeztetni igyekezett. (41. §.)

a) Ezen irányt egy újabb német jogtudós ekkép jellemezte: »Wer den Gang der Entwicklung der neuesten Berggesetze in Deutschland einigermassen verfolgt hat, wird bekennen müssen, dass wir auf dem besten Wege sind, einen grossen Theil der Besonderheiten unserer Bergrechts-Institutionen fallen zu lassen, das Bergregal aufzugeben, und die Befugnisse des Staats auf ein ziemlich enges Gebiet zu beschränken.« Achenback Henrik, Brassert stb. *Zeitschrift für Bergrecht*, I. évfolyam. Köln 1861. 186. l.

MÁSODIK FEJEZET.

Bányaszabadság.

44. §. A bányaszabadság mint a fennálló bányajog alapja.

Bányaszabadság alatt a bányarendezés azon elvét értjük, mely szerint a bányászat mint a közgazdasági munkásságnak egyik önálló ága, egyszersmind magában

álló és a földfeletti jogoktól független jogi intézményt képez a); s melynél fogva mindenki, kit a törvény határozottan ki nem zár, egyenlőképen nyerhet bányajogosítványokat, s szerezhet és bírhat bányatulajdont b).

Megjegyzendő: **1)** A bányaszabadság elvének törvényeink szerint nem magában önálló, hanem csak származékos természete van, s a bányászati királyi főúri jognak következtetése. **2)** Gyakorlati tekintetben mindazáltal magában álló jogi jelentőséggel bír c); miért is tévedés volna, azt a bányaregale egyedül gyakorlati nyilatkozatának tekinteni. **3)** Azért jogi köre sem alakilag sem anyagilag nem azonos a bányászati főúri jogéval; s p. o. a só a bányaregale tárgya ugyan de nem a bányaszabadságé, míg viszont az ásvány-szenek a bányaszabadságban foglaltatnak, de nem a bányaregaléban. **4)** A bányászatnál foglalkodó személyek a bányaszabadságban részesítették, ez által több tekintetben különös jogi állást nyertek; mely azonban mai időben nem oly önálló már, mint azelőtt. **5)** A bányaszabadságban foglalt egyes dolgok feltétes értelemben uratlanoknak tekinthetők, melyek ezen minőségben a közvetlen jogszerzésnek tárgyai. **6)** A bányászati ügyek tárgyalása a bányaszabadság folytán több sajátsággal jár.

a) Ezen értelemben bányaszabadságról már az Árpádi királyok korában lehetett szó; l. fentebb a 17. §-t. — b) 1528: 89. MO. 1552: 36., Erd. Appr. II. R. 9. Cz. 1. cz., Comp. III. R. 9. Cz. 1. cz. — c) Ezen értelemben a bányaszabadság az 1791-ki francia nemzeti gyűlés martius és aprilisi üléseiben volt a közvitatkozásnak tárgya, mely alkalommal Mirabeau hatalmas beszéde ápril 2-án különös fontossággal bírt. Lásd munkámat: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts* 130. sk. II. A francia nemzeti gyűlés a bányaszabadság elvét, melyet a „droit de la nation s'exercant sur les mines“-ben alapított, megtartván és szorosabban formulázván, ez által az újabb bányatörvényhozásoknak követésre méltó példát nyújtott.

45. §. A bányaszabadságnak jogi köre.

I. Ezt kettős tekintetben lehet szemügyre venni, alakiban és anyagiban. Első tekintetbeni jelentősége azon sajátos jogi szabályozásban mutatkozik, mely mindazokra nézve fennáll, kik bányajogosítványokat nyerni és gyakorolni, vagy bányatulajdont szerezni és bírni akarnak. Ezen szabályozás a bányajog egész rendszerére hat; súlypontját azonban azon tárgyakban leli, melyekre a bányászat mint ilyen vonatkozik, melyek tehát a bányaszabadság anyagi körét képezik, s ehhez képest a bányaszabadság tárgyainak is neveztethek.

II. Ezekhez tartoznak: **1)** Mindazon ásványtestek, melyek közönséges szójárás szerint bányatermékeknek neveztetnek, a mennyiben sem a kir. főúri jog kizárólagosságának (monopolium p. o. a só) nincsenek fenntartva, sem a földbirtok alkatrészét vagy tartozékát nem képezik, jogi értelemben bányadolgoknak neveztethek. **2)** Az u. n. bányajogosítványok. **3)** A bányaipar mindazon műhelyei és készítményei, melyeket a fennálló törvények a bányaszabadságban részesítenek.

Mint bányatermékek tehát itt mindazon ásványok említendők fel, melyek fém-, kén-, timsó- vagy gálicztartalmuknál fogva használhatók; továbbá a gáliczviz, rajzla és földszurkok a).

a) 1854-ki bányatörv. 3. §-a; Országb. Értek. VII. §. 1. V. 3 az 1791-ki országos választmány munkálata I. §. 1-t; az 1827-ki orsz. választmány munkálata I. §. 1-t; s az 1844-ki javaslat I. §-át. A mikasai bányaarendtartás ezen kérdésre nézve már nem szolgálhat többé zsinormértékül.

46. §. Az ásványszemek mint a bányajog tárgya.

Újabb időben a kőszénbányászatnak jogi állása hazai bányajogunkban is főérdekűkérdéssé lett, annélkül azonban,

hogy mindeddig fontosságának megfelelő oly rendezést nyert volna, melyben a mai törvényhozás szempontjából megnyugodni lehetne. Az 1844. előtti bányajogunk e tekintetben határozatlan volt, mert míg egyrészt a bányafiscusnak a régibb törvényekben említett „fodinae“ szóra a) vonatkozó azon magyarázata ellen, hogy az alatt a kőszénbányászat is értendő, az hozatott fel, hogy a XV. században (a midőn ezen törvények hozattak) nálunk kőszénbányászat még nem létezett; másrészt nem kevesbé alapos volt azon megjegyzés is, hogy azon törvényeinkben, melyek a földtulajdon tartozékát elég részletesen meghatározzák b), semmiféle oly intézkedésre nem találunk, melynek alapján a kőszén ilyennek tartani lehetne; s hogy a bányászat fejlődése a közgazdasátnak magában elzárt irányát képezi, melyből külső okoknál fogva a hazai iparra nézve főfontosságú kőszén elvonni annál kevesbé lehet, mert okszerűleg rendezett államéletben a bányászat a földbirtok érdekének nincs subordinálva, hanem coordinálva. Ahhoz járúl, hogy a civilisált Europa többi államaiban a kőszénbányászat mindenütt a bányászat általános szabadságában részesítetik c).

Egyébiránt ezen kérdés gyakorlati jelentőséggel nálunk csak 1760. óta bír d); de kezdetben oly szerencsétlen irányban volt hivatalosan tárgyalva, hogy 1788. az akkori magyar és erdélyi kir. udv. kancellaria és az udv. kamara egyezkedésének folytán a kőszén a bányajog köréből egészen kizárattott e). Az országos törvényhozás mindazáltal az ásványszénről még nem nyilatkozott; s az 1827-ki országos választmányi, és az 1844-ki országos bányatörvényi javaslatok legalább elvileg elismerték, hogy az ásványszén kérdése a bányajog köréhez tartozik f).

Úgy látszik, hogy a kőszénbányászat rendezése nálunk azért nem juthatott még kielégítő eredményhez, mert nem az volt kérdezve, ha vajjon közgazdasági okoknál fogva kelle-e azt a bányászat általános szabadságában (44. §.) részesíteni; hanem az, ha vajjon pénzügyi okoknál fogva tekintendő-e törvényeink értelmében a bányaregale tárgyának? Az 1854-ki bányatörvény a kőszénbányászatról is intézkedik *g*); az 1861-ki országbirói értekezlet azonban ezt és az 1844-ki indítványt ismét mellőzte azért, mert hazai törvényeink által még nem támogatattik. S így azon indokolást, mely ott egyes tagoktól a kőszénbányászatnak a bányaszabadság értelmébeni rendezésére felhozott, csak a jövőre nézve lehet a hazai törvényhozás kiváló figyelmébe ajánlani *h*).

II. Jelenleg Magyarországon a kőszénbányászatnál az országbirói értekezlet végzéseiszolgálnak zsinórmértékül, melyek szerint a kőszénbányászatra vonatkozó jogosítványok általában a földbirtokos és a bányavállalkozó közti szerződési egyezkedésre alapítandók; oly módon hogy, ez nem sikerülvén, a más földén (már 1861. előtt nyert jogosítvány folytán) bányajogilag aknázó iparos az előbb a kincstárnak fizetett bányavámost, most a földbirtokosnak bér gyanánt kiszolgáltatni tartozik, s hogy a jövő törvényes rendelkezésig csak úgy nyerhetők a kőszénre nézve bányajogosítványok, ha az illető föld tulajdonosának beleegyezése igazoltatik. Azonkívül az 1859. november 1-je előtti kutatási engedély mellett kőszénet felfedező vállalkozó, a szintilyen engedély mellett turzó földbirtokos irányában a bányászati elsőségtől megfosztott; a bányatulajdonos is, ki másnemű ásvány termesztése mellett kőszén is előállítana, ezt a termesztési költség aránylagos megtérítése mellett a földbirtokosnak átengedni köteles lévén *i*).

Erdélyben, Horvátországban, Szlavoniában, és az előbbi katonai végvidék területén jelenleg is az 1854-ki bányatörvény feltétlenül áll fenn, mely szerint az ásványoszenek szintúgy, mint a többi ott u. n. fentartott ásványok az általános bányaszabadságban foglaltatnak k),

a) 1351: 13., 1486; 49., 1492: 30. — b) Lásd e tekintetben névszerűnt a Hármaskönyv I: 24-t. — c) P. o. a francia 1810-ki bányatörvény 2. czikke; a porosz 1865-ki bányatörvény I. §-a, stb. — d) A nevezetesebb kőszéntelepek akkor fedeztettek fel: 1760. Sopron mellett, 1766. Vasaszon, 1787. Bars megyében és a váci püspök jószágain, 1806. Bodrog-Keresztúr, 1807. Pécs, 1812. Pétervárad, 1788. Kolozsvár mellett stb. — e) Ennek folytán az 1788. június 20-ki udv. kamarai rendelet azt határozta, hogy »die in dem Königreich Hungarn und in Siebenbürgen zu entdeckenden Steinkohlenanbrüche fürhoh bei dem Berggerichte nicht gemuthet werden dürfen, folglich sowohl von der landesfürstlichen Belehnung, als von der berggerichtlichen Jurisdiction überhaupt ganz freigelassen, und jedem Grundeigentümer freistehen soll, dortlandes derlei Steinkohlenanbrüche aufzusuchen und zu benützen.« (Schmidt F. A.: *Sammlung der Berggesetze Ungarns* etc. XVII. köt. 445. l.). Ugyanazon értelemben intézkedik az 1788. május 22-ki 7259. sz. a. kancelláriai rendelet is. — f) Az 1791-ki magyar és erdélyi országválasztmányi javaslatok általában »fodinae«-ról szólnak, semmi különös vonatkozással a kőszénbányászatra. Az 1827-ki választmányi javaslata (I. §. 4. és XXIV. §§. 3. és 4.) a kőszénbányákat a földesúrnak engedte által; ezeknek tekintetéből a bányászat javára reájok néhány kötelességet róván. Az 1844-ki első országos választmányi javaslat 4. §-a már magasabb álláspontot foglalt el, a kőszénbányászatra nézve a bányaszabadság elvét kimondván, melyet azonban az egyes ülések (az alsó tábla mártius 28-ki, és országos május 7-ki, s a felső tábla május 20-ki ülései) oly számos módosítások által szorítottak meg, hogy a teljesen elkészült és szeptember 3-án felterjesztett javaslat már egészen más színt mutatott. A magyar kőszénbánya-vállalkozóknak Pesten 1848. május 16-án tartott gyűlése ándítványában szintén azon elvből indult ki, hogy a kőszéntelepek a földtulajdonnak tartozéka. — g) 3., 34., 47., 278., 234. és 285. §§. — h) E tekintetben különösen Grünzenstein Gusztáv előadására hivatkozom az országbírói értekezlet

1861. február 18-ki ülésében. Ráth Gy. *Országgyűlési Értekezlet*; részletes tanácskozások 103. l. V. 3. Sipos Árpád *Magyar Bányajog*, 168. sk. II. — a) Országb. *Értekezlet*, VII. §. 1. — b) 1854-ki bty. 4. §.

Jegyzet. Nézetem szerint az 1844-ki országgyűlési javaslatok a köszénbányászatra nézve kedvezőbbek, mint az országgyűlési értekezlet végzése. Szabadjon tehát azokat ide iktatnom.

1) Az országgyűlés kerületi választmánya első javaslatának 4. §-a. »A köszénbányák földesúri birtok tartozékai ugyan, ezeknek kutatása és felkérése mindazáltal a bányászatot naponként mindinkább megszorító faszükség pótlása tekintetéből, bányászati czélokra mindenütt szabad; de művelésük csak királyi engedély, s a földbirtokosnak vagy egyesség útján megállapított bérfizetés, vagy — ez nem sikerülvén — a termék tized részének kiszolgáltatása mellett engedtetik meg.«

2) A szeptember 3-án szentesítés végett felterjesztett országgyűlési javaslat a köszénbányászatot tárgyzó §§-ai. **89. §.** »A köszén földesúri birtok tartozéka, s királyi adományozás alá eső bányatárgyak közé nem számítatik, kutatása mindazáltal a turzásra jelen törvénykönyvben megállapított szabályok szerint, egyedül bányászati czélokra, bárhol, és bár kinek megengedtetik.« **90. §.** »Ha valaki kutatás által felfedezett köszénbányát nyitni szándékozik, mindenek előtt az illető földbirtokost bíróilag meginteti a végett, hogy ez a köszénbányának művelésére vagy maga vállalkozni, vagy a művelést az intetőnek átengedni, s maga elhatározását 3 hónap alatt nyilatkoztatni tartozzék.« **91. §.** »Ha a földbirtokos a köszénbányát megnyitni s művelni maga kívánná, a kutatásra fordított költséget, s ezen felül jutalom gyanánt a költségnek kétszeres összegét lefizetvén, sem a megintetőnek, sem másnak ezen helyre nézve keresete nem leendő; de ha a földbirtokos három hónap alatt vagy nem nyilatkozik, vagy művelési szándékáról lemondana, a megintetőt ezen köszénbánya megnyitására s művelésére nézve engedelmet meg nem tagadhatja.« **92. §.** »Köszénbánya művelésre akár a földbirtokos maga, akár ennek engedelmevel, vagy nyilatkozása elmulasztásának esetében a megintető vállalkoznék: ezen szándékukat a felkérvényi jegyzőkönyvbe leendő írtatás, egyszersmind ha nem a földbirtokos maga a bányaművelő, egy vagy több egyenként 12,544 □ bánya öllel számítandó

bányatelek kijelölése végett, a járásbéli bányaszékek bejelenteni tartoznak. »**93. §.** »Bejelentés, jegyzőkönyvbe igitás, és illetőleg a bányatelek kimérése után, a kőszénbánya-mívelésre vállalkozó birtokos vagy megintető, azon kőszénbánya birtokában senki által nem gátoltathatik, a czélszerű mívelésre szükséges bányászati szabályok megtartására mindazáltal köteleztetik, s ezen tekintetben úgy magok a vállalkozók, mint munkásaik egyéb bányamívelőkkel egyenlően a bányatörvényeknek alávetvők.« **94. §.** »A földbirtokosnak az általa megengedett kőszénbánya míveléseért illendő bér fizetendő, és ez a bányamívelő és földbirtokos közt, vagy szabad alku útján, vagy ez nem sikerülvén a 22. cikk értelmében választott bíróság által állapítatik meg.«

De ezen javaslatok nem fogták fel kellőleg a kőszénbányászat valódi érdekét, s el voltak fogulva azon téves vélemény által, mintha országos törvényeink valaha a kőszénbányát a földbirtok tartozékának nyilatkoztatták volna; a mi által utat nyitottak az országbirói értekezlet fentebb felemlített korszerűtlen határozmányának. A mennyiben tehát az 1870. bányatörvény-javaslat készítésére meghívott bizottság, a viszonyok mélyebb átvizsgálásának folytán megállapodott azon meggyőződésben, hogy a kőszén felszabadítása ellen ősi törvényeinkben semmi oly akadály nem létezik, mely a törvényhozás e részbeni szabad cselekvését korlátozhatná» (indok 4. l.); örömmel üdvözljük ezen javaslat 3. §-át, mely »minden fajú kőszéneket« a szabad ásványok osztályába soroz. A hazai törvényhozás ezen elvben annál inkább megnyugodni kénytelen; mert a haza igen nagy részében (Erdélyben, Horvátországban, Szlavoniában, és az előbbi katonai végvidék területén) annak érvénye ellen kifogást tenni többé nem lehet, s a bányatörvény-javaslat készítői helyesen jegyezték meg azt, hogy a földbirtokos osztály érdekeire nézve az nem káros »mivel saját birtokán mindenki legkönnyebben lehet első feltaláló, s mint ilyen bányatörvényileg biztosíthatja is kőszénleletét más keresők ellenében« (ind. 4. l.)

HARMADIK FEJEZET.

Személyekről bányajogi tekintetben.

47. §. Álláspontunk.

I. A dolog természetében fekszik, hogy 1848. előtt, midőn hazai jogunkban a honlakosok törvény előtti egyenlőségének elve még nem bírt érvénnyel, a bányászrendnek, valamint más országokban, úgy nálunk is privilegiált állása volt, melynél fogva annak minden tagjai személyi állapotaikra és viszonyaikra nézve az általános jogtól eltérő joggal éltek *a*). Ez volt még álláspontja az 1844-ki bányatörvényjavaslatnak is *b*). De miután az 1848-ki törvényhozás a törvény előtti egyenlőségnek nagy elvét a haza minden lakosaira nézve kimondotta, s jelenleg hazai törvényeinknek egyik főfeladata ezen elv részletes kifejtésében és gyakorlati alkalmaztatásában áll: a bányászrend privilegialis állása is megszűnt. Ennek folytán a jelen munkában is nem többé bánya-személyekről, hanem bányamivelőről a személyiség általános felfogása szerint lesz szó *c*). A mennyiben mindazáltal a bányászat sajátos közgazdasági jelentőségénél fogva itt a személyeknek jogi állására nézve több különösség fennforog; ezt bányajogi szempontból tüzetesen fejtegetnünk szintén szükséges.

II. Bányajogi nem kevesebb mint általános magánjogi szempontból a személyek kétfélék, egyéni és jogi személyek *d*). A személyeknek további felosztása azonban mindkét értelemben itt más felfogás szerint történik, mint az általános magánjogban.

a) Faber Antal: *Principia Juris Metallici Hung.* 2-ik kiad. 40. sk. II.; Jurjevich József: *Instit. Juris Metall. Hung.*

20. sk. II. — b) II. Rész 27—43. cikkei. A 28-ik cikk szól a bányamívelők adómentességéről; a 29-ik katonáskodás és katonai szűrlés terhetőli mentességekről; a 30-ik szabad költözésekéről és személyes mentességekről stb. — c) Lásd munkámat: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere* I. köt. 236. sk. II. — d) U. o.

48. §. Egyéni személyek.

I. Egyéni személyek mai bányajogunkban csak ahhoz képest jöhetnek szóba, a mint a bányászatban részök van. Ezen tekinteten kívül a szoros értelemben vett bányamívelők is az általános törvények alatt állnak a). E helyen tehát ma már csak két kérdés bir még érdekel t. i.: mi jelentősége és hatása van a bányászatnak azon egyéni személyek jogi állására, kiknek a bányászatban része van? — és kik azon személyek, kik a bányászatból és bányajogosítványok szerzéséből kizárva vannak?

II. A bányászatban egyéni személyeknek háromféle módon lehet része; a mennyiben arra vagy tőkét, vagy értelmiséget, vagy munkaerőt fordítanak. Azok, kik tőkével a bányászathoz járulván, bányatulajdont szereznek és bírnak, bányapolgárok vagy bányatársaknak (Waldburger, Gewerke) nevezetnek. Jogaik és kötelességeik a bányabirtok természetéből folynak, melyről alább lesz szó b). Értelmiségők által a bányászatnál a bányatisztek vesznek részt, kik kétfélék, államtisztek és magántisztek. Az előbbieket hivatalos állása az államtisztek általános, s a bányászati államtisztek sajátos szabályozása által lévén rendezve, itt bányászati működésekre nézve külön tekintetbe nem jön. A magán-bányatisztek jogi állása azon szerződés által határozatik meg, melyet a bányavállalkozókkal kötnek c). Végre a munkaerőt a bányászatnál nyújtja, melynek főrészt az u. n.

hevérek (Bergknappen) képezik. Mind ezeknek jogi viszonyai, mind a bányatisztek említett szerződése a belső bányajog azon szakának teszik főtárgyát, mely a bányáiparral foglalkodik d).

III. Azelőtt több ok volt, melyeknél fogva a bányatörvények hol egyes személyeket, hol azoknak egész osztályait a bányászathól kizárták e). A bányaszemélyek privilegialis állásának megszűnése után azonban, ezen okok legtöbbje minden indokolható nyomatékát elvesztette; s az 1854-ki törvény általános elvképen azt mondja ki, hogy a ki törvény szerint ingatlan tulajdont szerezhethet és bírhat, az bányamívelési jogosítványok nyerésére és bányák birtokának szerzésére is képes f); a mi jelenleg nálunk egészben véve nem csak honfiak, hanem idegenekre nézve is áll g). A bányamívelés sajátos érdekeinek és szükségleteinek szempontjából mindazáltal különös intézkedés van a bányatisztekre nézve, hogy t. i. azon hivatalnokok, kik oly hatóságnál alkalmazvák, melyet a bányamívelésrei közvetlen felügyelet, vagy a bányaugyek feletti első határozás illet; továbbá az ilyes hivatalnokok feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei, ezen hatóság járásában sem bányát nem művelhetnek, sem pedig bányatulajdont nem szerezhhetnek és nem bírhatnak h).

a) Bányatörv. §. 2. Különben a személyek jogegyenlőségére nézve az 1848-ki törvények nyújtják a közjogi alapot. — b) Bányatörv. VI. fejt. Az 1844-ki javaslatban a II. rész más szempontból fejtegette ezeknek jogait. — c) Bányatörv. IX. fejt. V. §. az 1844-ki javaslat II. részének 43. cikkét. — d) Bányatörv. IX. fejt. V. §. az 1844-ki javaslat II. rész. 27—42. cikkeit. — e) P. o. nemzetközi okoknál fogva a török alattvalók; más idegenekre nézve a reciprocitas elve szolgálván irányadásul; a lex amortisationisnál fogva bizonyos egyházi testületek és személyek; a katonaság sajátos szervezésénél fogva katonai tisztok, különösen az előtt a végvidéken stb. A megszorításnak legnevezetesebb példáját a zsidók nyújtják; kiket hazánkban elő-

ször Miksa király (I. munkámat *Handbuch des Allg. öst. Bergrechts*. 210. sk. II.), Erdélyben pedig az 1578. october 21-ki kolozsvári országgyűlés 6. czikke zárt ki a bányászathól. Ezen tilalmat 1691—1832-ig számos királyi rendelet fenntartotta (Schmidt F. A.: *Sammlung der Berggesetze Ungarns* stb. V. köt. 418. 424. és 465. II; VI. köt. 235. és 292. II.; VIII. köt. 2. I.; X. k. 78. I., XI. k. 4. I., XIV. k. 2. I., XV. k. 1. I., XIX. k. 92., 240., 390. és 532. II; XXII. k. 394., 400. és 430. II., XXV. k. 231. I. stb.); s ugyanazon értelemben intézkedtek még az 1791: 38. és 1840: 29. magyarorsz. czikkek is, Erdélyben Appr. V. R. 82. ed. szolgálván zsinormértékül. — f) Bányatörv. 7. §. Legujabban az 1860. január 10-ki legfelsőbb rendelet, s az 1867: 17. tcz. megszüntették ezen megszorítást. — g) I. munkámat: *A magyar magánjog rendszere*. 2. kiad. I. k. 272. sk. — h) Bányatörv. 8. §.

49. §. Jogi személyek.

I. A jogi személyiség azon általános jogi forma lévén, mely szerint — a mennyiben önálló jogalanyossággal felruházvák — a társadalmi és jogélet viszonyainak e részbeni tekintetbevétele közvetítettik a): a dolog természetében fekszik, hogy a jogi személyek kérdése a bányajogban is fontossággal bír. E tekintetben zsinormértékül a magánjognak általános szabályozása szolgál b); s a bányászati testületek, társulatok és egyesületekre nézve különösen a bányatörvények és bányastatutumok intézkedése c).

II. Ilyenek: **1)** A bányamegyék (Bergreviere) mint testületek. Oly bányák t. i., melyek helyfekvésüknél és üzleti érdekeiknél fogva természetes összeköttetésben állnak, egy megyévé egyesülhetvén d); birtokosaik együtt véve mindannyi testületet képeznek, melyek nemcsak illetékes területükre nézve vidéki szabályokat vagyis bányastatutumokat alkothatnak (35. §. II.); hanem különben is bányavidékek közös gazdasági és üzletérdekeiről gondoskodni hivatva vannak.

2) A bánya kinostár (Bergaerar), a mennyiben bányászati vállalatai vannak; mely azonban erre nézve ugyanazon határozatokhoz van kötve, mint a magánosok e).

3) Egyes bányatársulatok, a bányatörvények értelmében f).

4) Bányacélokra összeálló részvénytársulatok, az általános ipartörvények értelmében g).

5) A bányamunkások (hevérek) testületei, vagyis a bányászlegénységek avagy hevérségek (Knappschaft, Hünerschaft), a mennyiben közös érdekeik tekintetéből a törvények értelmében fennállnak. Ezeknek jelentősége a bányatestületek általános rendszerével lévén összefüggésben, azelőtt a bányászat kiváltságos állásának folytán sokkal nagyobb volt mint jelenleg, hol jogi személyeknek nagyjából csak a bányásznép gazdasági érdekei, s különösen a társuladók (Bruderlade) szempontjából tekintendők, melyeknek élén a bányalegénységek önválasztott kebelbeli képviselői (Knappschaftsälteste) állnak h).

a) Lásd munkámat: *A magyar magánjog rendszere* 2. kiad. I. köt. 235. sk. II. — b) Bányatörvény 2. §-a. — c) Bányatörvény §§. 11., 31., 43., 274. s Orszb. Ért. §§. 15. és 16. — d) U. o. Az 1814-ki javaslat II. rész. 48. cz. — e) Bányatörvény §. 12. — f) Bányatörv. §§. 137. sk. — g) MO. 1840: 18. §§. 54. sk. — h) Ezen hevérségek régi időben keletkeztek, és eredeti szervezésüket nagyjából a szokás alapján nyerték; később azonban privilegiumok és legf. rendeletek által is meghagytak fennállásukban. Az 1844-ki javaslat II. részének 27. sk. cikkei is rájuk vonatkoznak.

NEGYPEDIK FEJEZET.

Dolgokról bányajogi szempontból.

50. §. Álláspontunk.

I. Dolg nevezete alatt általában mindaz értetvén, mi vagyonunk tárgya lehet *a*); vagyonunkra pedig az ásványvilág és a bányászat is hatván: kétséget nem szenved, hogy a dolgok fogalma ez utóbbiakra is kiterjed. Sőt a mennyiben az ásványtermékek (4. és 5. §§.), és a bányaműveléshez tartozó összes készlet magában elzárt és külsőleg jogilag is körvonalozott egészet képeznek, mindazon dolgok, melyek ezen egészhez tartoznak, a bányajog szempontjából különösen tekintetbe veendőek, s bányadolgoknak (Bergwerkssachen) neveztetnek.

II. A bányadolgok általán véve kétfélék; — ahhoz képest a mint vagy közvetlenül a bányászathoz tartoznak, vagy avval csak külsőleg összekapcsoltnak. Az előbbiek szoros értelemben, az utóbbiak tágabb értelemben vett bányadolgok *b*). Mindkettőnek összesége pedig bányaeértéknek tárgyi értelemben (Bergwerksgut) neveztetik; mely jogi jelentőségét a bányaszabadság fogalma által nyeri (44. §.)

A dolgok általános jogi felosztásai *c*) különösen a bányadolgoknál is alkalmazandók *d*), csak hogy itt az ásványvilág sajátos természete és a bányászat szükségletei több módosítást tesznek szükségessé.

a) Lásd munkámat: *A magyar magánjog rendszere* 2. kiad. I. köt. 277. l. — *b*) P. o. Bányatörv. §§. 117. sk. 261. II. — *c*) *A magyar magánjog rendszere* I. köt. 279. sk. II. — *d*) Bányatörvény §. 2.

51. §. Bányadolgokról általában.

Ezekre nézve a következő megjegyzések szolgáljanak irányadásul:

1) Az első helyt a bányatermékek foglalják el, melyek azonban mint jogi értelemben vett dolgok csak azon percztől fogva léteznek, a melyben a föld gyomrában felfedeztetnek. Mielőtt ez nem történik, lételökről tudomás nem lévén; dologi minőségökről sem lehet szó *a*).

2) A bányatermékek különfekvényei annyiban bányadolgok, a mennyiben a bányaszabadságban részesülnek. Kivájtásuk időpontjáig ingatlan dolog, ettől kezdve pedig, azaz midőn kiszállittatván a bányatörkolat tábláját (Hängebank) elhagyják, ingók minőségével bírnak. Az utóbbi tekintetben azon ásványtestektől különböztetendők meg, melyek a bányaszabadságban nincsenek befoglalva, melyek tehát, mielőtt a bányának már nem tartozéka, mint közönséges dolgok a földbirtok tartozékává lesznek *b*). Magok a bányatermékek felkészítésök és kidolgozásuk (10. §.) után az általános forgalom tárgyává lévén, a közönység dolgok jogi minőségét veszik föl.

3) A bányaépületek (8. és 9. §§.) egyszersmind bányadolgok is. S ugyan azt kell tartani a felkészítési és kidolgozási építményekről is, de csak annyiban, a mennyiben a bányahatóság engedélyezéscével építettek, vagy különben valamely bányavállalatnak részei *c*).

4) A bányászat felszereléséhez tartozó ingóságok, p. o. mindenféle szerszám, a gépekben alkalmazott lovak stb. az egyes bányák tartozékát képezvén, ez által egyszersmind bányadolgokká is lesznek *d*). Névszerint mind az, mi a bányához állandó használás végett erősítve vagy

szegezve van (niet- und nagelfest), avval elválaszthatlan egészet képez c).

a) „Quod latet ignotum est, ignoti nulla cupiditas. — b) Bányatörv. §§. 124—127. — c) U. o. §. 131. — d) U. o. §. 121. — e) U. o. §. 260.

52. §. Folytatás.

5) Ha a bányabirtokos üzlete végett külépületeket műhelyeket vagy építményeket emel vagy szerez; vagy ha más, jóllehet műüzletére közvetlenül nem szolgáló, ingatlan javakat, és illetőleg külső dolgokat, a művel egyesít; mihelyt azok ennek tekintetében a bányakönyvbe iktatvák, a bányabirtokkal egy jogi egészet képeznek, s összesen egy magában álló bányakönyvi testnek (Bergbuchskörper) tekintendők a).

6) Ezen bányakönyvi testek mint ilyenek ingatlan dolgok; akár egyes személyek által külön biratnak és míveltetnek, akár több személy által közösen b). Ha a bánya több tulajdontárs közös birtoka, ezeknek egyes részbirtokaira nézve ugyanaz áll c). Azon bányáknál azonban; melyek u. n. bányatársulatok birtokában vannak, az egyes bányatársak u. n. kuxái vagyis bányarészcvényei bányadolgok ugyan, de csak ingó dolgok minőségében d). Közönséges részvénytársulatok, melyek bányamivelés végett alakúlnak, az általuk mívelt bányákat mint bányarealizációkat, tehát szintén ingatlan bányadolgok minőségében birják e); de az egyes részvények sem a bányatörvénynek nem tárgyai, sem bányadolgoknak nem tekinthetők f).

7) Végre említés nélkül nem hagyhatjuk, hogy azon osztályozás, mely szerint 1853. előtt hazai jogunkban ősi és szerzeményi dolgok közt nevezetes különbség volt, a bányajogban soha érvénynyel nem birt g); de az öröklött

és szerzeményi dolgokrai felosztás fennáll a bányajogra nem kevesbé mint az általános magánjogra nézve *h*).

a) Bányatörv. §§. 117., 118., 131. — *b*) U. o. §§. 109. sk. 134. — *c*) U. o. §. 135. — *d*) U. o. §. 140. — *e*) U. o. 134. — *f*) MO. 1840: 18. §. 54. sk. — *g*) Orszb. Ért. VII §. 22. — *h*) Orszb. Ért. I. §. 7.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Jogügyek a bányajog szempontjából.

53. §. Álláspontunk.

A bányajognak sajátos rendezése úgy hozza magával, hogy nemcsak a bányabirtok alakulása és a bányai-
ipar köréhez tartozó egyes engedélyezések tekintetében állnak fenn különös intézkedések; hanem hogy a közön-
séges forgalom is, a mennyiben a bányászatra vonatkozik,
több nevezetes módosításnak van alávetve. Ennek folytán a vagyoni, kötelmi és öröködési jog, s a törvénykezési el-
járás, a bányászat tekintetében, több különösséget mutat.
A bányabirtok és a bányatörvénykezés e tárgybani külön-
össégeit a különös bányajog tárgyalja; s itt csak azon
különös intézkedésekről akarunk szólni, melyeket e tekintetben a kötelmi és az öröködési jogra nézve az ország-
bírói értekezlet tett.

54. §. Kötelmi és öröködési jog a bányászat tekintetében.

I. Általános elv az, hogy a hazai magánjognak azon része, mely a kötelmek és öröködés szabályozását tárgyalja, a bányajogosítványokra és bányaviszonyokra is

kiterjed *a*). Ezen szabályozásnak gyakorlati alkalmaztatásában mindazáltal az országbirói értekezlet által egyes részletes intézkedések vannak megállapítva, melyeknek súlypontja leginkább abban fekszik, hogy minden változás, mely a bányabirtokra és dologbani bányajogosítványokra nézve történik, a bányakönyvbe bejegyzendő *b*), s hogy a bányajog sajátságai és formaságai minden jogügyre nézve annyiban kívántatnak meg, a mennyiben ezek a bányászatra hatni akarnak *c*).

Erdélyben, Horvátországban, Szlavoniában és az előbbi katonai végvidék területén e tekintetben az ausztr. polg. törvénykönyv alkalmaztatik; azon megszorításokkal, melyeket az 1854-ki bányatörvény és több későbbi törvényes határozmány tartalmaz.

II. E tekintetben különösen megjegyzendő:

1) Minden bányajog és birtok átruházásáról kötött szerződést, s annak feltételeit és czímeit — különbeni érvénytelenség terhe alatt — írásba kell foglalni, és a bányabíróságnak további intézkedés, azaz bányauzleti-, vagy bányatelekkönyveztetés végett bemutatni. Ha pedig valaki a hirtelenkedve kötött és szabályszerű bejegyzéssel még nem törvényesített szerződést megbánná, azt csak a bányabíróság előtt, s a szerződő másik félnek netalán okozott költségek megtérítése, és a tőle a szerződés fejében utalán felvett összeg vagy átvett tárgyak haladéknélküli visszaadás mellett, semmisítheti meg *d*).

2) Ennek okáért a bányakapitányságoknál és illetőleg bányabíróságoknál a következő tiszti könyvek vezetnek: **a)** Feljegyzési könyv a turzási jogosítványokról *e*). **b)** Feljegyzési könyv adományozásokról és engedélyezésekről *f*), **c)** föld- és méréskönyv *g*), **d)** szerződvényi könyv *h*) és **e)** bányatelekkönyv *i*).

3) Bárminemű haszonbérbe adások bányatársulatok részéről csak bányatársulati gyűlésen történhetnek; szükséges lévén, hogy a bányabirtokosok közül senki, ha kívánná, a bérleti részvény-közösségből ki ne zárattassék, s hogy az érczászvány-telepzetek pusztításának meggátítása végett szabályos művelési rend állapíttassék meg k).

4) A gyám- és gondnokság alatt létezők bányajogait és birtokait a gyámnokok vagy gondnokok önkényesen el nem adhatják és semmi cím alatt érvényesen el nem idegeníthetik; az árváknak joguk lévén, az érvénytelenül elidegenített bányatárgyakat 24 éves korukig bárkitől visszavenni. Érvényes elidegenítés csak az illető polgári törvényhatóságnak engedelmére és megegyezésére mellett történhetik, mely azonban ily esetben a bányabíróság véleményét meghallgatni tartozik. l).

5) Örökség esetében a hagyatékban foglalt bányavagyon összeírása és becslése a bányabíróságot illeti m).

6) Minthogy a bányajog és birtok más dolgok és javak értékénél sokkal változékonyabb, oly, más javakon kívül bányászati dolgokat is tárgyazó öröködési esetekben, hol kiskorúak érdeke fennforog, vagy hol a nagykorú osztályosok maguk között egyetértésre jutni nem tudnak, a bányarészek minden osztozó közt egyenlően és törvényes arányban osztandók el, más javaknak azok általi kiegyenlítése, egyik osztozónak sem engedtetvén meg n).

III. A haza alsó részei bányászatának szempontjából azon szerződés különösen fontos, melylyel 1855. 1-jén (báró Baumgartner Endre ausztriai császári pénzügyi miniszter idején) a magas kincstár bánsági jószágait (Oraviczát és Bogánt) továbbá moldavai, szászokai, oraviczai és dognácskai fém-bányait, resiczai, bogánti és gladnai vasműveit, s steierdorfi és domani kőszéntelepítvényeit, az

oravicza-báziási vasuttal együtt, a cs. ausztriai állam-
vasut-társulatnak 11 millió forintért átengedte, s melyet
Ő Felsége 1855. ápril 24-én és május 6-án $\frac{758 \text{ V.}}{\text{P.}}, \frac{771 \text{ V.}}{\text{M.}}$
sz. a. megerősített.

Magában világos, hogy ezen szerződés az általános
bányaszabadságon nem alapul; s hogy annak érvénye és
hatása inkább a közönséges hazai jog, mint a speciális
bányajog elvei szerint meghatározandó.

a) Bányatörv. 2. 193., 197., §§.; Orszb. Érték. VII. 22. §. — b)
Bányatörv. 109. sk. 119. sk. és 193. §§. — c) P. o. Bányatörv. 117—
120. §§. — d) Orszb. Érték. VII. 19. és 20. §§. — e) Bányatörv. 30. §.
— f) Bányatörv. 41. §. — g) Orszb. Ért. VII. 68. §. — h) U. o. — i)
Bányatörv. 109. sk.-§§. és 119. sk. §§.; Orszb. Ért. VII. 68. §. — k)
Orszb. Ért. VII. 21. §. — l) U. o. 24. sk. §§. — m) U. o. 22. és 23. §§.
— n) U. o. 28. sk. §§.

A MAGYAR BÁNYAJOG RENDSZERE.

IRTA

Dr. WENZEL GUSZTÁV,

KIR. TANÁCSOS, EGYETEMI JOGTANÁR, A MAGYAR ÉS A DÉLI-SZLÁV
AKADÉMIÁK, S TÖBB BEL- ÉS KÜLFÖLDI TUDÓS ÉS KÖZHASZNÚ TÁRSU-
LATNAK TAGJA, HÍTES ÜGYVÉD STB.

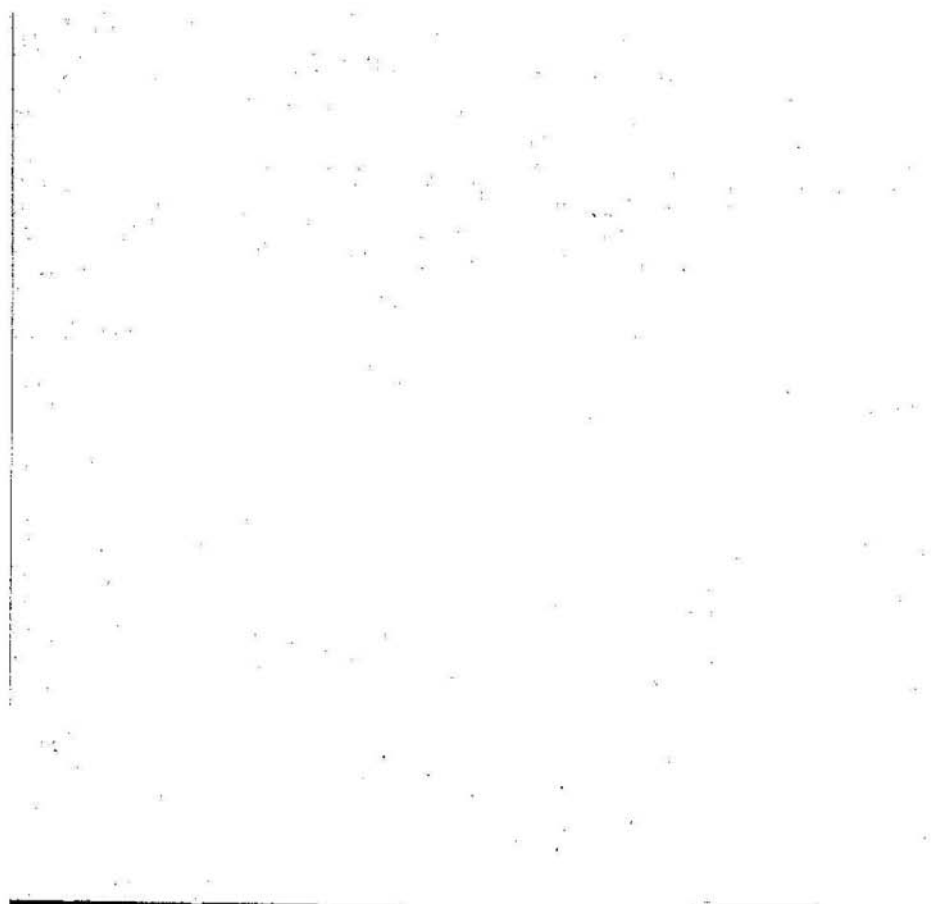
MÁSODIK FÜZET. KÜLÖNÖS RÉSZ.

(Más nyelvekre fordítás ellen a szerző tiltakozik.)

BUDAPEST.

NYOMATOTT A MAGY. KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1879.

TARTALOM.

	Lap.
III. KÜLÖNÖS RÉSZ 55. §.	1
A. Belső bányajog 56. §.	1
ELSŐ CZÍM. Bányabirtok 57. §.	2
Első fejezet. A bányabirtok eredete:	
A) Tulajdonképi bányabirtok	2
1. Kutatás 58—60. §§.	2
2. Adományozás 61—68. §§.	8
3. A bányabirtok kiterjedése 68. §.	19
B) Megyétárnák 69—71. §§.	20
C) A bányabirtok egyéb nemei 72—75. §§.	22
Második fejezet. A bányabirtoknak alaki rendezése.	
A) Bányászati könyvvezetés. — Bányatelekkönyv 76—79. §§.	30
B) A közös bányamivelés formái, melyeken bányatulajdon alapul 80—87. §§.	34
Harmadik fejezet. A bányatulajdon és egyéb dologbani bányajogosítványok 88. §.	45
A) Fekvő bányabirtokra nézve 89—93. §§.	46
B) Ingó bányavagyponra nézve 94. §.	56
Negyedik fejezet. A bányatulajdon és más dologbani bányajogosítványok megszűnése 95—96. §§.	57
MÁSODIK CZÍM. Bányaipar 97. §.	64
Első fejezet. Bányavállalatok 98—104. §§.	65
Második fejezet. A bányamunkások állapota 105—108. §§.	73

IV

	Lap.
B. Külső bányajog. 109. §.	80
Első fejezet. — A bányászat közjogi állása 110—	
112. §§.	81
Második fejezet. — A bányászat magánjogi állása	
113—115.	85
C. Bányászati törvénykezés. 116. §.	97
Első fejezet. Bányahatóságok 117—119. §§.	97
Második fejezet. Bányajog rendszeres szabályainak	
kezelése 120—123. §§.	98
Harmadik fejezet. Bányabírószági eljárás 124—127. §§.	102
Tárgymutató	110

III.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

55. §. A magyar bányajog különös részének felosztása.

A magyar bányajognak különös része három szakra oszlik. Ezek A) Belső bányajog; B) Külső bányajog és C) Bányászati törvénykezés.

A.

BELSŐ BÁNYAJOG.

56. §. Általában.

A belső bányajog általán véve két czimre oszlik, melyeknek elseje a bányabirtokot, másodika a bányaipart tárgyalja. A kettő azonban igen szoros összefüggésben van; mert bányabirtokot bányaipar nélkül hasznosítani nem lehet; valamint a bányaipar üzésének is szükségképi feltétele a rendezett bányabirtok.

ELSŐ CZÍM.

BÁNYABIRTOK.*)

ELSŐ FEJEZET.

A BÁNYABIRTOK EREDETE.

57. §. A bányabirtok nemei.

A bányabirtoknak többféle neve van, azon bányajogositványok különféleségéhez képest, melyek alapját képezik. Legnevezetesebb ezek közt a tulajdonképi bányabirtok, mely adományozott bánya- vagy vájnamértékek alapján alakul. Engedélyezett megyetárnán szintén jelentékeny bányabirtok alakulhat. De azon bánya-birtok, melynek tárgyai a határközegek, és a segédvájások, már sokkal csekélyebb jelentőségű. Ezeken kívül van ugyan még másnemű bányabirtok is, p. o. külmértékekre, önálló felkészítési és kidolgozási műhelyek és épületekre stb.; de ezek az előbbiekhöz képest bányajogunkban csak alárendelt helyet foglalnak el.

A) Tulajdonképi bányabirtok.

1) Kutatás vagy turzás.

58. §. Közöséges kutatás.

I. Kutatásra vagyis turzásra (7. §.) a bányahatóság, azaz a bányakapitányság engedelmre szükséges; még a föld-

*) Hegedűs Lajos Kandid: A föld alatti tulajdon viszonyairól, általán s különösen Magyarhonban. Pest, 1853.

birtokosnak is, ki saját földjén bányajogi hatással kutatni szándékozik. E végett különös, a kérvényező vagy meghatalmazottja által sajátkezüleg aláírandó kérvényt kell benyújtani, mely egyszersmind annak személyi viszonyait is tartalmazza, s a turzási tért, melyre t. i. az engedelem kéri, határozottan kijelölje, azon törvényhatóságot és községet is megnevezvén, melyhez tartozik. Az engedelem csak egy évre adathatik: azonban, ha a kutatási munka csakugyan megkezdett, kérelem folytán évről-évre meghosszabbíthatatik. Más vállalkozórai átruházása a bányahatóságnak feljelentendő. a)

II. A kutatás a földbirtokos beleegyezése nélkül következő helyeken nem engedtetik meg: **1)** lakó-, gazdasági vagy más épületeken belől; **2)** bekerített házi, disz- és másféle kertekben; **3)** az említett helyek körül húsz ölnél esékélyebb távolságban; **4)** zárt udvartérekben és általában kőfallal körülvett földtérekben, és **5)** temetőben.

Ha ezen kívül más helyeken a kutatási munka ellen köztekintetektől nehézségek támasztatnak, a felett a bányahatóság az érdeklött törvényhatósággal egyetértésben határoz; p. o. országos utakon vagy vasuti vonalokon, ásványforrások vagy közhasználatban levő kutak közelében, országos vagy törvényhatósági határoknál stb. A dolog természetében fekszik, hogy várak és másnemű erősített helységek szomszédságában kutatásnak csak az illetékes katonai parancsnokság beleegyezésével lehet helye b).

III. A kutató a neki engedélyezett kutatási téren belül, a mennyiben azt régibb bányamivelési jogok nem gátolják, kényekedve szerint akárhány kutatási-vájást nyithat és mívelhet; de csak úgy, hogy a nyert ásványokról egyedül a bányahatóság engedelmével rendelkezhetik. Kizáró jogot azonban a közönséges kutatási engedelem nem

ad; s ugyanazon téren egyszerre több személynek is adathatik kutatási engedelem *c*).

EV. A kutató köteles a kutató-vájás megnyitása előtt kutatási engedélyét az illető földbirtokosnak előmutatni, s vele kárpótlási igényei iránt az egyezséget megkísérteni. Ez nem sikerülvén, a közigazgatási hatósághoz folyamodhatik, hogy kutatási munkájának megkezdésére engedelmet adjon. De a kutató ez esetben is köteles a földbirtokosnak a kutatási munka megkezdése által nevelán okozott bizonyítható kárát megtéríteni; illetőleg, ha ez iránt az egyezés létre nem jönne, a kárpótlást a járási hatóság küldöttje által meghatározandó összegben egyelőre biztosítani. *d*).

a) Bányatörv. §§. 13—16. és 38. — *b*) U. o. §§. 17. és 18. — *c*) U. o. §§. 19—21. — *d*) U. o. §§. 26. és 27. A bányaszabadság egyik lényeges következtése az, hogy a földbirtokos saját birtoka területén a kutatást megengedni tartozik, egyedül neki nevelán okozott kárnak megtérítését követelhetvén. E tekintetben tehát az 1523: 39. tcz. szolgál alapul; ugy az 1791-ki (VIII. §§. 1. és 2.) és 1827-ki (III. R. 64. cz.) s ugy szintén az 1844-ki javaslat. (52. czikke) is ugyanazon szabályt tartalmazza, mint az 1854-ki bányatörvény. Több erről alább B) alatt.

59. §. Zárt-kutatás.

I. Az 1854-ki bányatörvény a zárt kutatómány (Freischurf) jogosítványának helyt adván, ez által a kutatási engedelemmel ellátott vállalkozónak módot nyújt, nemcsak az általa kijelölendő kutatási térre kizárólagos kutatási jogosítványt szerezni, hanem a számára ezen esetben a törvény által fenntartott bányaadományozásra is előjogot gyakorolni. *a*)

Ha t. i. a kutató a bányahatóságnak azon pontot, melyen a kutatóvájást megkezdni, és a zárt kutatómány-jegyet felállítani szándékozik, feljelenti; azon időponttól fogva,

midőn jelentése a bányahatósághoz érkezik, a feljelentett pontra nézve kizárólagos túrzási joga, azaz zárt kutatmánya van. Ezen jelentésnek, mely vagy mindjárt a kutatási engedelmet tárgyazó kérvényben, vagy később a már megadott kutatási engedelemre hivatkozálag történhetik, mindig a célbavett kutató-vájást, és a zárt kutatási jegy állás-helyének pontos előadását kell tartalmaznia. Mily általános és egyforma, mindenki által megismerhető alakot kellessék adni a zárt kutatási jegynek, azt a közigazgatósági hatóság határozza meg. Ezen jellel a turzó, három nap alatt azután, hogy feljelentéséről a bányahatóság elismervénye hozzá eljutott, a szabad turzás helyét a föld színén megjelölni tartozik; különben minden harmadik személynek az ezen elmulasztás által okozott kárt megtéríteni köteles lévén. A zárt-kutatási jegy felállítása a közigazgatási hatóságnak feljelentendő, s ezáltal közhirré teendő. Mielőtt a feljelentés a bányahatóságnál meg nem történt, a zárt kutatási jegyet felállítani nem szabad. A zárt kutatási jegynek a kutató általi minden elmozdítása új kutatási tervzetnek vétetik. A zárt kutatmányi jogosítványnak más vállalkozórai átruházása a bányahatóságnak feljelentendő.

Ha ugyanazon pont iránt egyszerre több zárt-kutatási körök egészen vagy részleg összevágának, s az érdekelt zárt-kutatmányosok közt az egyezkedés nem sikerülne, az összevágó terek számukra közösen jelölendők ki.

II. A zárt kutatás jogosítványai:

1) A zárt-kutatási kör (Freischurfkreis), melynél fogva, ha csak a bányavidéki statutumok mást nem rendelkeznek, oly vízirányos körön belül, melynek sugara 224 ölet tesz, és melynek középpontja a zárt-kutatási jegy állás-helye, ilegen kutató-vájás nem kezdethtik.

2) Az elsőbbségi jog (Alter im Felde) a kör fekvése szerint meghatározandó bányaadományozásra. Különben a kir. curia 1877. július 2-ki 424. sz. a. döntvénye szerint azon kérdés, vajjon egy nyert zártkutatási jogosítvány szemben más zárt-kutatási jogosítványokkal a biztosított elsőbbségi jogokat megállapíthatja-e vagy nem, magánjogi szempontból fejtendő meg, és így annak elbírálása a bíróságok illetőségéhez tartozik; s ezen kérdés elbírálását nem gátolhatja azon körülmény, hogy a zárt-kutatási jogosítványra nézve bányahatósági uton vizsgálati eljárás van folyamatban. (Fayer László, Döntvények gyűjteménye, új folyam IV. köt. 17. l.)

E két jogosítványra nézve megjegyzendő: **1)** Ha valamely bányavidék statutumai a zárt-kutatási körre nézve más határozatokat tartalmaznak, nem a bányatörvény, hanem ezen statutarius intézkedés szolgál szabályul. **2)** A zárt-kutatási jegy felállítását után a turzási körben idegen turzási munkát már nem kezdhet. **3)** A jogosítványok csak a fennálló jogok sértése nélkül gyakorolhatók; azért már létező bányatulajdont meg nem korlátozhatnak, s az idegen turzók is a zárt kutatómányost azon bányamértékek kijelölésére szoríthatják, melyeknek adományozására elsőbbségi joga van. **4)** Minden zárt kutatómány igényt ad legalább egy bányamérték, s ha oly aknavájásból áll, melynek feleke 50 vagy több ölnyre van a felszín alatt, két bányamérték adományozására. **5)** A kőszénbányászatnál, a mennyiben a bányahatóság adományozásának tárgya, ezen igény két, illetőleg négy bányamértékre terjed.

III. A zárt kutatómányos és a földbirtokos közti viszony ugyanazon elv szerint rendezendő, mely a kutatásra nézve általában szabályul szolgál. Zárt kutatásának feljelentése után a kutató t. i. jegyének felállításáért a köz-

igazgatási hatósághoz folyamodhatik. Továbbá a földbirtokosnak a netalán okozott és bebizonyítható kárért, ha az iránt egyezség létre nem jönne is, a kárpótlást a közigazgatási hatóság küldöttje által meghatározandó összegben egyelőre biztosítani tartozik, s azonnal a bányahatósághoz folyamodni, hogy a telek kényszerű átengedése végett az eljárás megindíttassék. Időközben, míg e felett határozat nem hozatott, ezen helyen köteles ugyan minden munkát abbahagyni; előjogára nézve azonban a tárgyalások által okozott késedelmek nem ártalmasak. Csak ha a zárt kutatási jegy felállításától számítva harmincz nap alatt folyamodványára nézve magát igazolni képes nem volna, fogja a közigazgatási hatóság a földbirtokos kérelmére a zárt-kutatási jegyet eltakarítani, s ezt a bányahatósággal közölni.

Jegyzet. Mostani bányajogunkban a zárt-kutatásnak azon jelentősége van, melylyel az előbbiben a felkérvény (Muthung) birt. A felkérvény lényegéhez t. i. a felfedezett ásvány jelkévének (Wahrzeichen) előmutatása tartozván, de tapasztaltatván, hogy ennek folytán kiválólág nagyobb-szerű bányavállalatok gyakran hátrányt szenvednek: az új törvény a felkérvényt mint ilyent egészen mellőzte, s az ahhoz tartozó cselekvényeket részint zárt-kutatássá alakította, részint az adományozás előkészítésének köréhez esatolta. (A felkérvényre nézve l. Faber *Principia Juris Metallici* 60. sk. 11.; és Jurjevich *Institutiones Juris Metall.* 60. sk. 11.; továbbá az 1791-ki javaslat VIII. §§. 3. sk., az 1827-ki javaslat III. R. 66. cz-t, s az 1844-ki javaslat 53. cikket.) A felkérvény azeelőtt nálunk is alapintézete volt a bányatulajdon keletkezésének; s ezen jelentőségét az új porosz és szász bányatörvényben meg is tartotta. A zárt kutatómánya által több a felkérvénynyel összefüggő kényelmetlenség elháríttatott ugyan: azonban új inconvenciák is keletkeztek; névszerint azon visszaélésre adott már alkalmat, hogy számos zártkutatási körök alakítása által más vállalkozók előtt a bányászat szabad kiterjesztése elzárattott (Feldsperre).

a) Bányatörv. §§. 22—25., 57—29., 31—34. V. ö. munkámat: *Handbuch des allg. österr. Bergrechts* 243. sk. II.; különösen pedig Scheuchenstuel, *Motive zu dem allg. österr. Berggesetze* 124. sk. II.

60. §. Földalatti kutatás.

Ez földalatti kutató-vájások vagyis u. n. reményvágatok (*Hoffnungsschläge*) által történik. A bányatulajdonosnak t. i. kétségkívüli joga levén, bányatelkén belül bárhol is vájásokat tenni; de a kutató is a még szabadon álló hegységre nézve ugyanazon jogot nyervén: a reményvágatok általi turzás a földalatti kutatás köréhez tartozik. Ennek részletes szabályozása szükséges nem lévén, törvényünk 30. §-a erre nézve csak két elvet állít fel: 1) hogy földalatti kutatás által másnak szerzett jogai ne sértsenek, és 2) hogy a kutató új turzása alapjául tetszése szerint bármely pontot választhat, habár az valamely adományozott bányamértéken belül léteznék is. A mennyiben a reményvágatoknak bányajogi hatást akarunk biztosítani, a bányahatóságnak feljelenendők.

2) Adományozás.

61. §. Álláspontunk.

I. Bányaadományozás általán véve a bányahatóságnak azon tisztii cselekvénye, mely által a bányaszhadság alapján határozott személyt bányatulajdonban részesít. A bányaadományozásnak tehát többféle tárgya lehet a). Itt azonban csak a tulajdonképi bányabirtokról lévén szó, melynek alapviszonyai a bányamérték és bányatelekek; egyelőre egyedül a bányamértékek és bányatelkek adományozása lesz fejtegetésünk tárgya.

II. Fejtegetésünk tárgyai tehát: 1) a bányamérték

és bányatelek, 2) az ezeknek adományozását előkészítő feltételek, 3) maga az adományozás és 4) a bányatelkek felmérése és elvezékelése.

a) Bányatörv. §. 41.

62. §. 1) Bányamérték és bányatelek.

I. Bányamérték vagy vájnamérték (Grubenmass) a hegységben egy meghatározott tért jelent, melyben fentartott ásványok foglaltatnak. Ezen általánosságban a bányamértéknek sokféle nemeit lehet megkülönböztetni; melyek azonban három alapformára visszavezethetők: hossz-mértékekre (nach dem gestreckten Felde), négyszög-mértékekre (nach dem gevierten Felde), vagy köbmértékekre; ahhoz képest, a mint felmérésöknek egy, két vagy három irányban kell történni a).

A bányatörvényben rendszerinti bányamértéknek a négy- és pedig egyenszögmérték van határozva; azonban van számos egyes bányavidék, hol másféle bányamértékekre is találunk, melyeket a bányatörvény helybenhagy, s melyek nagyobbbrészt a bányastatutumok által szabályoztattak, vagy jövőendőben szabályoztatni fognak b).

II. Bányatörvényünk szerint egy bányamérték oly tért foglal magában, mely a bányafelnyitási sík lapján 12,544 □ ölnyi egyenszög alakjában, rendszerint végetlen magasságig (ewige Höhe) és végetlen mélységig (ewige Teufe) terjed c). Kőszénbányánál a bányamérték kétszerezettetik d).

A bányamértékek ezen alak és terjedelem szerinti szabályozását nálunk az 1753. július 9-ki alsó-magyarországi főkamaragrófi rendelet állapította meg e); melyet később az 1791-ki javaslat szorosabban meghatározott f). Ország-

gos jelentőségre, de csak az alsó-magyarországi és nagybányai bányakerületek tekintetében, azt az 1782. január 25-ki legf. rendelet emelte g); melynek az 1854-ki bányatörvény csak ismétlését tartalmazza.

Azonban megjegyzendő: 1) Régibb bányarendeleink mind alakra, mind terjedelemre nézve más, a fentebbitől lényegesen eltérő szabály szerint rendezték a bányamértékeket. A mennyiben tehát régibb adományozások alapján jelenleg is még sok bányabirtok fennáll, ezeket az előbbi szabályozás szerint kell megítélni h). 2) A bányamértékeknek itt említett szabályozása csak rendszerint alkalmaztatik; mert eltérő kivételekre is találunk i). 3) A bányamértékek ezen alakját és terjedelmét bányatörvényünk is csak egész általánosságban határozta meg, annélkül hogy azoknak hosszúságára és szélességére nézve más megszorítást rendelt volna, mint egy maximumot és egy minimumot. A hosszúságnak maximuma 224 öl, a szélességnek ennek megfelelő minimuma 56 öl. Ezen két véglet közt az adományozás a folyamodó kívánata szerint adathatik; csak hogy alakjára nézve a bányamérték mindig egyenszög legyen, terjedelmére nézve pedig 12,544 □ ölet foglaljon magában k). 4) A bányamértéknek fekvése a folyamodó szabad tetszésétől függ; csak hogy annak kijelölésénél fennálló jogositványok ne sértsenek l).

a) A bányamértékek ezen három nemének viszonyairól és bányajogi jelentőségéről l. munkámat: *Handbuch d. allg. österr. Bergrechts* 279. sk. 11. — b) Bányatörv. §§. 42. és 43. Különösen érdekesek e két §§-ra nézve Scheuchenstuel megjegyzései: *Motive zu dem allg. öst. Berggesetz* 147. sk. 11. — c) Bányatörv. §. 42. — d) U. o. §§. 34. és 47. — e) Schmidt *Sammlung der Bergges. Ungarns* stb. XVIII. köt. 337. l. Ez azonban a terjedelemre nézve még némileg eltért, aknamértékre 9408, tárnámértékre pedig 25,088 □ ölet határozván. — f) 1791-ki javaslat 13. cz. — g) Kihirdetve

az 1792. február 15-ki udv. kamarai rendelettel. — *h)* Mert a törvény az érvényesen fennálló bányajogositványokon mit sem változtatott, l. bányatörv. §. 48. — *i)* Bányatörv. §. 48. — *k)* U. o. §§. 37. és 46. — *l)* U. o. §§. 35. és 36.

63. §. Folytatás.

III. A mennyiben egyes bányavidékeken a sajátos viszonyok elkerülhetlenné tennék azt, hogy vagy a bányamértékeknek ott divatozott fajai a jövőendő adományozásoknál is megtartassanak, vagy pedig különös, a rendesektől eltérő bányamértékek állapíttassanak meg, az ez iránti határozatok, bányatörvényünk rendelete szerint, az illető bányavidéki statutumokba iktatandók *a)*. Ennek folytán egyes bányavidékek a bányamértékek tekintetében fennálló szabályok közül a nevezetesebbeket szemügyre vennünk szükséges lévén; mint ilyenek külön említenők:

1) Az előbbi alsó-magyarországi bányavidékeken leginkább azon szabály, mely szerint a régibb adományozású bányamértékek a körmöcz- és a selmeczbányai felvilágosítások értelmében rendezvék. Ezekben hosszimértékek vannak megállapítva, az u. n. lelvájua (Fundgrube) számára két kettős láncz (Lehne), a lelhely mindkét végén az ér csapása szerint, megtoldva néhány egyes lánczczal (Schürfe) végetlen mélységgel az ér vagy erecs dőlése szerint *b)*.

2) Felső-Magyarországban a régóta divatozó rendes bányamértékek szintén hosszimértékek, hosszirányban a lelhelyen két kettős, és annak mindenik oldalán 9 egyes láncz = 140 öl, a törvényes oldalmértékkel vagyis a vállapoktól a fekübe és földübe (§. 6. II.) az u. n. Vierunggal, összesen 1088 □ öl és végetlen mélységgel az ér vagy erecs dőlése szerint. Ezen mértékek megtartását, az 1791.

országos választmány indítványára, s a nádor 1793. aug. 16-ki ajánlatára Ő Felsége ugyanakkor helybenhagyta c). Vannak azonkívül ettől eltérő mértékek is; névszerint a szomolnoki kincstári rézbányászatnál, a zeleszniki vashányászatnál stb. a nélkül azonban, hogy e tekintetben általános szabályt felhozni lehetne. A vashányászatnál csaknem mindenütt négyszögű mértékek alkalmaztatnak függőleges végetlen mélységgel d).

3) A felsőbányai határban lévő u. n. királyi bányán (Grossgrube) a kincstárral 1689. kötött szerződés alapján; az egyes bányamértékek terjedelme 28 ölnyi hosszúságban és 14 ölnyi szélességben végetlen függőleges mélységgel van szabályozva e).

4) A bánsági bányászatnál a mult század közepe táján négyszögű bányamértékek hozattak be 2744 □ ölnyi terjedelemmel és végetlen függőleges mélységgel. Ezen mértékek 1792. nádori ajánlásnak folytán legf. rendelet által szintén megtartattak f).

5) Az előbbi kapcsolt részekben különös bányamértékek a radoboi-i kénbányászatnál álltak fenn t. i. 20,588 □ ölnyi terjedelemmel és végetlen függőleges mélységgel g).

6) Erdélyben közönséges bányák (fodinae vulgares) számára egy régibb modoru bányamérték 2744 köb-ölnben van meghatározva, egy újabb modoru pedig 63 ölnyi hosszúságban és 56 ölnyi szélességben, végetlen függőleges mélységgel h). Kivételt képeznek az abrudbányai bányamértékek, melyek szerint a bányászknak, míg a meddőben dolgozik 7 ; ha pedig áldáshoz jut 20 ölnyi, mindenféle szabad és kizárólag saját tere van i).

IV. A bányamértékek ezen sokféle szabályozásának egyszerűsítése, jövőendő törvényhozásunknak lesz egyik ne-

héz feladata. Az 1870-ki magyar bányatörvényjavaslat 57—61. §§-ai az adományozandó bányamértéket akkép szabályozza, hogy azok általában egy szintes, s egyenes és függőleges síkokkal körülzárt sík telekből álljanak, melynek terjedelme az adomány tárgyát képező ásványok mikénti előfordultához képest legfeljebb 50,000, 100,000, illetőleg kőszéntelepeknél 200,000 □ ölet végtelen mélységig, s a meglévő magasságig foglalhatnak magukban, a telek alakjának választása különben a felkérőre bízva lévén, ugy azonban, hogy a lelpont mindig a telek határai közé foglaltassék. A felső-magyarországi bányakerület azon vidékeire nézve, hol ezen siktelket alkalmazni nem lehet; továbbá az abrubánya-verespataki bányamegyére, s az erdélyi aranykerület és Zaránd (Hunyad) megye azon vidékeire nézve, hol most kistelkek fennállnak, különös mértékek határozatnak, melyeket maga a törvény megállapítson.

a) Bányatörv. 43. §. — b) Kőrmöczi felvilág. szabályzat 6. cz., selmeczi felv. szab. 4. és 5. cz. — c) 1792. szeptember 18-ki 8465. sz. a. udvar. rendelet. — d) L. munkámat: *Handbuch d. allg. öst. Bergrechts.* 298. l. — e) U. o. 296. l. — f) U. o. 299. l. — g) 1811. martius 21-ki udv. rendelet Schmidtnél *Samml. der Bergesetze Ungarns* stb. XXI. k. 170. l. — h) Lásd id. munkámat 300. l. — i) U. o. 302. l. Abrudbányai statutumok IV. Cz. 2. és 3. cz.

64. §. Folytatás.

V. A bányaadományozásnak tárgya egyszerre több bányamérték is lehet, melyeknek összesége bányateleknek vagy vájnatelkeknek (Grubenfeld) neveztetik a).

E tekintetben itt bányatörvényünk szempontjából különösen két esetet kell felemlitenem: **1)** Zártkutatmány alkalmával a kutatónak 50 ölnyi függőleges mélységben két

mérték (kőseneknél két kettős mérték). adományozására lévén elsősegi joga (59. §.), ez által a bányateleknek legegyszerűbb esete alakul *b*). **2)** Általán véve bányaadományozásoknál a felnyitó pont fekvéséhez képest egyszerre annyi bányamérték adományoztathatván, a hány abból kimérhetik; egy felnyitásból pedig legfeljebb négy bányamérték (kőseneknél négy kettős mérték) lévén kimérhető; az adományozható bányá-telek maximuma ezen számnak felel meg *c*). Magától értetlik azonban, hogy itt csak eredeti adományozásról van szó, s így ezen szabályozás a bányateleknek későbbi alakulására és kiterjedésére nem vonatkozik.

A régiebb bányatörvényekben a bányaadományozás tárgyára nézve különbség volt az u. n. lel-vájna (Fundgrube) és a mértékek (Massen) adományozása közt. A felkérőnek (Muther) joga volt a lel-vájnára, mely mindig bizonyos számú mértékekkel megtoldatott; egyszerű mértékek adományozására azonban mások is jogosítva voltak. Ezen különbség mostani bányajogunkban már régen nem bír jelentőséggel; s különben is négyszögű bányamértékekre nem alkalmazható *d*).

a) Bányatörv. §. 34. — b) U. o. — c) U. o. 45—47. — d) L. munkámat: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts* 279. sk. 11.

65. §. 2) A bányaadományozás feltételei.

I. Ezek a lelhely kellő feltárása, és az adományozási kérvény. Az előbbi azért szükséges, mert bányamértékek adományozása csak akkor történhetik, ha az ásványfekvény a lelhelyen annyira fel van tárva, hogy vájásterdemlőnek (abbauwürdig) ítéltethessék *a*). Az utóbbi magának az adományozási eljárásnak nem ugyan alapja *b*), de közvetlen feltétele.

II. Az adományozási kérvényben megkivántatik: **1)** a kérelmező vagy meghatalmazottjának neve, lakása és sajátkezü aláírása; illetőleg a meghatalmazvány nyal együtt; **2)** a feltárás fekvése és minőségének leírása; a földbirtokos, helyközség és közigazgatási járásnak megnevezése, továbbá a felnyitó pont két elmozdithatlan és általánosan megismerhető ponttoli távolságának kijelölése; **3)** a feltárás próbadarabjának (Wahrzeichen) melléklete. **4)** Ha a feltárás kutatás által történt, ennek részletes előadása, különös tekintettel a feltárás mélységére; **5)** a kért bányamértékeknek száma és fekvése, valamint szándokolt nevők is; **6)** határozott kijelentése annak, vajjon a felkért mértékek önállóság iktatandók-e be a bányatelekkönyvbe, vagy valamely más, abba beiktatott műhez új alkatrészek kapcsolandók-e c).

A feltárás fekvésének felvilágosítása tekintetéből egy-
 uttal, vagy legfeljebb 8 nappal a bányajárás előtt, egy a
 kültért előadó térkép két példányban is előterjesztendő, me-
 lyeknek egyikébe a felkért bányamértékek száma és fekvése
 bejegyezve legyen d).

Több kérvényező közt, a bányamérték fekvésének vá-
 lasztására, és terjedelme végleges meghatározására, az elő-
 jog azt illeti, kinek kérvénye előbb nyújtatott be a bány-
 ahatóságnál. Ha többnek kérvénye ugyanazon napon jut a
 bányahatósághoz, a bányamértéket, ha annak felosztása
 iránt egymással meg nem egyeznének, közösen kapják e).

a) Bányatörv. §. 44. — b) Ez által az itt szóban lévő ado-
 mányozási kérvény lényegesen különbözik az előbbi bányajog fel-
 kérésétől, vagyis „Muthung“-ától. Ennek alapelve: „Der erste Fin-
 der, der erste Muther,“ — a mostani adományozási kérvényre nem
 alkalmazható. — c) Bányatörv. §. 49. — d) U. o. §. 50. — e) U.
 o. §§. 62. és 53.

66. §. 3) Maga a bányaadományozás.

I. A bányaadományozásban két cselekvényt kell megkülönböztetni; a bányajárást (Freifahrung), azaz a hely színén azon tisztí. nyomozást, melynek czélja a kért bányaadományozás feltételeit és ténykörményeit constatirozni, s így annak megengedhetőségét közvetíteni; s az adományozási okmány kiadását.

II. A bányajárást a bányahatóságnak egy kiküldött tagja és egy tollvivő teszi meg. Közhirré tétele eleve szükséges, mely a határnapnak és az adományozási kérvény lényeges pontjainak felemlítése mellett történjen; a szomszéd bányabirtokosok és jogosított kutatók különösen megidezendők lévén. Ezen idézés vétele után 14 nap alatt az érdekeltek szabadságában áll, két elfogulatlan műértőnek a bányajárásra meghívását kérni; kiket a bányahatóság határozand meg a).

A bányajárásnak feladata: **a)** az ásvány-feltárás létezését és annak vájástérdeklőségét a hely színén constatirozni; **b)** megvizsgálni, vajon s mily változásokkal adományoztathatik a felkért bányatelek fenálló jogok sérelme nélkül, a szomszédos zárt-kutatmányosoknak bányatelke, melynek választására előjoguk van (59. §.), egyelőre kimérendő lévén; **c)** azon viszonyokat kinyomozni, melyek köztekintetek, vagy az érdekllett földbirtokosok követeléseinél fogva számba veendők; **d)** a fekvési térképet megvizsgálni, és mennyiben szükséges, kiegészíteni és megigazítani b).

A bányajárás ezen feladata szerinti eredményeiről jegyzőkönyv készül, mely az adományozási további eljárásban irányadásul szolgálend c). Különben v. ö. 99. §. I.

III. A bányajárás után a bányahatóságnak kötelessége elhatározni, ha vajon a kért adományozás megenged-

hető-e, s erről minden érdeklett feleket értesíteni *d*). Ezen elhatározásra nézve azonban megjegyzendő: **a)** Az adományozást kérő a tárgyalásra meg nem jelenvén, a bányahatóság még 14 napi határidőt köteles bevárni, mely alatt az illető elmaradását igazolván, a bányajárás újbóli elrendelését kérheti, melynek határideje azonban semmi feltétel alatt meg nem hosszabbíthatatik *e*). **b)** A kérvényező elutasítatván, ez által csak a kérvény benyújtásából származó előjoga vész el, de már előbb szerzett kutatási jogai meg nem szűnnek *f*). **c)** Ha az adományozást magánjogok feletti perlekedések gátolják, ezek a törvény útján egyenlítőndők ki, időközben az adományozás iránti határozás felfüggesztetvén. A kérvényező azonban tartozik magát a bányahatóság előtt az iránt igazolni, hogy a perlekedésre nézve a kellő lépéseket megtette; mely tekintetben bizonyítékainak felmutatása végett részére határidő is kitűzethetik; de mely elmulasztatván, az adományozási kérvény elutasítatik *g*).

IV. Ha az adományozás megengedhetőnek nyilvánított, és az ez iránti határozat jogerőre emelkedett, a kérelmezőnek a bányahatóságtól az adományozási okmány adatik ki, Ő Felsége mint a legfőbb bányaurnak nevében. Ezen okmányban az adományozási kérvény, a bányajáráson, a bányahatóság határozatán, s a megadományozott megnevezésén kívül, a neki adományozott bányamérték vagy bányatelek, annak mértékével együtt, s általában az adományozás minden fontosabb körülményei is kiteendőek *h*).

a) Bányatörv. §§. 54—56. V. ö. a Vollzugsvorschrift 43. sk. §§-ait. — *b)* Bányatörv. §. 14. — *c)* Vollzugsvorschrift §. 45. — *d)* Bányatörv. §. 57. — *e)* U. o. §§. 58. és 59. — *f)* U. o. §. 60 *g)* U. o. §§. 61. és 62. — *h)* U. o. §. 63. Vollzugsvorschrift §. 49.

67. §. 4) A bányatelkek felmérése és elcözvekelése.

I. Minden adományozott bányatelek, a mennyiben a bányavidéki statutumokban más rendelkezés nem foglaltatik, az adományozásnak jogerőre emelkedése után legfeljebb egy év alatt mérendő fel, s a felszínen (über Tag) határkövek felállítása által czövekelendő el (zu verlochsteinern) a).

A bányatelkek felmérése azonban már a bányamértékek kijelölése által készítettetik elő, a mely bányatörvényünk szerint a zártkutatmány alapjogaival szoros összefüggésben van b). A tulajdonképi felmérés tehát a bányamértékeken kezdődik; s ezeknek tekintetében főszabály az, hogy a felnyitó pontot, azaz azt, melyből a bányamérték méretik, a kérvényező szabad tetszése szerint választhatja, csak hogy az az ásványfekvény feltárt részén, és az adományozandó bányatelken belül legyen c). Ehhez képest kell tehát azon fentebbi állításunkat is megítélni, hogy egyszerre, azaz egy bányatelekre, több mint négy bányamérték nem adományoztathatik (64. §.); mivel t. i. egyenszög alaku mértékeknel több mint négynek nem lehet közös felnyitó pontja. Azonban ezen négy egyenszögnek is többféle combinatioja képzelhető d).

II. A bányamértékek felmérése iránti intézkedéseket a bányahatóság hivatalból e); sőt ha a bányajárás alkalmával mindjárt kiderül, hogy az adományozás minden gátló nehézség nélkül fog megtörténhetni, a bányahatóság küldöttje a határkövezést a bányajárás iránti tárgyalás befejezése után azonnal megteszi; erről minden határkö pontos

leírása mellett jegyzőkönyvet készítvén, s a határvölvek fekvését is a fekvési térképbe beiktatván f). A felmérési jegyzőköny a bányahatóság által megerősítendő; mely azt azt után a bírósággal a bányakönyvbe leendő beiktatás végett közleni köteles g).

III. Megjegyzendő még: **1)** A bányatelek adományozása és felmérése más bányák, s általánvéve a már fennálló bányajogositványok birtokosainak elsőbbségi jogaira nézve sérelmet nem okozhat h). **2)** Ha a felmérésnél barátságos uton ki nem egyenlíthető villongások támadnak, azok a törvény útján intézendők el; minden ez iránt tartandó bírói szemléhez a bányahatóságnak egy küldöttje meghívandó lévén i). **3)** Ha a bányatelek határjelei idővel fel nem ismerhetőkké lesznek, a birtokosnak jogában áll, a bányahatóságtól azoknak megújítását kérni k). **4)** A bányabirtokos azt is megkivánhatja, hogy a külhatárok a bányában is megjelöltesse, vagy hogy a bánya fekvésére nézve egyes fontos pontok künn meghatározassanak; a miről térkép készüljön és a mi a bányahatóság által megerősítették l).

a) Bányatörv. §. 64. Különben megjegyzendő, hogy a felmérés előbbi bányajogunk szerint, egyszersmind a bányateleknek tulajdonképi átszolgáltatása lévén, sokkal nagyobb jelentőséggel bírt, mint jelenleg, hol az adományozásnak csak részét képezi. — b) Bányatörv. §. 36. — c) U. o. §. 45. — d) L. munkámat: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts* 315. sk. 11. — e) Bányatörv. §. 65. — f) U. o. §§. 65. és 66. — g) U. o. §. 66. — h) U. o. §. 70. — i) U. o. §. 69. — k) U. o. §. 67. — l) U. o. §. 68.

3) A bányabirtok kiterjesztése.

68. §. A bányabirtokosnak e tekintetbeni joga.

A bányabirtok kiterjesztése a bányabirtokosnak következő jogai által közvetítettik: **1)** Bányamértékeket ösz-

szesíthet és eldarabolhat. **2)** Bányabirtokával más fekvő javakat nyilvánkönyvileg egyesíthet. **3)** Azon bányavizeket, melyeket ő fakasztott fel, használhatja, s hasznosításuk végett bányafelkészítéseit és bányaépítkezéseit tovább kiterjesztheti; névszerint felkészítési és kidolgozási műhelyeket és épületeket is készíthet. **4)** Üzlete végett különféle építményeket állíthat; névszerint tavakat, vizgátakat és vízvezetéseket stb. — Mindezen jogokról tüzetesen alább lesz szó.

B) Megyetárnák.

69. §. A megyetárnák bányászati jelentősége.

Megyetárnák (Revierstollen) alatt általában oly bányavállalatokat értünk, melyek által terjedelmesebb, víz- és légszükségben szenvedő bányáknak segítség adatik, s egyszersmind új és mélyebb feltárások, és könnyebb szállítási készülétek által a bányamívelés érdeke is előmozdítatik *a*). A régibb bányatörvények az ezen czélból hajtott tárnákat fő-, öreg- vagy altárnáknak (Erbstollen) nevezik *b*), sőt az 1851-kir. szász bányatörvény is megtartotta ezen elnevezést *c*). Az 1854-kir. bányatörvény azonban az altárnáknak addigi rendezését részint elégtelennek, részint a bányamívelésre nézve nyomasztónak találván, azok helyett nagyobb dimensiók alkalmaztatása által a megyetárnákat rendszeresítette; melyeknek készítése a bányamegyék érdekével hozatott kapcsolatba, s így tehát ezeknek körülményeitől függvén, részletes rendezések is nem annyiban a törvényre, mint az érdekeltek szabad egyezkedésére bízott; a legfőbb bányaur is csak főfelügyelési jogot gyakorolván.

Megyetárnákra nézve itt azoknak engedélyezése és bányabirtoki minősége veendő tekintetbe.

a) Bányatörv. §. 90. — b) Miksai bányarendelet 3. cikke; 1791-ki javaslat 9. cikke; 1827-ki javaslat 82—85. cikkei; 1844-ki javaslat 67—73. cikkei. Az utóbbi javaslatban helytelenül nevezetnek „örökalagoknak“; mert „Erbstollen“-ban az „Erb“ szó a régi német értelmezés szerint nem örökséget, hanem előkelőséget (Erb = Erz, Haupt) jelent; miért is helyesebben fő-, öreg vagy altárnáknak nevezetethetnek. — c) Ugyanazon felfogásra találunk a porosz 1865-ki (60. sk. §§.) és a szász-weimári 1857-ki (62. sk. §§.) bányatörvényekben is.

70. §. A megyetárnák engedélyezése.

I. Ez két feltételhez van kötve, melyeknek egyike a bányászat általánosabb haszna, melynél fogva a megyetárna engedélyezése kívánatosnak látszik a); másika az illető bányabirtokosok szabad beleegyezése, ha nem is mindnyájoknak, legalább annyinak, hogy a kérvényező a megyetárna készítését elvállalhatónak találja b). Az utóbbinak tekintetében az szintén fontolóra veendő, ha vajon a megyetárna azon bányavállalkozóknak is javára szolgál-e, kiknek jövőre fognak a bányamegyében bányatelkek adományoztatni c). Ezen körülményeket előleg kitudni, a bányahatóság van hivatva; az engedményezés azonban nem ezt, hanem a bányászati főurat, vagyis határozottabban, ennek nevében a ministeriumot illeti d).

II. A megyetárnának engedélyezése végett beadandó folyamodáshoz a főüzlet tervét, és azon egész bányamegye térképét kell mellékelni, melyben a megyetárna vájásai vezetetni és szétágaztatni szándékoltnak, valamint azon feltételeket is, melyek alatt a kérvényező a vállalat átvételére késznek nyilatkozik e). Ezen folyamodás beérkezése után a bányakapitányság a fennforgó körülményeket ki-nyomozván, erről egyszersmind az ugyanazon területen levő bányabirtokosokat is tudósítja; kik ez iránt a bányaható-

ság által összehívandó tárgyaláson nyilatkozzanak, hova a kérvényezőn kívül minden érdekelt bányabirtokos is meghívandó. Ha ezek egyértelműleg az engedélyezés ellen nyilatkoznak, a folyamodás egyszerűen elutasítandó. Ha pedig az engedélyezés mellett a bányabirtokosok oly nagy száma nyilatkozik, hogy a kérvényező e megyetárnát elvállalhatónak véli: ezen célra bányajárás (Freifahrung) tartatik, s a folyamodás a nyomozásokkal és a tárgyalási jegyzőkönyvvvel együtt a ministeriumhoz felterjesztendő; mely a megyetárnának engedélyezése felett határoz f), s ha annak helyt ad az engedélyi okmányt kiadatja g).

a) Bányatörv. §. 91. — b) U. o. §. 98. — c) U. o. — d) U. o. §. 91. — e) U. o. §. 92. — f) Vollzugsvorschrift §§. 65. és 66. — g) Vollzugsvorschrift §. 67.

71. §. A megyetárna mint bányabirtok.

Az engedélyezett megyetárna valóságos bányabirtok: mert **1)** határozott tárgya van, t. i. a megyetárna bányaeépítményei, melyek az alapterv értelmében készülvén, rendszerint terjedelmes téren szétágaznak a). **2)** Vannak bizonyos haszonvételei, melyek a vállalkozó és az érdekelt bányabirtokosok közti egyezkedés által határozatnak meg, és a ministerium által megerősítettnek b). **3)** A bánya-telek-könyvnek önálló tárgyát képezi c).

a) Bányatörv. §. 92. — b) U. o. §§. 94. sk. — c) U. o. §. 109.

C) A bányabirtok egyéb nemei.

72. §. Határközegek adományozása.

I. Határ-közegek (Überscharren) a hegységben lévő oly terek, melyek adományozott bányamértékekkel ugy

körül vannak véve, hogy azokba rendes bányamérték nem fektethetik a) Bányaadományozásoknál a bányahatóságnak kell arról gondoskodni, hogy a hegységben ilyenmü határközegek hátra ne maradjanak. Ha azonban mégis volnának, különös adományozásnak tárgyai; de csak a határos bányabirtokosok számára b).

II. A határközegek adományozásánál önálló bányavállalat keletkezéséről szó nem igen lehetvén, valahányszor magát ily eset előadja, azaz, ha a felmérés alkalmával határközegek elkerülhetlenek, vagy ha a határos bányabirtokosok egyike ilyenmü adományozást kér, erről a legközelebb érdekelték, azaz minden szomszédok oly felszólítással értesítendők, hogy a kézbesítéstől számítva 30 nap alatt adományoztatási joguk iránt nyilatkozzanak. Ha csak egy folyamodó jelentkezett, ennek az egész határközeg adományoztatik. Ha több a folyamodó, és egyetértésben vannak, ehhez képest mindeniknek a maga része adományozandó és telkéhez kapcsolandó. De ha több a folyamodó, s köztük a felosztás iránt nincs egyetértés, az egész határközeg nekik, mint külön tulajdon, közösen adományozandó; ugy azonban, hogy a részbirtokos bármelyike is a maga részét másra át nem ruházhatja, mint valamelyik tulajdontársára, vagy olyanra, ki azt a szomszédnak bányamértékével együtt átvenni akarja c).

Határközegek adományozásánál egy térképnek előterjesztése elegendő, de ezen minden részbirtokos elismerésével a szándoklott felosztás is bejegyezve legyen d).

a) Bányatörv. §. 71. — b) U. o. §. 72. — c) U. o. §§. 73 és 74. — d) U. o. §. 75.

73. §. Segédvájások engedélyezése.

I. Adományozott bányatelkek tulajdonosai, telkükön kívül oly tárnákat vagy aknákat, melyek annak előnyös üzletére szolgálnak (segédtárnák, segédaknák), csak a bányahatóságnak engedélyezésével nyithatnak *a)* Ezen engedély, ha a segédvájás a hegység szabad terén kéretik, csak az érdekllett hatóságok és felek meghallgatása, s az engedélyezhetés ellen tett kifogások feletti határozat után, adathatik meg. Az így engedélyezett segédvájások, mint a kérvényezők telkeinek tartozékai iktattatnak a bányatelekkönyvbe *b)*.

II. Ha idegen vállalkozó, vagy ha több bányabirtokos közösen kéri a segédvájás engedélyezését, az ebben érdekllettek közti egyezkedés szolgál zsinormértékül. A kérvényhez azonban ezen vájás elkészítésének módja és ideje, és a kölcsönös jogok és köteleességek iránti megállapodás is melléklendő; s egyuttal az egész üzleti tér, a szükséges felvilágosító térképekkel együtt előterjesztendő. Az engedélyezés csak minden helyviszonyok kinyomozása, és a vájás engedhetésének és szükségességének felismerése után adathatik meg *c)*.

Az így engedélyezett segédvájás a bányatelekkönyvbe mint önálló bányaugedély iktattatik *d)*; a bányabirtokosok által elvállalt kötelezettségek egyszersmind ezeknek bányabirtokára terhül iratván *e)*.

a) Bányatörv. §. 85. — *b)* U. o. §. 86. — *c)* U. o. §§. 87. és 88. — *d)* U. o. §. 109. — *e)* U. o. §. 88.

74. §. Külmértékek adományozása.

I. Oly fenntartott ásványokra, melyek fővenytorlatokban (Saifen, Sandbänke), folyamammedrekben (Flussbet-

ten), külgörgetegeekben (Taggerölle), vagy torlaszhegyekben (aufgeschwemmtes Gebirge), avagy régi elhagyott gorcokban (Halden) foglaltatnak; továbbá a szemes vasérczre Bochnerze) és a gyepi vaskőre (Rasen-Eisensteine) külmértékek (Tagmassen) adományoztatnak *a*). Az adományozás kinyerésére elég annak kimutatása, hogy az említett telepeken fenntartott ásványok csakugyan előfordulnak, és hogy azáltal más bányavállalkozók jogai nem sértenek *b*). Mennyiben tehát az említett telepek valamely már adományozott bányatelkekben fekszenek, ennek tartozékát képezik, s így külön adományozásnak tárgya már nem lehetnek *c*).

II. Egy külmérték 12,000 négyszögölnyi térmértékig adományozható, és mélységben rendszerint csak az alatta levő kötőmegig terjed. Alakja a felkérő választásától és a bányahatóság jóváhagyásától függ. Mennyiben mindazáltal valamely vidék sajátságos viszonyai a külmértékekre nézve másféle térmértéket, vagy a térmérték bizonyos alakját tennek szükségessé, az ez iránti határozatok a bányamegyei statutumokba iktathatók *d*). A felkészítési és kidolgozási műhelyektől és épületektől mily távolságban nem engedhető meg a külmértékek adományozása, s az ily módon előforduló ásványok haszonvétele mennyiben illet egyedül valamely közeli határbirtokost, esetről-esetre a bányahatóság által határoztatik meg *e*).

III. A külmértékek adományozását tárgyzó kérvényekben megkivántatik, hogy a felkérő nevét és lakhelyét, s a felkért külmérték fekvésének és területének kijelölését tartalmazzák, s hogy az ásványtelep próbadarabja mellékelve legyen. Ezen kérvények nyomán szemle tartatik, melyre a határos bányatelkek, külmértékek és hutaművek tulajdonosai, a földbirtokosok, s a politikai vagy más, netalán

érdekelt közhatóság is meghívandók. Ha ez alkalommal nehézségek elő nem fordulnak, a külmértéknek térképe azonnal elkészítendő, és határai elezövekelendők, a tárgyalási jegyzőkönyv pedig az adományozás elhatározása végett a bányahatóság elé terjesztendő. Ha ki nem egyenlíthető nehézségek, illetőleg alapos aggályok fordulnak elő, az adományozás meg nem engedhető; a kérvényezőnek szabadságában állván, azoknak kiegyenlítése után kérvényét megújítani f).

IV. Végre megjegyzendő még: **1)** Oly helyeken, hol a kutatási munkák a földbirtokosok vagy közhatóságok beleegeyzése által föltételeztetnek (58. §.), ez a külmértéki munkák üzhetéséhez is megkívántatik **g)** **2)** A földbirtokoshozi viszony és a nyilvános megjelölés kötelessége tekintetében, a külmértékeknél ugyanazon szabályok állnak, mint a kutatásnál (58. sk. §§.) **h).** **3)** A külmértékek birtokosa még nem akadályoztathatja, hogy azokon belül, vagy azok alatt, kutatási vájások ne történjenek, s bányatelkek ne szereztessenek s használtassanak; mind ilyen esetekben ha megkárosíthatnák, csak kártérítésre lévén igénye *i).*

a) Bányatörv. §. 76. Az 1854. előtti bányajog szerint a külmértékek adományozása nem volt oly alapos intézkedések tárgya, mint az 1854-ki bányatörvény szerint. Legrészletesebben az aranymosások voltak szabályozva; azonban inkább csak a bányaipar, mint a bányabirtok szempontjából (lásd alább). A gorcok adományozására nézve alig állt fenn határozott szabály. (V. ö. a salakgorcokra nézve az 1788. sept. 30-ki udv. kamarai rendeletet Schmidt: *Sammlung der Berggesetze Ungarns* stb. XVIII. 1. sk. ll.). A szemes és gyepi vasérczekről külön rendezés nem létezvén, ezekre a vastermelésnek általános szabályozása alkalmaztatott. — *b)* Bányatörv. §. 78. — *c)* U. o. §. 76. — *d)* U. o. §. 77. A miksai bányarendelet 39. cz. 5. §-a az ásványmosásokra nézve 10 bányazsinort határoz mértékül a folyó vagy patak mentében (= 70 öl);

a magyarországi bányatörvényjavaslatok azonban, jelesen az aranymosásokra nézve a földbirtokosnak Zsigmond király 1405-ki III. végzeménye 13. cikkén alapuló előjogát biztosították; adományozott aranymosásokra pedig a folyó vagy patak mentében mindkét oldalról 200 ölnyi mértéket határoztak (1791-ki javaslat 11. cikke §. 14., 1827-ki javaslat 76. cz. §. 5., 1844-ki javaslat §. 269.). Erdélyben az 1820. július 20. 8071. szám a thesaurariatusi rendelet a miksai mérték általános szabályképi meghagyása mellett, fővénytörlek és aranymosások számára 8 zsinornyi (= 56 öl) hosszú és szintoly széles négyszögű mértékeket határozott; tehát 3136 □ ölnyi terjedelemmel. — e) Bányatörv. §. 79. Salakgorczokra nézve az 1824. október 16-ki udv. kamarai rendelet azt határozta, hogy csak egy órányi távolságban a kohóktól adományoztathatnak. — f) Bányatörv. §§. 80–82. — g) U. o. §. 83. — h) U. o. §. 84. — i) U. o. §. 85.

75. §. Felkészítési és kidolgozási műhelyek.

I. Ezek sokfélék (10. §.); a bányajog azonban csak annyiban fordít azokra nagyobb figyelmet, a mennyiben a bányadolgok köréhez tartoznak (50. §.). E tekintetben az előbbi bányajog és az 1854-ki bányatörvény közt jelentékeny gyakorlati nem kevésbé, mint elvi különbség mutatkozik. Mert itt a bányászati és az ipartüzési momentum legbensőbbben egyesítve lévén, az előbbi jogban a bányászati, a mostani bányatörvényben pedig az ipartüzési irány szolgált tulnyomó zsinormértékül.

II. Ehhez képest az előbbi bányajog szerint a miksai bányarendelet alapján általában sem olvasztási, sem zúzó, mosó vagy iszapműhelyeket a bányahatóságnak különös adományozása, illetőleg engedélyezése nélkül építeni, felszerelni és használni nem volt szabad a); sőt ezen rendelet az említett műhelyeknek álló helyeire b), továbbá a bányavidékeken fekvő erdőkre c), és állítandó vízvezetésekre vagy tavakra d); és minden más olyan műhelyekre is ki-

terjeszkedett, melyekben a fenntartott ásványok további feldolgozása történik, míg t. i. oly alakot nyernek, melynél fogva a magánjog értelmében közönséges dolgoknak tekinthetnek e). Ezen szabály oly általánosnak tartatott, hogy még a bányabirtokosok is kötelesek voltak magukat ahhoz alkalmaztatni f); gyakorlatilag pedig, a mennyire csak lehetséges volt, a bányaadományozás részletes formái szerint volt kifejtve, melyekhez képest a szoros értelemben vett felkérésnek (Muthung) itt is helye volt g), oly módon, hogy az az által, s az annak következtében történt adomány folytán mindezen, különben sajátságos természetöknél fogva külső ingatlanságokra nézve valóságos bányabirtok eredt h).

Az 1791-ki, 1827-ki és 1844-ki javaslatok a dolog lényegére nézve ugyanazon szempontot követik; csak hogy a magán földbirtokosok javait és erdeit, a tulajdonképi kisajátítási eseteken kívül, a bányászat iránti bármiféle lekötélkezés alól szabadoknak nyilatkoztatják i).

III. Az 1854-ki törvény a bányabirtoknak ezen nemét teljes reformnak veti alá, midőn **1)** a bányatulajdonosoknak jogot ad, minden különös hatósági engedélyezés vagy adományozás nélkül bármintemű felkészítési és kidolgozási műhelyeket építeni vagy felállítani, s műépítményeinek üzlete végett tavakat, vizgátakat és vízvezetéseket állítani k); **2)** az ezen tekintetekben szükséges terek és helyiségekre nézve a magánjogi szerzést megkívánja, és bizonyos feltételezések mellett a kisajátítás elvét követi l); **3)** az erdőkre nézve az általános törvények rendeleteit veszi zsinormértékül, megengedvén azonban azoknak külső összekapcsolását a bányákkal m); s midőn végre **4)** a felkészítési és kidolgozási műhelyekre nézve azon szabályt követi, hogy a huták és más ide tartozó vállalatok többé a

bányahatóság általi adományozás alá nem tartoznak, s hogy azoknak mind önálló felállítása, mind üzlete az általános ipartörvények rendeletei által szabályoztatik *n*). Ezekre tehát most az 1872 : 8. cz. alkalmazandó.

IV. Ezen előzmények után, minthogy az országbirói értekezlet az 1854-ki bányatörvényt ideiglenes érvényben egyszerűen megtartotta, a nélkül, hogy a felkészítési és kidolgozási műhelyekről külön intézkedett volna *o*) : kétségtelen, hogy ezekre nézve jelenleg az 1854. előtti jogrendezés nem bír kötelező erővel *p*). Másrésztől azonban szintoly világos, hogy e tekintetben sok nehézség el nem maradhat; a miért is e tárgyat a legközelebbi törvényhozásnak különös figyelmébe kell ajánlanunk.

a) Maximilianische Bergordnung XL. cz. — *b*) Faber: *Principia Juris Metallici Hung.* 63. l.; Jurjevich: *Institutiones Juris Metallici Hung.* 72. l. — *c*) Max. B-O. XLIV.; Faber: id. m. 76. l. — *d*) Jurjevich id. m. 72. l. — *e*) Faber id. m. 63. l., Jurjevich id. m. 72. l. — *f*) U. o. — *g*) U. o. — *h*) Faber id. m. 181. l., Jurjevich id. m. 180. l. — *i*) 1791-ki javaslat 10. és 32. cz.; 1827-ki javaslat 89—94. cz.; 1844-ki javaslat 74—79. cz. — *k*) Bányatörv. §. 131. — *l*) U. o. §§. 98. sk. — *m*) Ezen bányatörvény hirdetési parancsa IV. cz. és a törvény §. 118. — *n*) U. o. V. cz. — *o*) Orszb. Ért. végz. VII. §. 15. — *p*) Orszb. Ért. végz. IV. §. 13. 3.

MÁSODIK FEJEZET.

A BÁNYABIRTOKNAK ALAKI RENDEZÉSE.

76. §. Álláspontunk.

A bányabirtok sajátosságos alakí rendezése főképek két-
tős irányban mutatkozik fontosnak: **1)** a mennyiben a bá-
nyászat és bányamivelésre nézve a feljegyzési könyvek-
nek több neme vezetettik (54. §.); s különösen a mennyi-
ben a bányabirtok nem a közönséges telekkönyvnek, hanem
az u. n. bányatelekkönyvnek tárgya; és **2)** a mennyi-
ben bányabirtokos csak ritkán egy (akár egyéni, akár jogi)
személy, s rendszerint ugyanazon bányabirtoknak több a
tulajdonosa, a mi ismét három forma szerint történhetik,
t. i. a mennyiben ez vagy közös tulajdonon, vagy bányá-
társulaton, vagy közönséges részvénytársulaton alapul.

Ehhez képest a jelen fejezet két osztályra oszlik, me-
lyeknek elseje a bányászati könyvvezetést, és különösen a
bányatelekkönyvet tárgyalja, másodika pedig a közös bá-
nyamivelésen alapuló tulajdon-viszonyokat fejtegeti.

A) Bányászati könyvvezetés. Bányá- telekkönyv.

77. §. Feljegyzési könyvek.

A feljegyzési könyveknek használása a bányá-
szatnál már igen régi a); de a tulajdonképi bányatelek-
könyv csak újabb időben, a föld feletti birtokot tárgyaló

telekkönyvvvel kapcsolatban, nyerte határozottabb alakulását és tökéletesebb rendezését *b*). Jelenleg a kettő közt lényeges a különbség; mert a feljegyzési és házi bányatüzleti könyveket a bányahatóság vezeti az általa engedélyezett bányajogositványokról és a történet adományozásokról; míg a bánya-telekkönyvbe, mely a bányabírósnál őriztetik, minden fenálló ingatlan bányabirtok iktattatik.

A bányászati tulajdonképi feljegyzési könyvnek (Vormerkungsbuch) tárgya tehát jelenleg a bányaadományozások és bányajogi engedélyezések (66. és 70. sk. §§.) *c*). Különben a kutatási engedelmekről, és a zártkutatási feljelentésekről (59. és 60. §§.) s ugy szintén a bányatársulati kuxákról (82. §.) is történnek feljegyzések. Azelőtt a felkérési könyv (Muthungsbuch) és a haladékok könyve (Fristungsbuch) is nagy fontossággal bírtak; most azonban szoros értelemben vett felkéréseknek többé helye nem lévén (59. §. jegyz.) s a haladékok egészen másképp kezeltetvén, mint 1854. előtt, a bányakönyvek ezen két neme is előbbi jelentőségéből már teljesen kivetköztetett.

A többi tisztí könyvek, melyek a bányahatóság gyakorlásáról még használtatnak, névszerint az u. n. bányatüzleti könyvek, a bányabirtokkal közvetlen összefüggésben nincsenek.

a) Agricola, *De re metallica* IV. könyv (ed. Basil. 1621. 67. l.). Lásd munkámat: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts*, 398. sk. ll. — *b*) Azonban ennek is némileg megfelelő bányászati könyv már a XIV. század óta vezettettett, t. i. az u. n. „liber metallicus antigraphicus“ vagy „Gegen- oder Gewerkenbuch.“ Horn C. H.: *De libro metallurgico antigrapho*, Wittenberg 1706. A szoros értelemben vett bányatelekkönyv kiindulási pontját mindazáltal az 1840: 20. §. 15-ben kell keresnünk. — *c*) A Vollzugs-Vorschrift 35. §-a a feljegyzési könyv tárgyának a bányatörvény 41. §-ában foglalt adományozásokat és engedélyezéseket nyilatkoztatja.

78. §. Bányatelekkönyv.

I. A bányatelekkönyv (Bergbuch) azon közhitelű okmány, mely az ingatlan bányabirtok létviszonyait tartalmazza. Ebbe tehát minden bányatársulat állapota; az adományozott bányák s más bányanemű tárgyak és járulékok neve, fekvése, minősége és tartozéka; úgy szintén adományoztatási, illetőleg engedélyeztetési adatai és birtoklási változatai; továbbá az abban részesülő köztulajdonosok fő- és melléknevei, s polgári állapota; végre, valamint az egész bányabirtokot, úgy az egyes részbirtokokra intézett mindennemű zálog- és elsőbbségi jogok bekebelezendők a).

II. Megjegyzendő: **1)** A bányatelekkönyv a bányabíróságok által vezetettvén és őriztetvén, ezek bányatelekkönyvbíráknak is neveztetnek b). **2)** A bányatelekkönyvi bejegyzésnek tárgya csupán az ingatlan bányabirtok; névszerint adományozott bányamértékek és bányatelek, engedélyezett megyetárnák, továbbá határközegek és segédvájások, valamint azon ingatlanságok is, melyek ezeknek tartozékát képezik c). **3)** A bányatelekkönyv általában a föld alatti, illetőleg a bányabirtokra nézve ugyanazon jelentőséggel bír, melylyel a földszintire nézve a rendes telekkönyv d). **4)** Ennek folytán annak szintén három külön lapból, az ezeket kiegészítő okmányok csomózatával együtt, kell állni; t. i. a birtokállási, a tulajdoni és a teherlapból; s az ezeknek megfelelő bányatelekkönyvi betétek is háromfélék e). **5)** A bányatelekkönyvi bejegyzvényeknek jogi hatása azon szabályok szerint határozandó meg, melyek a rendes telekkönyvi bejegyzvényekre nézve állanak; oly módon, hogy a birtokállási lap bejegyzvényei a bányászati birtoktest alkatrészeit és jogi minőségét tartalmazza; a tu-

lajdoni lapra azon egyéni vagy jogi személy jegyeztessék be, ki a bányabirtok tulajdonosa, e tekintetben jogi minőségével együtt (mint egyes tulajdonos, több tulajdonos, bányatársulat, vagy részvénytársulat); a teherlap pedig más személyek azon jogainak egybefoglalását nyujtsa, melyek az egész bányatelekkönyvi testet, vagy annak egyes részeit terhelik; s melyek vagy magukban véve és törvényes fogalmuknál fogva dologbani jogok (p. o. zálog, szolgaleom); vagy magukban véve csak személyi (dologhozi) jogok (p. o. pénzkölcsön), de a bányatelekkönyvi bejegyzés által dologbani jogoknak minőségét nyerik. Ez utóbbiak vagy bekeblezések (betáblázások) vagy előjegyzések (praenotatiók) vagy egyszerű feljegyzések; úgy hogy ezek közt mindeniknek természetét és jogi hatását a magánjog általános szabályai szerint kell megítélni *f*). **6)** A bányabirtok, többnyire a bányatársulatok vállalatain alapulván, ezeknek állapota is beiktatandó a bányatelekkönyvbe *g*). **7)** A bányatelekkönyvvel a föld- és méréskönyv is összefüggésben van (79. §.) *h*). **8)** A bányatelek-, föld- és méréskönyvekből folyamodványilag kért kivonatokat, a bányabíróság nyolcz nap alatt kiszolgáltatni tartozik *i*).

a) Orszb. Ért. végz. VII. §. 68. — *b)* U. o. §. 11. — *c)* Bányatörv. §. 109. *d)* Lásd munkámat: *A magyar magánjog rendszere* 2-ik kiad. II. köt. 63. sk. II. — *e)* U. o. I. köt. 487. sk. II. — *f)* U. o. Orszb. Ért. végz. VII. §. 67. — *g)* Orszb. Ért. végz. VII. §. 68. — *h)* U. o. — *i)* U. o. §. 69.

79. §. Föld- és méréskönyv.

A föld- és méréskönyv (Grund- und Felmassbuch) a bányatelekkönyvet felvilágosító azon szintén közhiteles könyv, hová a bányatelek körül végbevitt minden földszinti

vagy földalatti határkitűzések; a határjelek fekvése és birói áthelyezése; biróilag elhatározott bányatelki kölcsönös átlukasztások; és külön határokkal megkülönböztetett bányatelkeknek birói megegyezéssel történt egyesítése; — illetőleg mindezen tárgyakról a bányabíró és kiküldött társai által tett hivatalos jelentések beiktatandók a).

a) Országbirói Értekeztet végzései VII. §. 68.

B) A közös bányamivelés formái, melyeken bányatulajdon alapul.

80. §. Általában.

Mellőzve itt a bányamivelés okáért keletkezett szoros értelmű részvénytársulatokat, melyeknek viszonyait az általános törvények szerint kell megítélni, és melyek bányajogilag is a jogi személyek általános minősége szerint veendőek tekintetbe (49. §. 4.); itt a közös bányamivelés csak azon formáit szükséges külön fejtegetnünk, melyek a bányatörvények által szorosabb s részletes rendezést nyertek. Az 1854. előtti bányajog csak egyetlen ilyenmő formát ismert, t. i. a bányatársulatokét. Mostani bányajogunk szerint azonban két közös bányamivelési forma van, melyeken bányatulajdon alapul, ahhoz képest, a mint több vállalkozó, mint tulajdöntárs, vagy bányatársulattá egyesülve bir és mivel bányákat közösen.

81. §. I. A tulajdöntársaság.

I. Ha a bányabirtok adományozását, illetőleg engedélyezését többen kéri; vagy ha az egy személynél levő

bányabirtokban közös tulajdon módjára többen részesítettnek; bányászati közös tulajdon keletkezik, melynek egyes részesei tulajdontársak. Zsinórmértékül köztük a részletarány szolgál. Ha ez a bánya-adományozásérti kérvényben nincs kitéve, akkor az adományozás által mindnyájan egyenlő részleteket kapnak *a*). A tulajdontársak jogviszonyait és jogosítványait az általános magánjognak a közös tulajdonra vonatkozó szabályai szerint kell meghatározni *b*). Ha azonban a részbirtokosok a bányamivelés tüzlete iránt egymás között társasági szerződéseket akarnak kötni: ezek jóváhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendők *c*).

II. A tulajdontársak közül mindenik részbirtokos a bányatelekkönyvben is saját részletének birtokára jegyeztethetik, s azt nyilvánkönyvileg másoknak eladathatja és elzálogíthatja *d*). A bányatulajdonnak ily nyilvánkönyvi felosztása azonban a bányahatóságnak jóváhagyása nélkül az egésznek tizenhatodrészen alul meg nem engedtetik. Sőt hol a bányatulajdon előbb kisebb részletekre volt osztva, a további ily módoni felosztás meg nem engedhető; s mihelyest apróbb részek egyesítettnek, azoknak az egész tizenhatodrészen aluli feldarabolása többé meg nem engedendő *e*).

a) Bányatörv. §. 134. — *b*) Lásd munkámat: *A magyar magánjog rendszere* II. k. 114. l. — *c*) Bányatörv. §. 136. — *d*) U. o. §. 135. — *e*) U. o. §. 135.

82. §. II. Bányatársulat.

I. Bánya-társulat (Gewerkschaft, Waldburger-schaft) alatt bányamivelési üzlet végett alakult oly egyesület értetik, melyben minden részvevő, úgy az üzlet folytatásárai járulványokért (pótfizetés, Zubusse), mint az egyesület

nevében harmadik személyek irányában elvállalt minden kötelezettségeikért csak a közös vagyoni részletével felelős a). A bányatársulat részvevői bányatársaknak, vagy bányapolgároknak (Gewerken, Waldburger); az őket illető részletek pedig bányarészcvényeknek vagy kuxáknak nevezetnek. A bányatársulat belviszonyaira nézve zsinórmértékül, a bányajogban ősrégi kuxarendszer szolgál, melynél fogva egy bányatársulat 128 kuxából áll b); úgy hogy az egyes bányatársak részletei az őket illető kuxák száma szerint határozottatnak meg közelebb. A bányatársulatnak ezen lényeges felosztása a bányatörvények által több külső módosítást nem ritkán tapasztalt; s névszerint nálunk általános szabály az, hogy egy bányatársulat 128 kuxánál, s egy kuxa 100 résznél többre nem osztathatik c).

II. Az 1854. előtti bányajog nálunk a bányászati tulajdonságság és a bányatársulat közt nem tett különbséget; a minek folytán a kuxák ugyanazon jogi minőséggel bírtak, mint a tulajdonságok részletei, s a bányakönyvbe is mint a közös tulajdon részei, mint ingatlanságok jegyeztettek be d). Az 1854-ki bányatörvény szerint azonban a bányák közös tulajdonának az egész egy tizenhatod-résznél csekélyebb részletekre osztása, ha a bányahatóság által az engedelem meg nem adatott (81. §.), nem többé tulajdonságságot, hanem csak bányatársulatot eredményez azon értelemben, hogy az egyes bányatársak kuxái a közös ingatlan bányabirtok jogi minőségében többé nem részesülnek e). A kuxák tehát jogi értelemben ingó dolgok, s a bányatelekkönyvnek tárgyát nem képezik f). A kuxák birtokosairól feljegyzés az u. n. bányatársulati könyvben (Gewerkenbuch) csupán a bányahatóságnál vezettetik; s a bányatársulat nyilvánkönyvi vagyona csak egészben zálogíthatatik el, vagy terheltethetik meg g).

III. A bányatársulatokra nézve: **1)** azoknak alakulása és szerkezete; **2)** a bányatársulati gyűlések, s **3)** az egyes bányatársak jogai és kötelességei fejtegetendők külön.

a) Bányatörv. §. 138. — b) A kuzák 128-as számának eredetéről érdekes fejtegetésre Agricola munkájában találunk: *De re metallica* (IV. könyv, bási kiadás 1621. 62. l.). Részletesebben e tárgyról munkám szól: *Handbuch des allg. öst. Bergrechts* 446. sk. ll. — c) Bányatörv. §. 140. — d) Az 1840:18. §. 97. és 21. §. 1. értelmében. — e) Ennek folytán az 1854-ki bányatörvény az új szabályozásnak a már fennállt bányatársulatokrai alkalmaztatásáról, s az egyes részbirtokosok jelzálogos hitelezőinek jogairól külön intézkedett. L. bányatörv. §§. 168. és 169. — f) Bányatörv. §. 140. — g) U. o. §. 141.

88. §. 1) Bányatársulatok alakulása és szerkezete.

I. Bányatársulatok társasági szerződés alapján keletkeznek, a bányatársak szabad egyezkedése szerint a). A bányatársulat alakulása a bányahatóságnak feljelentendő, a bányatelekkönyvbe feljegyzendő, s az arról készített okirat, jóváhagyás után, a bányahatóságnál köz megtekinthetős végett a bányatársulati könyvbe (*Gewerkenbuch*) beiktatandó b).

II. A bányatársulatoknak rendes szerkezetét s az egyes bányatársaknak ehhez képesti jogi állását a bányatörvény határozza meg. Ha ennek rendeletétől egyes pontokban elakarnak térni, ilyenmő eltérések a bányahatóságnak, s a mennyiben oly tárgyak forognak kérdésben, melyekre más hatóságok illetékesek, ezeknek is jóváhagyás végett felterjesztendő, s köztudomás végett a bányatársulati könyvbe beiktatandók c).

A bányatörvénynek a bányatársulatok szervezetére vonatkozó rendeletei **1)** az igazgató választását, **2)** az aláírási czeget (Firma), s **3)** az igazgató felhatalmazványát tárgyzazzák. Legfőbb organuma azonban a bányatársulatoknak a bányatársulati gyűlés.

III. Ezekhez képest minden bányatársulat köteles: **1)** igazgatót vagy igazgatóságot egy előljárával választani; és **2)** azon aláírási czeget meghatározni, melylyel üzletben élni akar; mindkettőt a bányahatóságnak feljelentvén, mely azokról külön feljegyzést vezet *d*). A dolog természetében fekszik, hogy az igazgatóval szolgálati szerződés kötendő, melynél fogva ez a bányatársulat meghatalmazottjává lesz *e*); az említett feljegyzést pedig mindenki megtekintheti, s abból másolatokat kívánhat *f*).

3) Az igazgató, illetőleg igazgatóság és előljárója, meghatalmazványának folytán, a bányatársulat nevében kötelező ügyleteket köthet *g*). Azért az azt magában foglaló szolgálati szerződésnek mind a bányahatóságnál, mind a bányatelekkönyv mellett, szabad megtekinthetés végett léteznie kell *h*). Lényeges pontjai: **a)** az igazgató befolyása a bányamű üzemére; **b)** jogositványa a tisztek, felügyelők és munkások felvételére és elbocsátására, valamint fizetésök és bérök meghatározására; **c)** feljogosítása szolgálati rendtartások és utasítások adására, s számadások megvizsgálására és elintézésére; **d)** felhatalmaztatása ingó és ingatlan dolgok bevására és eladására, ármegszabásra, hitelezésre, pénzfelvételre és visszafizetésre, váltók kibocsátására stb.; **e)** megbízása új bányajogositványok szerzésére, vagy a meglévők elhagyására; **f)** joga a bányatársulat képviselésére, és ezen jognak terjedelme *i*).

Mindezen pontokra nézve az igazgatói meghatalmazványának világosnak és határozottnak kell lenni; miért is ho-

mályos, kétséges értelmű, vagy a bányautzlet érdekeit hátráltató felhatalmazványokat a bányahatóság el nem fogadhat *h*). Ha pedig harmadik személyek irányában ezen felhatalmazvány korlátoztatni, vagy ha az igazgató egyes jogositványainak gyakorlatában más személyek beleegyezéséhez köttetni szándokoltatik: ezt a szolgálati szerződvénybe világosan kitenni szintén szükséges *l*). — A bányatársulat az azt képviselő igazgató nevében perlendő *m*).

Jegyzet. A bányatársulatok ezen szervezete lényegesen különbözik attól, mely nálunk 1854. előtt divatozott, s melynek alapelve a felkérőnek bányahübéri jogositványa volt. A felkérő t. i. a bányatulajdonnal személyesen adományoztatván meg, annak bányahübéri birtokosává (Berglehensträger) lett, teljes szabadságában állván a neki adományozott bányát vagy magában művelni, vagy e tekintetben másokat üzletársaknak felvenni. Az utóbbi esetben a felkérő főbányatársnak (Hauptgewerke), üzletársai pedig egyszerű bányatársaknak (Mitgewerke) nevezettek. Magában világos, hogy a bányatársulatok ezen szervezete szerint a főbányatársnak nemcsak a bányatársulat alakulására, hanem később is annak ügyeire, még a bányatársulati gyűlések alkalmával is, kelletinél nagyobb befolyása volt, a mi a bányászat érdekeivel összhangzó nem volt. A 1854-ki bányatörvény a bányatársulatok szervezetét ezen oknál fogva rendezte más alapelv szerint. — Az előbbi egyéni bánya-hübérnökök (Eigenlehenner, kik az alsó magyarországi bányavidéken az u. n. tót, a bányási bányavidéken pedig az u. n. oláh bányászatot űzték) újabb bányatörvényünk által szintén mellőztetnek, rendezésök, mennyiben ezen minőségben tovább is megmaradnak, a bányamegyei statutumokra bízotván.

a) Bányatörv. §. 138. — *b*) U. o. §. 137. — *c*) U. o. §. 143. — *d*) U. o. §. 144. — *e*) U. o. §. 145. — *f*) U. o. §. 144. — *g*) U. o. §. 145. — *h*) U. o. — *i*) U. o. §. 146. — *k*) U. o. §. 147. — *l*) U. o. — *m*) 1876. dec. 30. 12,237. sz. a. curiai döntvény (Dt. XVII. köt. b. 99. l., Dgy. B. III. köt. 38. l.).

84. §. 2) Bányatársulati gyűlések.

A bányatársulatok akaratnyilvánításának legfőbb organuma a bányatársulati gyűlés (Gewerkentag), azaz az egy bányatársulatot képező bányatársak törvényes összejövetele, melyben társulatképen határozványaikat szavazás útján hozzák *a*).

Ezekre nézve megjegyzendő: **1)** A bányatársulati gyűlések kétfélek: rendesek, melyek szabályszerint minden harmadik évben, és rendkívüliek, melyek a bányatársak egyharmadának kívánatára, vagy a társulati igazgatóság, avagy ha a bányahatóság azt szükségesnek találja, időközben is tartatnak *b*). **2)** A meghívást az igazgatóság bocsátja ki, a tanácskozássra kitűzött nap előtt legalább négy héttel; a tanácskozás előre tudva lévő tárgyait is kijelölve *c*). **3)** A gyűlés az igazgató székhelyén, vagy különben a bányatársulat által arra rendelt helyen tartandó *d*). **4)** Meghívandó minden bányatárs; azok, kik a bányahatósági járásban laknak és lakásukat feljelentették, vagy kik ott meghatalmazottat rendeltek és azt bejelentették, külön-külön, nekik, illetőleg meghatalmazottjuknak kézbesítendő meghívóval; a többiek hirdapok útján *e*). A bányahatóságnak jogában áll, a bányatársulati gyűlésekre egy biztost kiküldeni, hogy azoknak ügymenetéről tudomása legyen *f*). **5)** Tanácskozás és elhatározás tárgyai minden fontosabb kezelési és üzleti ügyek; névszerint az igazgatóság üzleti jelentése, a végleges számadások, a lejárt évekről mért *g*). **6)** Az elnöklet, ha különös elnök nem választatik, a legtöbb kuxa birtokában lévő társat, s ha ilyen több volna, ezek közt a legidősebbet illeti. Az elnök is szavazni tartozik *h*). **7)** A tanácskozásban a jelenlevő társaknak vagy meghatalmazottjuknak van része; szavazási joguk az általuk birt

vagy képviselt kuxák vagy kuxarészek szerint lévén szám-baveendő. Írásbeli szavazatok, vagy olyanok, melyek utólag (az ülés feloszlása után) kijelentetnek, el nem fogadtatnak *i*). **8)** Rendszerint a szavazatok általános többsége határoz; egy kuxa, vagy annak a társulat által vállalatának alapjául elfogadott legcsekélyebb része vétetvén egységnek. A szavazatok egyenlősége esetében azon vélemény határoz, melyhez az elnök járult *k*). **9)** Ha azonban az alapszabályok megváltoztatása, vagy a bányatársulat ingatlan birtoka egyes részeinek eladása forog szóban, érvényes határozatra a szavazatoknak legalább $\frac{3}{4}$ része kívántatik meg *l*). **10)** A bányatársulat feloszlása, vagy vagyona alaptőkéjének eladása csak úgy történhetik, ha vagy minden kuxabirtokos egyetért, vagy abba ezeknek $\frac{3}{4}$ része, a bányahatóság jóváhagyása mellett beleegyezik *m*). **11)** A gyűlés tanácskozásáról és határozatairól jegyző-könyvnek kell készülni, melynek vezetéséről az igazgatóságnak előljárója tartozik gondoskodni, s melyet a gyűlés minden jelenlévő tagja aláírni köteles *n*).

a) Bányatörv. §. 149. — *b)* U. o. — *c)* U. o. §. 150. — *d)* U. o. §. 149. — *e)* U. o. §. 150. — *f)* U. o. §. 149. — *g)* U. o. §. 151. — *h)* U. o. §. 152. — *i)* U. o. §. 153. — *k)* U. o. §. 154. — *l)* U. o. — *m)* U. o. §. 155. — *n)* U. o. §. 156.

85. §. 3) Az egyes bányatársak jogai és kötelességei.

I. Ezek a kuxák vagy kuxarészletek birtokával járnak, s vonatkozva a bányatársulat által birt és művelt bányatulajdonra, leginkább ennek közös költségen hasznosítását tárgyazzák *a*). E tekintetben régi bányajogi felfogás szerint a bányabirtok vagy folytonos beruházást igényel

még (Zubuss-Zeche), vagy annyi hasznót hajt, hogy ez által a szükséges költségek fedeztetnek (Verlags-Zeche), vagy végre tiszta jövedelmet is hoz (Ausbeute-Zeche). Első esetben az egyes bányatársak pótpénzt (Zubusse) tartoznak fizetni; a második esetben pótpénzt nem fizetnek ugyan, de jövedelmet sem húznak; a harmadik esetben pedig nemcsak hogy pótpénzt nem fizetnek, de tiszta jövedelmet (Ausbeute) is húznak. A pótpénz tehát a kuxák birtokával járó teher, a jövedelembeni osztályrész pedig az ugyanavval járó haszon; mely mindkettő az egyes bányatársakra a tőlök birt kuxák vagy kuxarészletek számához képest a bányatársulati gyűlés által vettetik ki. Ha a bányabirtok már jövedelmet hoz, tanácsos ugyan, hogy tartalékalap megalkotására is gond fordittassék, de ezt a törvény határozottan nem kívánja. Ennek megfelelőleg az előbbi bányajog u. n. szabad kuxákat (Freikuxen) rendelt, melyeknek a jövedelemben van ugyan része, de melyek után pótpénz nem fizettetik; p. o. azon földbirtokos számára, ki a bányamivelést ingyenes faszolgáltatás által elősegíti b); de az 1854-ki bányatörvény ilyeneket már nem ismer. Szabad kuxák tehát jelenleg csak bányamegyei statutumok, vagy bányatársulati gyűlések határozatainak folytán állhatnak fenn.

A bányatársak jogai és köteleességei tehát vagy a kuxák birtokát, vagy a pótfizetést, illetőleg a bányajövedelembeni részvétet illetik.

II. Az egyes bányatársak 1) az általuk birt kuxákról vagy kuxarészletekről teljes szabadsággal intézkedhetnek ugyan, s az azoknak birtokával járó hasznót huzhatják; de a bányatársulati vagyon alaptőkéjének felosztását, vagy annak felosztási céljából eladását nem kívánhatják c). 2) Mindaddig, míg valamely kuxának vagy kuxa-részletnek másra átruházása a bányahatóságnak fel nem jelentetett,

bányatársnak az tekintetik, kinek neve a bányatársulati könyvbe jegyezve van d). 3) Ily feljelentés megtörténvén, az új birtokos mint ilyen, a bányatársulati könyvbe beiktatattik; de a kuxa vagy kuxarészlet átvétele folytán a bányatársulatnak az arra nézve netalán hátralevő járulványokért is felelős e). 4) Minden bányatársnak szabadságában áll, saját kuxabirtokáról lemondani (Heimsagung), a minek folytán az a többi bányatársakra száll. A lemondási nyilatkozat az igazgatónál, vagy közvetlenül a bányahatóságnál nyújtandó be, s a dolog természetében fekszik, hogy erről nemcsak a bányatársulati könyvben kell átírásnak és kitörlésnek történni, hanem a hátralevő pótfizetésre nézve is a törvény értelmében határozott megállapodásnak (86. §.) f). 5) Mindenik bányatárs köteles a bányahatóságnak, ha annak járásában lakik, saját lakhelyét; ha pedig ez azonkívül volna, egy ott lakó meghatalmazottat feljelenteni g).

a) Bányatörv. §§. 137. és 138. — b) Faber: *Principia Juris Metallici Hung.* 163. sk. II.; Jurjevich: *Instit. Jur. Metall. Hung.* 135. sk. II.; Sófavi: *Instit. Jur. Metall. Transs.* II. kötet. 170. l. — c) Bányatörv. §. 139. — d) U. o. §. 142.; 1864. február 7-ki 2165. sz. a. udv. rendelvény. — e) Bányatörv. §. 142. — f) U. o. §§. 136. és 167. — g) U. o. §. 148.

86. §. Folytatás.

III. Az egyes bányatárs főjoga az, hogy a társulati vállalat jövedelmeinek felosztását igényelheti; főkötelessége pedig, hogy a saját részére kivetett pótpént fizetni tartozik. (85. §. I.)

Ezen utóbbi tekintetben a következő szabályok szolgálnak zsínormértékül: 1) A pótfizetés összege a bányatársulati gyűlésen határoztatik meg. (84. §. 5.) 2) Ezt a hozott határozatok értelmében az egyes bányatársakra kivetni,

s a megállapított módon és időben behajtani az igazgatónak kötelessége *a*). **3)** Ha valamely bányatárs nem engedelmeskedik, vagy más járásban lakván, az igazgató felszólítását kezéhez nem veheti, az igazgató kérelmére a bírói hatóság által 14 napi határidő kitűzése mellett írásbeli kézbesítés által, vagy a körülményekhez képest hirteligen szóltatják fel a pótfizetés letételére *b*). A bányatörvény 158. §-a alapján történt fizetési felhívás ellen a bányatörvény 161. §-a értelmében csakis kifogásoknak, nem pedig felfolyamodásnak van helye. (1876. július 3-ki 358. szám a. döntvény, Dt. XVI. köt. b. 50. l., Dgy. B. II. b. l.) **4)** Ezen határidő siker nélkül lejárván, az igazgató a késedelmes bányatárs ellen késedelmezési eljárást (Retardats-Verfahren), azaz bányarészének végrehajtás útján történendő árverezését kéri *c*); melyet azonban az adós a követelés valódisága ellen tett és hitelt érdemlőleg kimutatott (glaubwürdig bescheinigt) kifogása, vagy a pótfizetés és mellékköltségeknek bírói kézhez letétel által megállíthat; úgy hogy ezen esetekben a bányatársulat követelése rendes eljárásra utasítandó *d*). **5)** Az árverés akkor is elmarad, ha az adós, vagy valamelyik bányatárs a hátralevő pótfizetést és a perköltségeket lefizeti *e*). **6)** Az árverezésnél, melyre nézve a perrendtartás szabályai szolgálnak zsinórmértékül, kikiáltási ár a tartozásban lévő pótfizetés, és a valószínű perköltségek összege, s az ezen aluli ígérlet el nem fogadtatik. A vételár készpénzben teendő *f*). **7)** Az elárverezett kuxa vagy kuxarészlet a vevőnek átadandó; s erről a bányahatóság, hogy annak nevét a bányatársulati könyvbe iktassa, hivatalból értesítendő. A vételárból, a perköltségek és hátralevő pótfizetés levonása után netalán fenmaradó rész a kilépett bányatársnak kiadandó *g*). **8)** Az árverésnek sikere nem lévén, a tartozásban lévő kuxákat a többi bá-

nyatárs a hátralékos pótpénz léfizetése mellett köteles átvenni; a keletkezett perköltségek pedig a kilépett bányatárs egyéb vagyonával is fedezendőek *h*).

a) Bányatörv. §. 157. — *b*) U. o. §. 158. — *c*) U. o. §. 160. — *d*) U. o. §. 161. — *e*) U. o. §. 162. — *f*) U. o. §. 163. — *g*) U. o. §. 164. — *h*) U. o. §§. 165. és 166.

87. §. Vidéki rendszabályok (Revier-Statuten).

Bányabirtokosoknak és bányatársulatoknak az országbirói értekezlet megengedte, hogy vidékük számára belviszonyaik s helyi szükségleteikhez, és az ásványtelepzetek különféle természetéhez képest mindazokról, mik a bányatörvény alapelveivel össze nem ütköznek, az e részbeni eljárási rend megtartása mellett vidéki rendszabályokat (Revier-Statuten) ezen túl is alkothassanak *a*).

a) Országb. értekezlet ideigl. tyk. szabályai VII. 16. §.

HARMADIK FEJEZET.

A BÁNYATULAJDON ÉS EGYÉB DOLOG- BANI BÁNYAJOGOSÍTVÁNYOK.

88. §. Álláspontunk.

Újabb törvényhozásunk szerint az általános polgári törvények a bányászatra is alkalmazandók lévén *a*); a bányabirtokot tárgyzó jogositványokra nézve, a mennyiben a bányatörvény különös határozatokat nem tartalmaz, magánjogunk általános rendezése szolgál zsinórmértékül. Ehhez képest a bányadolgok (51. és 52. §§.) szintugy mint más

anyagi javak, az általános vagyoni jog tárgyát képezik, s elég itt e tekintetben az általános hazai magánjogra hivatkoznunk b); tüzetesen csak azon különös intézkedések lévén fejtegetendők, melyeket a bányatörvény a bányatulajdonra és egyéb dologbani bányajogosítványokra nézve tartalmaz. Ezen fejtegetésünkben a hazai jog felfogásához képest c), előbb a fekvő, s azután az ingó bányavagyont vesszük szemügyre.

a) Bányatörv. §. 2. — b) L. munkámat: *A magyar magánjog rendszere*. I. köt. 277. sk. 11. — c) U. o. II. köt. 4. 62. 177. 11.

A) Fekvő bányabirtokra nézve.

89. §. 1) A birtok kérdése a bányáknál.

A m. k. igazságügyministerium 1867. deczemb. 10-ki rendelete szerint: **a)** Ha valaki bányabirtokában vagy jogában más által háborgattatnék, vagy abból erőhatalommal kivettetnék, a sértett félnek szabadságában áll birtokháborítási keresetét a bánya-törvénytörvényseknél is megindíthatni. Ezen esetben a bányabíróság szakelőadója, illetőleg annak elnökeleg kijelölendő helyettese, egyes birói minőségben, a felperes ez iránt teendő panaszára, visszahelyezési rövid uton ugy jár el, miszerint haladék nélkül a helyszínére kimenvén, s az illető felek kihallgatása mellett körülményes vizsgálatot tévén, ha ezek folytán a sértett fél vagy birtokának 15 napig tartott békességes használatát, vagy egyedül törvényes birtok címét hitelesen bizonyítaná, őt — a kártalanítási igényeknek a törvény rendes útjára való utasítása mellett — rövid uton birtokba helyezni, s mindezekre nézve a folyamodástól számitandó 14 nap alatt teljes végrehajtással eljárni köteles. **b)** Visszahelyezési ese-

tekben a felebbvitel az illetékes másodbirósághoz egyedül birtokon kívül engedtetik meg. — S ennek felel meg az 1869. november 30-ki 2462. sz. a. curiai döntvény, mely szerint olyan sommás visszahelyezési keresetek, melyek bányabirtokba vagy jogokba visszahelyezésére irányoztatnak, nem a polgári, hanem a bányabiróságok illetőségéhez tartoznak (Dt. II. köt. 14. l.). V. ö. az országbirói értekezlet ideigl. tyk. szabályainak VII. 37. és 38. §§-ait.

90. §. II) Tulajdoni jogosítványok.

Ezek a következők:

I) A fekvő bányabirtok a bányatelekkönyv tárgya (78. §.). Ilyenek **a)** Bányamértékek és bányatelkek (62. sk. §§.) **a).** Ujonnán adományozott bányamértékek az adományos kívánata szerint vagy önállólág jegyeztethetnek be a bányatelekkönyvbe, vagy valamely már ott bejegyzett birtokhoz csatoltathatnak **b).** **b)** Megyetárnák (69. sk. §§.), melyek a megyetárnás birtoklapjára jogképen, más bányabirtokosok birtokára pedig, kik a megyetárnás irányában szerződésileg kötelezettséget elvállaltak, ezen kötelezettségre nézve teherkép jegyeztetnek be. Később adományozott bányatelkek birtokosainak kötelezettségei, melyeket a megyetárnás irányában az adományozás alkalmával elvállalnak, ezeknek adományozási leveleibe foglaltatnak **c).** **c)** Határközegek (72. §.) és **d)** Segédvájások (73. §.); ha valamely bányabirtokhoz adatnak, ehhez mint tartozék, ha pedig mint közös határközegek vagy önálló segédvájások adatnak, külön jegyzendők be **d).** **e)** Felkészítési és kidolgozási műhelyek (75. §.). **f)** Más fekvő javak, melyeket a bányabirtokos bányabirtokával külsőleg összekapcsol (68. §.) Az egyesítés megtör-

ténvén, ez a rendes telekkönyvben feljegyeztetik, s ennek folytán ily külső javak mint a bányabirtok alkatrésze a bányatelekkönyvbe bevezettetnek; ha pedig a bányabirtokali egyesítés megszüntettedik, a bányatelekkönyvből kitörölendők, s az ez iránt tett feljegyzés a rendes telekkönyvben is kihuzandó e). Ahhoz képest, a mint a közönséges vagy a bányatelekkönyv tárgyai, nyilvánkönyvilag egyedül ezeknek egyikében vagy másikában terhelhetetnek f).

Külmértékek (74. §.) a bánya-telekkönyv tárgya nem lehetnek g).

2) Külön adományozott bányamértékek vagy bányatelkek összesítése (Zusammenschlagung); de csak a) ha egymással közvetlenül határosok és b) ha az egyesítés folytán a bányamivelés célszerűbben tűzethetik h). Az, vajjon a kérdéses bányamértékek vagy bányatelkek ugyanazon vagy különböző birtokosoké, nem tesz különbséget i); azonban okvetlenül megkívántatik, hogy azoknak csak egy fő-vájással ellátandó bányatelekke egyesítését maguk a bányabirtokosok kérik a bányahatóságnál k). Az összesítés az egy feltárással adományozható bányatelek (64. §. 2.) csak kétszeres mennyiségre nézve engedtethek meg l); úgy hogy ezt mindig a szabályszerű bányajárás és tárgyalás megelőzze (66. §.), s hogy új fekvési térkép készíttessék m). Ezeknek alapján, az eredeti adományokrai hivatkozással új adományozási okirat adatik ki, és a bányatelekkönyv is ehhez képest igazittatik meg n).

Különben egy összesített bányatelek körületének csak annyira szabad terjedni, mennyire a bányajárás alkalmával talált felnyitások a földtani tapasztalatok utmutatása szerint tart a mivelendő bányatelep kiterjedése, és a mennyire ennek szakértő vélemény szerint egy főbejárásból miivelése is eszközölhető o).

Ha az egyesítendő bányamértékek különböző bányahatóságok területén fekszenek, ezeknek egyetértése is szükséges; vagy ha ez nem sikerül, a közös felsőbb hatóság határoz, mely egyszersmind azon bányatelekkönyvet is kijelöli, melybe az összesített bányatelek beiktatandó *p*). Ez alkalommal a netaláni jelzálogosok jogai megszorítást nem szenvedhetnek; sőt ha a különböző bányabirtokok különböző jelzálogok által, vagy ha ugyanazon jelzálogok által, de különböző rendben terheltetnének, egyesítésök csak a hitelezők beleegyezése mellett, új jelzálogi rendnek megállapítása folytán engedtetethetik meg *q*).

Megjegyzendő még, hogy zártkutatmányok alkalmával, ha a főbejárás után üzött felnyitási vájások oly kiterjedésűek, és annyira elágazottak, hogy minden egyes rész vagy ág önálló felnyitásnak tekinthető, akkor a kutatónak, ha van szabad telek, és megvan a többi törvényes kellék, a felnyitás minden egyes részére vagy ágára is a bányat. 47. §-ában meghatározott bányamértéknek összege adományozható; mely esetben ezen bányamértékek, a mennyiben egymás mellett fekszenek, egy összesített bányatelket képezendnek. Vajjon pedig egy összesített bányatelek engedményezésére a kellő feltételek meg vannak-e, a fölött a bányahatóság a bányajárási jegyzőkönyv, a bányatérkép és a fekvési térkép alapján határoz. Az egy főbevájásra adományozott összesített bányatelek azután egy adomány-levél által összekötött oly bányateleknek tekintendő, mely összesítésre többé nem szorul *r*).

3) A birt bányamértékek eldarabolása (Zerstückung) s). Egyszerű bányamértékek térileg csak úgy osztathatnak fel, ha mindenik részök valamely szomszédos bányabirtokkal egyesítettik *t*). Az eldarabolás terve jóváhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendő, s ez után a

birói hatósággal a bányatelekkönyv megigazitása végett közlendő *u*). A dolog természetében fekszik, hogy ezen alkalommal a jelzálogosok jogait is szükséges bányatelekkönyvileg biztosítani *v*).

4) A bányatulajdonnal külső fekvőségek is összekapcsolhatók; és pedig nemcsak külépületek, műhelyek és építmények, melyek a bányászati jogosítvány gyakorlására szükségesek, hanem másféle ingatlan birtok is, p. o. erdők, legelők stb. (V. ö. **1**) *s*).

a) Bányatörv. §. 109. — *b*) U. o. §. 111. — *c*) U. o. §. 110. — *d*) U. o. §. 111. — *e*) U. o. §§. 117. 118. és 120. — *f*) U. o. §. 119. — *g*) U. o. §. 109. — *h*) U. o. §. 112. — *i*) U. o. — *k*) U. o. — *l*) U. o. §. 113. — *m*) U. o. §. 114. — *n*) U. o. — *o*) 1862. augusztus 26-ki 13,463. sz. a. k. udv. rendelet. — *p*) Bányatörv. §. 114. — *q*) U. o. §. 112. — *r*) 1862. aug. 26-ki k. udv. rend. — *s*) Bányatörv. §. 115. — *t*) U. o. — *u*) U. o. §. 116. — *v*) U. o. §. 115. — *z*) U. o. §§. 117. sk.

91. §. Folytatás.

5) A bányabirtok teljes használása a bányatörvény értelmében. Ehhez képest a közönséges bányabirtok tulajdonosa nemcsak azonnemű ásványokat teheti sajátjává, melyeknek feltárására eredetileg a bányaadományt nyerte; hanem bármi más a bányaszabadságban foglalt ásványokat is (45. §.), melyek a bányatelken vagy külmértéken belől előfordulnak *a*). A bányamivelés által nyert közönséges ásványokat a bányabirtokos csak annyiban sajátíthatja el kárpótlás nélkül, a mennyiben azokra bányászattal egybekapcsolt huta-üzlete végett szüksége van. Ezen eseten kívül köteles azokkal a földbirtokost megkínálni, a kinek szabadságában áll azokat a mivelési és szállítási költségek megtérítése mellett 4 hét alatt magához váltani, ezen idő múlva tulajdonuk a bányabirtokost illetvén *b*).

A bányabirtokon belől előforduló közönségsásványokat a földbirtokos csak annyiban dolgozhatja fel, a mennyiben a bányauzlet ezáltal nem gátoltatik c). Azoknak nyeresét és kiszállitását a költségek megtérítése mellett magára vállalni, a bányabirtokosnak elsőégi joga van d).

6) A bányavizekre (Grubenwässer) nézve, melyeket maga fakasztott fel, ha azokat kifolyni is hagyja, míg künn más állandó vizekkel (patakokkal, folyókkal, tavakkal) nem egyesülnek, a bányavállalkozónak bánya- és hutauzlete tekintetében használási előjoga van e). Ha pedig mások kívánnák használni, kérelmőkre a bányahatóság a bányavállalkozót felszólítja, hogy a viszonyokhoz képest kitűzendő határidő alatt (binnen einer angemessenen Frist) nyilatkozzék aziránt, vajjon azokat a legközelebbi 5 év alatt a bányauzletre fordítani akarja-e? — s ha nem nyilatkozik, vagy bár nyilatkozván, előjogával a legközelebbi 5 év alatt nem él, úgy a vizek másoknak is bármiféle célra adomanyoztathatnak f). Magától értetvén, hogy a bányabirtokos a földtulajdonosnak, kinek telkén a bányavizek lefolynak, kárpótlással tartozik g).

7) A bányauzlet tekintetében a bányabirtokos jogosítva van: a) az ásványtelepek további feltárása és az ásványok kivájása végett, saját bányatelkén belől tárnákat, aknákat, bánya- és külvájásokat nyitni; b) az ásványok nyeresé, kiszállitása, fekvése és hasznosítása, továbbá lég- és vízvezetés végett bármi nemű készületeket, gépeket és műhelyeket, névszerint érczörölő malmokat (Erzmühlen), törőműveket (Quetschwerke), zúzdákat (Pochwerke), felezőműveket (Schlemmwerke), olvasztó-kemenczéket, higanyzóműveket (Amalgamwerke), foncsor-malmokat (Quickmühlen), érczpörköket (Erzröste), koaks-kemenczéket, kivonó- vagy lúgzóműveket (Extractions- oder Laugwerke), jegesztő

műveket (Krystallisationswerke) és bányaszerszámokat készítő kovácműhelyeket állítani; s ezen műépítmények üzlete végett tavakat, vizgátaakat és vízvezetéseket készíteni; **d)** emberek és állatok ki- és bejárása, s a bányaszükségletek és termékek be- és kiszállítása végett utakat, ösvényeket, hidakat és vaspályákat, s a kitakarított ásványok lezubbintása végett gorcztereket (Haldenplätze) készíteni; **e)** a bányák, gépek, anyagszerek és termékek oltalmára, s a munkások, felügyelők és művezetők lakására, a fennálló törvények és szabályokhoz képest épületeket állítani; **f)** műhelyeiben a bányászat szükségletére megkívántató kézi mesterségeket saját munkásai által üzletni; **g)** saját munkásszemélyzetét, de iparszerű nyereség nélkül, a szükséges élelemszerekkel ellátni **h)**.

a) Bányatörv. §. 123. — b) U. o. §. 124. — c) U. o. §. 125. — d) U. o. §. 126. — e) U. o. §. 128. — f) U. o. §. 129. — g) U. o. §. 130. — h) U. o. §. 131.

92. §. Az általános és a bányajogi fekvő tulajdon közti különbség néhány főpontja.

Ezen különbség nem annyira a bányatulajdon valamely sajátságos alapelvében gyökerezik, milyenre 1854. előtt nálunk a feudalismus elvében találtunk, mint inkább a bányamivelés természetszerű szükségleteiben (2. és 41. §§.). Mert ámbár ezek által a bányatulajdonnak (az előtt divott) fő- és haszontulajdonná felosztása, az ezen felosztásból folyó következményekkel együtt, nem indokoltatik; részletes jogosítványaiában mégis sok sajátságos intézkedés elkerülhetlenné válik, ha csak a bányászat főérdekei végeszélynek kitétetni nem szándokoltatnak.

E tekintetben megjegyzendő: **1)** A fekvő bányatulajdonnal egyszersmint a bányabirtokra nézve a folytonos mi-

velés köteleessége jár a). **2)** Evvel összefüggésben van a bányahatóságnak hivatása, a tiszti területén lévő összes bányamivelésre felügyelni b). **3)** A bányabirtokosok kötelesek a bányáikban előforduló balesemények alkalmával egymásnak kölcsönös segítséget nyújtani, s különben is bányamivelési érdekeiket kölcsönösen támogatni c). **4)** A fekvő bányabirtoknak többféle neve lévén (57. §.), a dolog természetében fekszik, hogy ehhez képest a tulajdonosoknak is különféle jogosítványai vannak, melyeket azonban — mint láttuk — a törvény csak a tulajdonképi bányák és bányatelkekre nézve határoz meg részletesen (90. és 91. §§.). A más bányadolgokat tárgyazó fekvő tulajdonban foglalt jogosítványok részletes meghatározásukat nem a törvény által nyerik, hanem vagy közvetlenül az alapul szolgáló engedélyezés (Concession), vagy az érdekelt felek szabad intézkedése által; p. o. a megyetárnak (70. sk. §§.) vagy segédvájások (73. §.) tulajdonával járó jogosítványok. **5)** Formai tekintetben a fekvő bányatulajdonnak minden neme a tulajdonjog általános elvei szerint ítélendő meg d); az elévülésre nézve különös szabály az lévén, hogy „törvényesen szerzett és törvényes miveléssel fentartott bányatelkekre való berontásnál, vagy biróilag kijelölt földszinti vagy földalatti bányahatároknak erőszakos megsértése, áthágása vagy áthelyezésénél, az elévülésre való hivatkozás semmi esetben nem fogadtatik el^e); s hogy „csalás, ravaszság, erőszak és félelem miatt a bányatelkek vagy bányarészek eladásának, vagy egyéb átruházásának félretételét, bárki is csak a bányatelekkönyvbei bekeblézéstől számítandó egy év alatt követelheti, különben keresete elévül.“ f)

a) Bányatörv. §§. 174. sk. — b) U. o. §. 173. — c) U. o. §§. 190. sk. — d) L. munkámat: *A magyar magánjog rendszere* II. k. 33. sk. II. — e) Orszb. Ért. végz. VII. §. 17. — f) U. o. §. 18.

93. §. III. A fekvő bányabirtokra vonatkozó egyéb dologbani jogosítványok.

I. Ezek 1) a zálog- (jelzálog) és 2) a bányaszolgalmak; melyek mindketten a bányatelekkönyv által nyernek határozott formát és teljes érvényt. Bányatársulatok nyilvántartási vagyona csak egészben zálogtathatik el, vagy terheltethetik meg a).

II. Mellőzve itt azon törvényi zálogjogosítványokat, melyek a bányabirtokra nézve birói végrehajtás és csőd alkalmával fennállnak b); a fekvő bányabirtok zálogképen csak a bányatelekkönyvi betáblázás által (78. §.) köthetethetik le. Ez tehát valóságos jelzálog, melynek egyes jogosítványai az általános magánjog szabályai szerint határozandók meg (88. §.) c).

III. A szolgalmak a bányabirtok tekintetében kétfélék: közönségesek és tulajdonképi bányaszolgalmak.

Az előbbiek az általános magánjogban gyökereznek d); azonban sajátságos természetöknél fogva a haszon és haszonélvezésen, tehát személyes szolgalmakon kívül a bányabirtoknál nem is nyerhetnek alkalmaztatást. Ezen szolgalmaknak alapul többnyire vagy szerződés, vagy végintézkedés, vagy birói ítélet szolgál; teljes érvényök azonban, mint dologbani jogok, csak bányatelekkönyvi bekebelezés által nyerik (78. §.). A mennyiben pedig bányabirtok netalán az özvegyi jognak tárgya volna e); az általános magánjognak szabályai szolgálnak zsinormértékül.

A tulajdonképi bánya-szolgalmak sajátságos

természetliek, s a bányavállalkozók általános kötelességében állnak, bányamivelési érdekeik tekintetéből, — mennyiben az által saját bányájuk nem szenved vagy nem veszélyeztetik, — bányatulajdonukban bizonyos megszorításoknak helyt engedni (92. §.) *f*). Ehhez képest minden bányavállalkozó köteles kellő kárpótlás mellett: **1)** a szomszéd bányajogosítottaknak saját tárnái, aknái, kiszállító, légvezető vagy vizemelő gépei, bánya- és vasutjai, hidjai és pallói használatát megengedni; és **2)** az idegen bányák mívelése előnyösebb üzlete végetti segédvájásnak saját telkén készítését, vagy önálló segédvájásoknak saját telkén keresztülvezetését megengedni *g*).

IV. Ha a bányaszolgalmak iránt az érdeklettek közt egyezés jön létre, ez helybenhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendő. A bányahatóság ezt csak a kárpótlásnak kellő nyomozás folytán történt megállapítása után adja meg; a helybenhagyott egyezséget bányatelekkönyvi bejegyzés végett a bírósággal is közölve *h*). Ha azonban az érdeklettek meg nem egyezhetnek, a bányahatóság mind a szolgalomnak szükségessége, mind a kárpótlás méltányos összege iránt határoz *i*). A bányaszolgalmak a jelzálogos hitelezők irányában is hatályosak *k*); a gyakorlásuk által netalán okozott károsítás alkalmával pedig, az uralgó bányatelek birtokosa nemcsak saját, hanem emberei hibájáért is felelős *l*).

V. A segédvájások vállalkozói üzleti tervökhöz (73. §.) szorosan vannak kötve; és szárnyvájásokat csak a segítségükre szorult bányabirtokosok kívánatára és költségén készíthetnek *m*). A segédvájások által idegen telken nyert érczek és ásványok, a kiszállítási költségek megtérítése mellett a telek tulajdonosát illetik *n*).

a) Bányatörv. §. 141. — b) U. o. §§. 268. és 269.; Orszb. Ért. vég. IV. §. 13. — c) L. munkámat: *A magyar magánjog rendszere* II. köt. 48. l. — d) U. o. II. köt. 50. l. — e) U. o. II. köt. 483. l. — f) Bányatörv. §. 191. Orszb. Ért. végz. IV. §. 13. — g) Bányatörv. §. 191. — h) U. o. §. 193. — i) U. o. §§. 194. és 195. — k) U. o. §. 197. — l) U. o. §. 196. — m) U. o. §. 192. — n) U. o. §. 191.

B) Ingó bányavagyonra nézve.

94. §. A bányajog álláspontja.

I. Az ingó bányavagyonnak három osztályát kell megkülönböztetni: 1) a társulati bányászat kuxáit (82. §.), 2) a bányák és bányászati műhelyek tartozékát képező ingóságokat; és 3) a bányatermékeket és bányakészletet.

1) A kuxák nálunk 1854. előtt ingatlan bányavagyonnak tekintettek, s a bányakönyv és jelzálogi-lekötelezésnek voltak tárgya *a*). Jelenleg azonban csak ingó dolgok, melyek bányászati természetöknél fogva több bányajogi sajátossággal bírnak (82. §.).

2) A bányák és bányászati műhelyek tartozékát képező ingóságok (51. §. 4.) azon ingatlan bányavagyonnal, melyhez kapcsolvák, bányajogilag egy egészet tesznek *b*). Ennek folytán sem a bányászati jogositványok és bányatulajdon elenyésztenek, sem csődnek vagy bírói végrehajtásnak és más czélból történt összeírásnak esetében külön tekintetbevétel és tárgyalásnak nem tárgyai, s a bányahatóságok és bányabíróságok illetékességéhez tartoznak.

3) A bányatermékek és bányakészlet, míg a közönséges dolgok jogi minőségét fel nem veszik, bányajogi sajátossággal bírnak (51. §. 1. és 2.). E tekintetben megjegyzendő, hogy mindaddig, míg a bányatorkolat tábláját

(Hängebank) el nem hagyták, az illető bányának tartozékai; ez után pedig önálló ingó bányadolgok.

Különben a dolog természetében fekszik, hogy a mire nézve különös bányajogi intézkedés nincsen, az általános magánjog szabályai az ingó bányavagyponra mindenben alkalmazandók.

a) Faber: *Principia Juris Metallici Hung.* 159. l., Jurjevich: *Institutiones Juris Metall. Hung.* 162. l.; MO. 1840:20. §. 1. — b) Orszb. Ért. végz. VII. §. 72.

NEGYEDIK FEJEZET.

A BÁNYATULAJDON ÉS MÁS DOLOGBANI BÁNYAJOGOSITVÁNYOK MEGSZÜNÉSE.

95. §. Általában.

I. A bányajog azon főelvénél fogva, hogy a bányaszabadság köréhez tartozó ásványok felkeresése vagy mivelése egyedül oly jogosítványok (kutatási jogosítványok, bányászati adományozások és engedélyek) alapján történhetik, melyek a bányahatóságtól vagy a bányászati főúrtól nyeretnek (45. §.); az említett jogosítványok a részletes szabályozás szerint csak bizonyos megszorítások és feltételek alatt adatnak meg oly módon, hogy fennállásuk ezeknek megtartásától van függővé téve. Ennek folytán minden zártkutatmánynak (59. §.) vagy adományozott bányának (62—66. §§.) birtokosa köteles azt folytonos munkában tartani a); egyszersmind az is elrendeltetvén, hogy ha ő ezen köteletségének többé eleget tenni nem akarna, jogosítványáról szabadon lemondhat b); ha pedig annak telje-

sítésében hanyag volna, és a törvény szabályait meg nem tartaná, jogosítványa elenyészik, illetőleg tőle elvonathatják c). Magától értetvén, hogy ez alkalommal harmadik személyek jogosítványainak biztosításáról is kellő gondoskodás történjen d), s hogy, a mennyiben a kutató vagy bányabirtokos egyszersmind a bányatörvénynek oly szabályait hágna át, melyeknek meg nem tartása más káros jogkövetkezményeket vonna maga után (p. o. büntetéseket), ezek reá szintén alkalmazandók e).

II. Azon szabályok, melyek a bányamivelésre nézve fennállnak, a belső bányajog II. czimjének tárgya; s így itt egyedül a bányajogosítványok megszűnéséről van szó. E tekintetben az ideiglenes és maradandó bányajogosítványok közt kell különbséget tenni; mindkettőre nézve a szabad lemondás, és az elvonás esetei lévén külön fejtegetendők.

a) Bányatörv. §. 170. — b) U. o. §§. 263. sk. — c) U. o. §§. 253. sk. — d) U. o. §§. 257., 258., 264. — e) U. o. §§. 170. sk.

96. §. Ideiglenes bányajogosítványok.

Ezek a kutatási jogosítványok és a külmértékek.

I) Ha valamely kutatási jogosítvány azon időnek eltelte következtében elenyészett, melyre megadva vagy hosszabbítva volt, vagy ha a kutató ezen idő eltelte után jogosítványáról lemond; az annak folytán nyert zártkutatási és más bányászati jogok is elenyésznek, a nélkül, hogy arra a bányahatóságnak vagy a bíróságnak különös határozata szükséges volna a). A kutatási jogosítványok elenyésztenek akkor is van helye, ha a kutató turzási vájá-

sait elhagyja, vagy ha jogerejű ítélet által büntetésül azoknak elvesztésében elmarasztaltatik *b*).

2) A külmértékekre vonatkozó jogositványok fennmaradása az egyes vidékek bányastatutumai, illetőleg szokása szerint ítélendő meg *c*). Általános szabály csak az, hogy ha a külmértéknek birtokosa azt kellőleg nem miveli, vagy a munkát félbenszakasztja, a nélkül, hogy erre nézve haladékot (Fristung) nyert volna, súlyos esetekben jogositványától megfosztatik *d*).

Különben sem a kutatási jogositványok, sem a külmértékek a bányatelekkönyv tárgya nem lévén, itt harmadik személyeknek dologbani bányajogositványai elő nem fordulnak.

a) Bányatörv. §. 251. — *b*) U. o. §. 252. — *c*) U. o. §. 77. — *d*) U. o. §. 243.

97. §. Bányatelkek és másnemű nyilvankönyvi bányabirtok.

I. Bányatelkek és adományozott bányamértékek (ide értve tehát az önállólag adományozott határközegeket is), vagy a tulajdonosnak lemondása folytán szűnhetvén meg, vagy a szabályszerű bányamunka elhanyagolása folytán ettől büntetéskép vonathatván el, az így elenyészett jogositványok iránt törvényünk mindkét tekintetben intézkedik:

1) Ha a bányatulajdonos telkét vagy annak egyes részét el akarja hagyni, az egyszerű nyilatkozata folytán, melyhez az adományozási okirat is melléklendő, kitörlendő, s ehhez képest a bányatelekkönyv és a bányamegyei térképek is megigazítandók *a*). A netaláni jelzálogos hitelezők mindazáltal a kitörlés előtt a bányahatóság által e felől ér-

tesítendő, hatvan nap alatt szabadságukban állván, saját költségükön a bányabirtok birói becslését és árverezését kérni. De ha ezen idő alatt a jelzálogos hitelezők közül ezt senki nem kéri, vagy ha az árverésnek sikere nem volna: a bányászati jogosítvány kitörlésének és a bányatelekkönyv megigazításának azonnal meg kell történni b).

2) Ha adományozott bányamértékek elvonása jogerőre emelkedett bányahatósági határozat által mondatik ki, a bányahatóság köteles azoknak végrehajtási becsü és árverés általi eladását, a netaláni jelzálogos hitelezők meghívása mellett, a bányabíróságnál eszközölni c). Az árverésre csak egy, legalább 30, és legfeljebb 60 napi határidő szabandó, oly határozattal, hogy az eladás becsün alul is megtörténendik d). A jelzálogos hitelezők a fennálló törvénykezés szabályai szerint elégitendő ki. Ha pedig az árverésnek sikere nem volna, a bányahatóság a végrehajtás alá esett bányamértékeket elhagyottaknak, s a bányajogosítványt elenyészettnek nyilatkoztatja e).

3) Az ezen végrehajtási becslések és árverések körül követendő eljárást illetőleg az 1862. október 27. 13,290. sz. a. kir. udv. rendelvényével megengedettett, miszerint azon végrehajtási esetekben, midőn a bányabírósági biztosnak kiküldése aránytalan költségekkel járna, ezen eljárás teljesítésére az illető bányabíróság által költség- és időkiemelés tekintetéből kivételesen, s helyettesítéskép valamely közelfekvő bíróság kerestessék meg, mely is ezen megkeresésnek megfelelően tartozand f).

4) A bányatörvény (253—259. §§.) azon intézkedését, mely szerint az elvont bánya- vagy külmérték csak birói becsü és árverés útján volt másra átruházható, az ezen eljárással kapcsolatos czéltalan költségeskedés, s ebből a bányaiparra nézve tapasztalt hátrány megszüntetése tekinte-

téből a m. k. földmivelés-, ipar- és kereskedelmi minister és k. igazságügyi minister az 1868 : 43. tcz. 12. §-ban felhatalmazás alapján 1871. Erdélyre vonatkozólag megváltoztatva, a törvényhozás intézkedéseig a következőket rendelték: **a)** Ha az elvonási határozat oly bányabirtokra vonatkoznék, mely értékhiánya miatt sem a becslés, sem az árverés költségét nem fedezné, a bányahatóság köteles az elvonási határozata kihirdetésekor azt is kihirdetni, hogy bizonyos határidő alatt zárt vétel-ajánlatok elfogadtatnak. Erről a netaláni jelzálogos hitelezők, és a volt bányabirtokos is azon megjegyzéssel értesítendő, hogy a kitűzött határidő alatt bármelyiknek szabadságában áll, saját költségén a bányabirtok becslését és elárverezését a bányabíró-ságnál kérni, mely szándékról azonban a kitűzött határidő lejártá előtt a bányahatóság is értesítendő (1. §). — **b)** Ha a kitűzött határidő alatt valamelyik jelzálogos hitelező, avagy a volt bányabirtokos a becslésnek és az árverésnek saját költségén leendő foganatosítását kéri elrendelni, s e végett a hatóság által meghatározandó összeget ennek kezeihez leteszi: az ezt megelőzőleg beadott zárt vételajánlatok nem vétethetnek tekintetbe, s ezek az árverés napja előtt az ajánlóknak bányahatósági határozat folytán visszaadandók (2. §). — **c)** Ha a kitűzött határidő alatt sem jelzálogos hitelező, sem a volt bányabirtokos nem kéri a becslésnek és árverésnek saját költségén leendő foganatosítását: a bányahatóság az adománylevelet másolatban annak adja ki, a ki a legelőnyösebb zárt vételajánlatot tette, ha ez egyszersmind az ajánlott árt a bányahatóság kezeihez le is fizette. Az átruházási bizonyítvány ezen okmányra irandó, melynek alapján a volt bányabirtokosnak bányatelekkönyvi kitörlése, valamint az új birtokos jogának bekebelezése hivatalból eszközözendő. Tartozik egyszersmind a bá-

nyahatóság az adományozási okmánynak első példányát semmisnek nyilvánítani. A lefizetett vételár felosztása tekintetében az ált. bányatörvény rendelete (258. §.) tartandók meg (3. §.). — **d)** Ha nem jelentkezik vevő, a bányajogosítvány felhagyottnak tekintendő *g*).

II. A bányajogosítványok ezen megszűnésére, s a bányabirtoknak ezzel összefüggő elenyésztére nézve megjegyzendő: **a)** A bányajogosítvány soha nem szűnik meg magától (*ipso facto*), hanem mindig a bányahatóság, illetőleg a bányabíróság határozata folytán; melynek tartalma tehát zsinormértékül szolgál *h*). **b)** A bányabirtok elenyésztésén, ez által az adományozott bányamértékek minden azokhoz tartozó vájnákkal és külvájásokkal, az ott lévő fal- és ácskészüllettel, a berakó-ácsművekkel (*Versatzkästen*), rekeszekkel, és más biztosító eszközökkel a bánya-főúr, illetőleg a bányahatóságnak szabad rendelkezése alá esnek (*fallen ins Freie*), és ismét adományoztathatnak; az azon fekvő terhek (*p. o.* zálogjogosítványok) pedig megszűnnek *i*). **c)** Ellenben a külső épületek, telkek és készítmények (*Anlagen*), valamint a bányabirtok többi tartozékai, továbbá is az eddigi birtokosnak tulajdonában maradnak, és minden azokra szerzett zálogjogok változatlanul fennállnak *k*). **d)** Minden iparüzlet vagy másnemű ügylet (*Gewerbs- oder anderer Geschäftsbetrieb*), melynek gyakorlása az előbbi bányajogosítványnak következése volt, az előbbi birtokosnak el van tiltva *l*). **e)** A bányabirtok elvesztésének folytán a bányahatóság köteles azt nemcsak saját feljegyzési könyveiből kitörölni, hanem egyszersmind azt is kieszközölni, hogy az a bányabíróság által a bányatelekkönyvből szintén kitöröltessék, s hogy a jelzálogos hitelezők azokra vonatkozó zálogjoguk elenyésztéről értesíttessenek; a külső tartozékokra nézve a nyilvántartások is megigazitandók lévén

(90. §. 1.). A bányabirtok elenyészte továbbá a bányamegye térképében megjelölendő, közhirrre teendő, s arról az illető község is értesítendő *n*). **f**) Az eddigi bányabirtokos az eljárás által okozott költségek megtérítéseért felelős marad *n*). **g**) A bányabirtok nyilvánkönyvi kitörlése előtt, az elhagyott vájásban a közbiztonság tekintetéből szükséges intézkedések és készülétek, a bánya- és közigazgatási hatóság egyetértő határozata szerint, az előbbi bányabirtokos költségén megtétnék *o*). **h**) A bányabirtoknak bármi módoni elenyészte folytán, minden arra vonatkozó térképek és másnemű bányarajzok a bányahatóságnak átadandók *p*). **i**) Ha az elhagyott vagy büntetésül elvesztett bányabirtok más vállalkozónak odaadományoztatik; ezen adományozás által az új birtokosra az előbbinek semmi terhe át nem száll *q*); egyébiránt a **h**) alatti térképek és rajzok megsemmisítése és lerajzolása neki megengedendő *r*).

III. Az adományozott bányamértékek elenyészttét tárgyzó szabályok a bányabirtok egyéb neveire csak sajtósági természetűkhöz képest, és a mennyiben engedélyezésők alkalmával ez iránt intézkedés történt, alkalmazhatók (69., 73. és 75. §§.).

a) Bányatörv. §. 263. — *b*) U. o. §§. 264. és 265. — *c*) U. o. §. 253. — *d*) U. o. §. 257. — *e*) U. o. §. 259. — *f*) 1862. nov. 24-ki 74,972. sz. a. helytartótanácsi intézmény. — *g*) Magyarországi rendeletek tára 1871. 171. l. — *h*) Előbbi bányajogunk szerint a bányajogositvány és bányabirtok ezen esetekben azonnal (ipso facto) elenyészett. L. Faber, *Princ. Jur. Metall.* 138. sk. II.; Jurjevich, *Inst. Jur. Metall.* 117. sk. II.; Söfalvi, *Inst. Jur. Metall.* II. köt. 154. sk. II. — *i*) Bányatörv. §. 260. — *k*) U. o. §. 261. — *l*) U. o. §. 262. — *m*) U. o. §. 260. — *n*) U. o. §. 261. — *o*) U. o. §. 266. — *p*) U. o. §. 267. — *q*) U. o. §§. 260. és 264. — *r*) U. o. §. 267.

MÁSODIK CZIM.

BÁNYAIPAR.

98. §. Álláspontunk.

Feladatunk itt nem a bányaipar műtani oldalának, hanem azon jogszabályoknak fejtegetése lévén, melyek a bányászati műiparnak a társadalmi viszonyok rendezéséhez képesti jelentőségére vonatkoznak: ennek értelmében különösen azon személyeket kell szemügyre vennünk, kik bányavállalatokban általán véve, és az azokra alkalmazandó iparmunkásságban érdekelve vannak; névszerint bányavállalkozókat, bányatiszteket és bányamunkásokat (48. §.). E tekintetben a következő megjegyzések szolgálnak zsinormértékül: **1)** A bányaipar köréhez számos és igen sokféle műfoglalkozások tartoznak (7—11. §§.), melyeknek egy egészsze combinatióját a bányaszabadság már évszázadok óta eredményezte, oly módon, hogy a vállalatokban a bányatársulati forma (82. §.), a bányásznépnel pedig a bányászati munka czélszerű szervezése, egyszersmind a bányaipar felvirágzásának két főtámaszának bizonyodott. **2)** Mindamellet a XIX. század a bányaipar eddigi fejleményeiben feltétlenül meg nem nyugodhatik többé, s reformokra itt is szükség van, melyek az újabb európai bánya-

törvényhozásnak nevezetes feladatát képezik. **3)** A bányáipar rendezésének két főtényezőjére kell figyelemmel lennünk; t. i. azon összefüggésre, mely közte és a bányabirtok közt fennáll, és mely gyakran a bányáipar fejlődését sajátos módon rendeli alá a bányabirtok tekinteteinek; — s a műtani képesítettségnek nagy jelentőségére. **4)** Az utóbbinak megfelel a bányatisztek jelentékeny állása az összes bányáiparra nézve, kiknek a bányavállalkozókhoz viszonya, s ebből folyó jogai és kötelességei, nem a törvény, hanem a köztök kötendő szerződés által határozottnak meg a).

II. Ezeknek folytán a jelen címet két fejezetre osztjuk, melyeknek elseje a bányavállalatokat, s másodika a bányamunkások állapotát tárgyalja.

a) Különben lásd a bányatörvény 200—209: §§-ait.

ELSŐ FEJEZET.

BÁNYAVÁLLALATOK.

99. §. 1) A bányavállalatoknak veszély elleni biztosítása.

I. A bányavállalatok bármelyik munkájában (zárt-kutatás, külvájás, bánya-mivelés stb.) oly intézkedések szükségesek, melyek a személyekre és vagyponra nézve minden veszély ellen a lehetőleg biztosítást eredményezték. Ide tartozik: **a)** a külvájásoknak emberek és állatok beesése elleni biztos bekerítése; **b)** omladozó bányák kellő biztosítása; **c)** a 10 ölnél mélyebb járaknak (Fahrschächte) kellő kipadolóása, a járások (létrák, lépcsők) jó karban tartása, s

a járművek (Fahrkünste) és járgépek (Fahrmaschinen) napenkénti megvizsgálása és biztosítása; **d)** oly szerszámok mellőzése, melyeknek alkalmazása által a munkások biztonsága veszélyeztetik (azért p. o. a kőzetnek puskapor általi kivájásánál sárgarézből készített tisztítótűt kell használni, s a vasból készített tűnek használása általában tilos); **e)** tűzoltó, s az ellen biztosító készüllet; **f)** légvezetésről kellő gondoskodás; **g)** oly bányákban, hol durranó lég van, biztos védlámpák használása *a*).

II. Az itt szóban levő biztosítás elhanyagolásának esetében, a bányahatóság köteles (a körülményekhez képest műértők meghívása mellett), a bányabirtokost meginteni, hogy bizonyos határidő alatt a szükséges intézkedésekről gondoskodjon, sőt, ha arra közvetlen szükség van, ilyeneket költségén tüstént is elrendelni *b*). Azonkívül a vétkes bányabirtokos vagy annak embere, nemcsak a hanyagsága vagy vigyázatlansága által netalán okozott kárt tartozik megtéríteni, hanem a körülményekhez képest meg is büntetendő *c*).

a) Bányatörv. §. 171. — *b)* U. o. §. 173. — *c)* U. o. §. 172.

100. §. 2) Azoknak folytonos munkában tartása.

I. Erre nézve megkívántatik: **1)** hogy minden zárt-kutatások s adományozott bányamértékek vagy telkek a bányavidéken divatozó minden munkanapon, 8 órai munkaidőn (Schicht) át, a hely körülményeihez és az üzlet céljához képest szükséges számú munkásokkal ellátva legyenek.

Ha a kutatandó ásványtelep több összefüggő bányatelepre nézve egy főbevájás által czélszerűen felnyitható, a bányakapitányság megengedheti, hogy egy vállalatnak több

egymás mellett fekvő zárt kutatása egy főbevájás által is folytonos üzletben tartathassék. De ily alkalommal a kutatóra nagyobb üzleti munkatartozás rovandó, azon arány szerint, hogy a főbevájásbani összes munkatartozás, mennyire ezt a helyi viszonyok megengedik, a bányat. 114. §-ában előirt egyes munkatartozások összeségének megfelelően. — Minden ily engedélyt a kutató költségére a bányakapitányság egy küldöttje által végrehajtandó helyi szemlének kell megelőzni; mely alkalommal a kutató telep egy főbevájás általi felnyitásának czélszerűsége, az általa üzletben tartott zárt kutatások számszerinti mennyisége, s a kutató által átveendő nagyobb munkatartozás lesz tárgyalandó. — Több zárt-kutatásnak egy főbevájás általi üzlettársra adott engedély mindig csak azon időre szorítkozik, melyre az általános kutatási engedély adatott; s csak az utóbbival együtt meghosszabbítható azon esetben, ha a bányakapitányság meggyőződött arról, hogy a kutató a reárott nagyobb munkatartozásnak meg is felelt a).

Adományozott bányatelkekben az is szükséges, hogy legalább minden fővájna járható állapotban tartassék, a kivájás pedig oly teljesen történjen, hogy a további feltárás ne gátoltassék vagy ne nehezítettessék b). Helybeli akadályok esetében, — ha ezeknél fogva a fővájás nem történhetvén, segédvájások szükségesek, — elegendő, ha ezek láttatnak el kellő számú munkásokkal, s ha a fővájás bányaveszélyek ellen biztosíttatik. Zártkutatásokhoz tartozó segédvájások a kutatási jegytől 224 ölnél távolabb nem nyitathatnak; és zártkutatási joggal nem bírnak c).

2) Külmértékekre nézve, az évenkénti munkának megkezdése idejét és tartamát, s az üzleti munka legcsekélyebb mértékét, a vállalkozók meghallgatása után, és a helybeli viszonyoknak tekintetbe vétele mellett, minden bányakerü-

letben a bányahatóság határozza meg, ezen határozatát közhirré is tévén *d*).

3) Megyétárnáknak és segéd-vájásoknak folytonos munkában tartására nézve azoknak engedélyezése szolgál zsinormértékül *e*).

II. A felügyelés arra, hogy a bányák folytonos munkában tartassanak, a bányahatóságokat illeti; melyeknek azonban más a hivatása a zártkutatások, és más a tulajdonképi bányák irányában.

1.) A zártkutatások eredményéről, s a tett feltárásokról, minden félévnek eltelte után a bányahatóságnak 14 nap alatt kimutatás nyújtandó be, mely ennek elmulasztása esetében a hanyag kutatóra pénzbeli büntetést szab, s négy heti határidőhoszabbítást kétszer engedhet meg, úgy azonban, hogy ez is siker nélkül lejárván, a kutatási jogosítvány a kutatótól elvonathatik *f*). Ha a bányahatóság, közvetlen nyomozás által, a munkát elégtelennek találja, ennek minimumát határozandja meg, melyet a kutató félvévenként kimutatni tartozik *g*); ha mindazáltal ezt sem tenné, előbb a munka havonkénti kimutatására szoríttatik; folytonos elmulasztások esetében pedig a kutatási jogosítványtól megfosztatik *h*).

2) A tulajdonképi bányamivelésnél, ha a bánya anélkül, hogy haladékozva (gefristet) volna, kellő munkával el nem láttatik, az a bányabirtokostól elvonatik, a mi bányajogosítványának elenyészésével jár *i*).

a) 1862. augusztus 26-ki 13,463. sz. a. kir. udvari rendelet (1862. sept. 22-ki helytart. intézm.). — *b*) Bányatörv. §. 174. — *c*) U. o. §. 175. — *d*) U. o. §. 176. — *e*) U. o. §. 177. — *f*) U. o. §. 178. — *g*) U. o. §. 179. — *h*) U. o. §. 180. — *i*) U. o. §. 182.

101. §. Bányahaladék.

I. Ha adományozott bányamértékekben, külső kedvezőtlen viszonyok (p. o. a forgalom megakadása); vagy a bányászat belső üzleti akadályai (Betriebshindernisse) miatt, a bánya folytonos munkában nem tartathatik; a bányabirtokosnak ugynevez. bánya-haladékokat (Fristen) engedhet a).

E tekintetben megjegyzendő: **1)** A bányászati akadályok minden egyes esetben bizonyítandók, a haladékok engedése pedig mindig azoknak feleljen meg. **2)** A megengedett haladékok összesen egy évnél továbbra ne terjedjenek; ezen időn túli meghosszabbításuk pedig csak minden üzleti viszonyok megújított gondos megvizsgálása után adathatik. **3)** A haladék által a bányabirtokos semmi esetben azon kötelezettsége alól fel nem mentethetik, hogy a bányának biztos és járható állapotban tartásáról (99. §.) ne gondoskodik b).

II. Oly események, melyek valamely bányának üzletét hosszabb időre lehetetlenné teszik, haladék hatályával bírnak. De ilyen események 8 nap alatt a bányahatóságnak bejelentendők; mely vagy az eseménynek a hely színén megvizsgálását tartozik elrendelni, vagy a bányabirtokosnak meghagyni, hogy a bányamivelés ismételi felvétele végett tett munkákról és azoknak eredményéről időről időre jelentést tegyen c).

III. Ha külmértékekben bányamivelés üzetik, erre nézve haladékok csak akkor engedethetnek, ha az helybeli akadályok által lehetetlenné tétetik. Ezen haladékok tekintetében is a fentebbi szabályok szolgálnak zsinormértékül d).

- a) Bányatörv. §. 182. — b) U. o. — c) U. o. §. 183. —
d) U. o. §. 184.

102. §. 3) A bányavállalkozók egyéb köteleességei.

A bányavállalkozók azonkívül köteleztetnek: **1)** bányamértékeikről, és azokban üzlett bányamivelésről pontos térképeket és rajzokat készíttetni, melyeknek hivatalos használása a bányahatóságnak megengedendő a); és **2)** bányamivelésüknek körülményeiről és eredményéről, továbbá munkásaiknak számáról, minőségéről és családi viszonyairól a bányahatóság kíváratára statisztikai kimutatásokat hivatalos használat végett beküldeni b).

- a) Bányatörv. §. 185. — b) U. o. §. 186.

103. §. A bányavállalatok törvényes kezelése.

I. A bányavállalkozók bányafüzletökre nézve a bányahatóságnak a bányatörvények szoros megtartásáért felelősek még akkor is, ha a bányát haszonbérbe adták volna, a haszonbérlo ellen csak az általános viszkeresetnek joga maradván fenn. Több tulajdontárs, (81. §.) az általuk közösen mivelt bánya tekintetében köteleességeik teljesítéseért egyetemlegesen felelős a).

II. Oly bányavállalkozók (ide értve a tulajdontársakat is), kik a bányahatóság járásában nem laknak, bányáik kezelését egy felhatalmazottra kötelesek bízni, ki ott lakik, és ki a bányahatóságnak bejelentendő. Ugyanazon szabály áll oly bányatársulatokról is, melyeknek igazgatója a bányahatóság járásán kívül lakik b).

- a) Bányatörv. §. 187. — b) U. o. §. 188.

104. §. Több bányavállalkozónak egymás közötti viszonya.

Ez leginkább hármasként fontos: a mennyiben **1)** szomszéd bányabirtokosok egymás közt kölcsönös segélynyújtásra kötelesek; **2)** különféle bányaszolgalmak keletkezhetnek; és **3)** a mennyiben a bányák áttörése esetében a vállalkozók a hegységben találkozhatnak.

1) Minden bányavállalkozó, ha a szomszéd bányák valamelyikében történt balesetekről értesül, köteles a rendelkezése alatt álló munkások által, a mennyiben ez saját bányájának veszélyeztetése nélkül lehetséges, a szomszédnak segítséget nyújtani (90. §. 3.). Ezen segélynyújtás fejében azonban mérsékelt kárpótlást igényelhet a).

2) A bányaszolgalmak célja az, hogy a szomszéd bányák művelése könnyíttessék. Ezekről, a mennyiben dologbani bányajogosítványokat képeznek, már fentebb volt szó (93. §.) b). A bányaművelésnek szolgalmak által nyújtott könnyítése fejében általában illő pénzfizetés vagy viszonzóteljesítés jár. Netalán károkozás alkalmával a bányabirtokos nemcsak saját, hanem embereinek hibájáért is felelős c).

3) Ha két vagy több bányabirtokos vágásaival nyílt áttöréseknél (auf offenen Durchschlagen) a hegységben találkozik, bányamérnök közbejöttével, a bányák közti határokat alkalmas és tartós módon tüstént megjelölni kötelesek, a minnek szigorú megtartása mindnyájának kötelessége d).

a) Bányatörv. §. 190. — b) U. o. §§. 191—195. — c) U. o. §. 196. — d) U. o. §. 198.

105. §. A bányatörvény áthágásai elleni büntetések.

Az 1854-ki bányatörvény a következő szabályok áthágása esetére rendel büntetéseket: **1)** jogosítlan bányáztatás *a)*; **2)** kivájott ásványoknak jogosítlan használása *b)*; **3)** magán-bányaszerzések feljelentésének elmulasztása *c)*; **4)** a szabályszerű felhatalmazott kirendelésének elmulasztása *d)*; **5)** bányamivelésnél a biztonsági intézkedések elmulasztása *e)*; **6)** szabad-turzásoknál a munkakimutatásnak elmulasztása *f)*, és a kiszabott munkának nem teljesítése *g)*; **7)** adományozott bányákban a szabályos üzletnek meg nem tartása *h)*, s a bányarajzok készítésének vagy statisztikai kimutatások beküldésének elmulasztása *i)*; **8)** bányák áttörésénél a tilos vájás (104. §.) *k)*; **9)** bányamunkánál gyermekeknek alkalmaztatása (107. §.) *l)*; **10)** a munkás-személyzet irányában a számolás elmulasztása, és elbocsátó bizonyítvány nélküli munkásoknak felvétele *m)*; és **11)** a bányamivelés alkalmával történt szerencsétlenségek feljelentésének elmulasztása eseteiben *n)*.

A bányatörvény ezen áthágásaira pénzbeli büntetések vannak szabva, többnyire 10—100 frt *o)*, könnyebb esetekben 1—10 frt *p)*, súlyosabbakban pedig 5—50 frt *q)* 200 frtig is *r)*. Egyes vétségeknél ismétlés alkalmával ezen büntetés súlyosbittatik, és másodszori ismétléskor a bányajogosítvány elvesztésének is van helye *s)*. Magától értetvén, hogy mennyiben egyszersmind bűnvádi törvény ellen vétett, az ennek megfelelő büntetés alkalmazandó *t)*, s hogy ha magánjogosítványok sértettek, az okozott kár megtérítendő.

a) Bányatörv. §. 236. — *b)* U. o. §. 237. — *c)* U. o. §. 238. — *d)* U. o. §. 239. — *e)* U. o. §. 240. — *f)* U. o. §. 241. — *g)* U.

o. §. 242. — h) U. o. §§. 243. és 244. — i) U. o. §. 245. — k) U. o. §. 246. — l) U. o. 247. — m) U. o. §. 148. — n) U. o. §. 249. — o) U. o. p. o. §§. 238., 240., 241., 242., 246. sk. — p) U. o. p. o. §. 247. — q) U. o. p. o. §§. 239., 243. — r) U. o. p. o. §§. 240., 241., 243., 244. — t) U. o. §. 235.

MÁSODIK FEJEZET.

A BÁNYAMUNKÁSOK ÁLLAPOTA.

106. §. Általában.

A bányamunkások állapota természetes összefüggésben van a bányamunka rendezésével; jogi tekintetben mindazáltal több fontos önálló intézkedésnek is szorított tárgya lenni. Hazánkban 1848. előtt a bányász népek testületi szervezése az egyes bányamunkások jogi állapotára is nevezetes hatással volt a); de azon jogosítványok, melyek a bányász népek bizonyos kiváltságos állást adtak, p. o. sajátságos személyi bíróságok, katonai és adómentesség stb., már megszüntetve lévén b), jelenleg a bányamunkások állapota jogi tekintetben a bányatörvénynek egyedül azon határozatai által nyer sajátságos rendezést, melyek a bányavállalkozóknak munkásaikhozi viszonyát, és melyek az u. n. társpénztárakat szabályozzák.

a) Faber, *Principia Juris Metallici Hung.* 88. sk. II.; — Jurjevich, *Institutiones Juris Metall. Hung.* 20. sk. II.; — Sófalfvi, *Institutiones Juris Metall. Transs.* II. köt. 194. sk. II. A bányamunkások kiváltságos jogosítványait az 1791-ki, 1827-ki és 1844-ki javaslatok is fenntartották. — b) Miután az 1848-ki törvényhozás a közterhek viselése tekintetében az általános köteleiséget és a törvény előtti egyenlőséget minden honfiakra nézve kimondta, a bányász népek kiváltságos jogosítványainak is meg kellett szűnni.

107. §. A bányavállalkozóknak munkásaikhozi viszonya.

I. A munkás-személyzet szolgálati viszonyairól minden münél szolgálati rendtartás készítendő, melyet a bányahatóság szakértők meghívása mellett gondosan megvizsgál és jóváhagy, s mely ennek folytán közhirré teendő, és a műhelyekben kifüggesztve tartandó. Ebbe különösen a következő pontok foglalandók be: **a)** a munkások osztályozása és munkásságuk szabályozása; nemkülönben meghatározása annak, ha vajjon mennyiben alkalmaztathatnak nők és gyermekek a munkára, testi erejük, s az utóbbiak törvényes oktatásuk szükségletéhez képest; **b)** a munkások és felügyelők közötti viszony; **c)** a munka ideje és tartama; **d)** a szolgálatban és azon kívüli magaviseletre vonatkozó intézkedés; **e)** a bérfizetés módja; **f)** a munkások betegség vagy testbeni sérültség esetében ellátása; **g)** a szolgálati rendtartás áthágása esetébeni pénzbeli vagy másnemű büntetések; **h)** azon esetek, melyekben a szolgálati viszony tüstént megszüntethetik *a*).

Minden bányamünél továbbá a szolgálatban levő munkásokról kimerítő legénységi könyv (Manschaftsbuch) is vezetendő, mely a politikai nemkevésbé mint a bányahatóságnak, valahányszor kívántatik, előterjesztendő *b*). — De a bányász e minőségben az 1874 : 33. tcz. 10. §-ban érintett gazdai hatalom alatt nem áll, s e törvénytörvényszakasz rendelete reá nem alkalmazható *c*).

II. Mind a bányászati munkára, mind annak szabályozására nézve, egyes bányavidékeken gyakran sajátos viszonyok és körülmények foroghatnak fenn, melyek a vidéki bányástatutumok által tesznek különös rendezést szük-

ségessé. A munkának alku- és szakkbér szerintire (Geding- und Schichtarbeit) való felosztását különösen ki kell emelni *d*). Itt-ott a bányászati munkának egyes nemei p. o. Erdélyben az aranymosásé), sajátos jelentőséggel bírnak.

a) Bányatörv. §. 200. — *b*) U. o. §. 209. — *c*) 1876. nov. 18-ki 19. sz. a. curiai döntvény (Közigazg. Dt. I. köt. 191. l.) — *d*) Bányatörv. §. 207. — *e*) Sófalvi, *Instit. Juris Metall. Trans.* II. köt. 89. sk. és 186. ll.

108. §. Folytatás.

III. A mennyiben a szolgálati rendtartás más intézkedést nem tartalmaz, a munkások csak 14 napi felmondás után léphetnek ki, vagy bocsáttathatnak el a szolgálatból *a*).

Oly munkások azonban, kik valamely büntettségben, vagy nyereségvágyból eredt, vagy a közérkölcsiséggel ellenkező, nemkülönb, kik uroknak személye, becsülete vagy tulajdona ellen irányzott vétke tettben bűnösöknek ítéltettek; a szolgálatból tüstént elbocsáttathatnak *b*). Hasonlóképp megelőző felmondás nélkül tüstént elbocsáttathatnak azok is, kik a hűség, szorgalom, s az előjárók iránt tartozó tisztelet és engedelmesség tekintetében lényeges kötelességsértésben bűnösök; kik szolgálatukkal össze nem férő mellékes foglalkozást űznek, vagy kik a vállalat viszonyairól szolgálatukban szerzett ismeretekkel urokra nézve káros visszaélést elkövetnek *c*).

Viszont oly bántalmazások miatt, melyeket a munkások előjáróiktól szenvednek, úgy szintén a kikötött ápolás megtagadása, a bérnek a meghatározott időbeni ki nem fizetése, s a szerződvényeknek más lényeges megsértése miatt, a munkások egyszerű jelentés folytán szintén kiléphetnek a szolgálatból *d*).

A szolgálatbóli kilépés alkalmával a bányamunkásnak bucsulevél (Abkehrschein) adandó, melyben a munkaszta, melyhez tartozik, a társpszntár, melybe be van jegyezve, azon idő, melyre abba befizetett, s a szolgálatba be- és abbóli kilépésének napja kiteendő. A már szolgálatban volt munkások ily bucsulevél nélkül más bányabirtokos által nem vétethetnek fel szolgálatba e).

IV. Megjegyzendő még: **1)** A bányamunkások szolgálati viszonyait rendező szabályok lényeges pontjaikra nézve, a bányatisztekre és felügyelőkre is alkalmazandók. A tisztekre nézve ugyan nem a szolgálati rendtartás, hanem mindig egy különös szolgálati szerződés szolgál zsinormértékül (98. §.), s előjáróiknak lealacsonyító bánásmódja elégséges oka annak, hogy felmondás nélkül a szolgálatból kiléphetnek f), kilépésök alkalmával nekik is állásuknak megfelelő különös elbocsátási bizonyítvány lévén adandó g); de a felügyelők rendszerint a munkások szabályozása alatt állnak h). A szolgálat felmondásának határideje mind a tisztek, mind a felügyelők tekintetében 3 hónap i). **2)** A bánya- és huta-munkásoknak a végetti összebeszélései, hogy munkamegtagadás, ellenszegülés vagy más eszközök által magasabb bért vagy kedvezőbb szolgálati feltételeket csikarjanak ki, s az erre izgatás, oly vétkes kihágásoknak tekintendők, melyekre a büntető törvény szabályai nyernek alkalmazást k). **3)** A bányavállalkozók kötelesek, felügyelő- és munkásszemélyzetökkel legalább is évnegyedenként, szolgálatbóli kilépés esetében pedig tüstént számolni. Oly követelések miatt, melyek a szolgálatadónak munkásai ellen vannak, a szolgálatbóli kilépést ezektől meg nem tagadhatja l). **4)** A bányamunkások alku- vagy szakbérére bírói tilalomnak és végrehajtásnak, egyszerre annak csak egy harmadrésére van helye m).

a) Bányatörv. §. 201. — b) U. o. §. 202. — c) U. o. §. 203. — d) U. o. §. 205. — e) U. o. §. 208. — f) U. o. §. 205. — g) U. o. §. 208. — h) U. o. §§. 200., 202., 203., 205., 206. és 208. — i) U. o. §. 201. — k) U. o. §. 204. — l) U. o. §. 206. — m) Orszb. Ért. végz. VII. §. 62.

109. §. Társpénztárak.

I. Társpénztárak vagy társládák (Bruderladen) nevezete alatt oly pénztárak értetnek, melyek a segélyre szorult bányamunkások, nemkülönben özvegyeik és árváik gyámolítása végett egyes bányavidékeken fenállnak a), s melyek — minthogy a bányászok munkabéréből megtakarított fillérekből (Büchsenfennig) és a nekik jutott adományokból alakulnak — azon vidékek bányásznépének tulajdonát képezik. A társpénztárak tehát valóságos takarékpénztárak, melyeknek azonban mind alakulásuk, mind céljukra nézve, kizárólag bányászati jellemők van; első eredetöket pedig a bányászat legrégibb idejében kell keresni, úgy hogy már évszázadok óta alig volt nevezetes bányavidék, hol a bányásznép ilyen társpénztárt nem bírt volna. Név szerint Magyarországon a társpénztárak kérdése már 1854. előtt is a bányarendezés egyik főkérdésének tekintetett, s az új bányatörvény csak annyiban tett változást, mennyiben az elébb egyedül királyi privilegiumokon és legf. rendeleteken alapuló társpénztári intézmény jogosítványát, a törvény biztosabb és határozottabb alapjára fektette b).

II. Az 1854-ki bányatörvény szerint a társpénztárak a fennálló bányarendezés egyik lényeges részét képezik c); s hol eddig nem voltak, a bányabirtokosok köteletségévé tétetik, felállításukról gondoskodni oly módon, hogy vagy az egyes bányavállalkozók műinél önálló társpénztárak keletkezzenek, vagy pedig ily célból a bányahatóság jóváha-

gyása után több mű egyestüljön *d*). Oly bányák birtokosai, hol törvényesen rendezett társpénztárak még nem léteznek, kötelesek megbetegedett vagy a munka alatt megsérült munkásaiknak legalább azon segélyt nyújtani, melylyel az általános törvények szerint a szolgálatadó cselédjei irányában tartozik *e*), illetőleg mely a szolgálati rendtartás által van meghatározva *f*).

A társpénztárak felállításának szabálya az, hogy a bányaműnél szolgálatban levő minden felügyelő és bányamunkás felvétele idejétől fogva köteles, annak társpénztárához tagképen csatlakozni s abba a megállapított járulványt befizetni *g*). A társpénztár kezelésében minden műnél a társpénztári alapszabályok (Bruderladens-Statuten) szolgálnak zsinormértékül, melyek a bányabirtokos vagy igazgatóság által a munkások által megbízandó bányászlegénységi választmánynak (gewählter Knappschaftsaus-schuss) közremunkálása mellett szerkesztendőek, s a bányahatóság által jóváhagyandók *h*).

III. Az újonnan készítendő társpénztári alapszabályoknak lényeges tartalmát a következő határozatok képezik: **a)** a társpénztári anyakönyvek (Bruderlade-Matrikel) szerkesztéséről és vezetéséről, s azon feltételekről, melyek mellett az egyes tagok a társpénztárba felvétetnek; **b)** a járulványok mennyiségéről és befizetésük módjáról; **c)** a társpénztárból nyújtandó segélyek mértékéről; **d)** azon feltételekről, melyek alatt a segélyhez igény megszerezte-tik és elvesz; ez utóbbi névszerint és általában, a bányamunkából (habár csak időleges) kilépés által történvén; **e)** a társpénztár vagyona biztosításának és kezelésének módjáról, az azt tárgyazó jótállásról, a számadások megvizsgálásáról és elintézéséről; **f)** a munkásszemélyzet által mindezekre gyakorlandó befolyásról; **g)** több egyesült társ-

pénztárnak egymáshozí viszonyáról; **h**) a társ-pénztár vagyona iránti intézkedésről azon esetre, ha a bányá, melyhez tartozik, megszűnnék **i**).

A dolog természetében fekszik, hogy a régíbb társ-pénztárak szervezete és kezelése is az említett nyolcz pont-hoz képest alakítandó át; miért is a bányahatóságok felhatalmaztattak, hogy azokat megvizsgáltassák és bírálat alá vehessék **k**). Különben statistikai hivatalos összeírás szerint Magyarországbán a társládák vagyoni állapota 1866. végén 2.481,185 frtot képviselt.

a) Bányatörv. §. 210. — *b)* U. o. X. fejezet. — *c)* U. o. §. 210. — *d)* U. o. — *e)* U. o. §. 214. — *f)* U. o. §. 200. f. — *g)* U. o. §. 211. — *h)* U. o. §. 212. — *i)* U. o. §. 213. — *k)* U. o. §. 212.

B.

KÜLSŐ BÁNYAJOG.**110. §. Általában.**

A bányászatnak külrendezése 1848. óta nevezetes változást tapasztalt hazánkban. Azon több nemű privilegiumok t. i., melyekkel azelőtt a bányászat, egészben véve nem kevésbé, mint a bányászrend egyes tagjai bírtak, s melyek a bányaviszonyoknak csaknem magában álló rendezését eredményezték, társadalmi és jogi életünk újjáalakulásával többé össze nem férhetvén, jelenleg az ország általános joga a bányászatra is kiterjed, s a bányászat külrendezésében csak annyiban találunk még sajátosságokra, mennyiben ez a bányászatnak közgazdasági jelentősége és a bányamivelés természetszerű szükségletei által indokoltatik. E tekintetben a bányászat külállásának köz- és magánjogi sajátosságait kell megkülönböztetni.

ELSŐ FEJEZET.

A BÁNYÁSZAT KÖZJOGI ÁLLÁSA.

111. §. A bányászat és bányamivelők előbbi kiváltságai.

I. A bányászat egészben véve előbbi közjogunkban oly számos kiváltságokkal birt, hogy ezek annak csaknem sajátos közgazgatási, törvénykezési és pénzügyi állását eredményezték.

Ugy szintén mindazok, kik a bányászrendhez tartoztak, azaz a bányavállalkozók mint ilyenek, a bányatisztek és a bányamunkások, s a két utóbbiaknak családbeliei is, nagyobbára királyi privilegiumok alapján, igen nevezetes személyes kiváltságokkal voltak felruházva. Névszerint **1)** személyük- és vagyonukra nézve az u. n. királyi bányaszabadságban (Fürsten-Freieung) részesültek, melynél fogva kiválólág a felség különöspártfogása s védnöksége alatt álltak *a*); **2)** magában álló sajátos bíróságok törvényhatóságának voltak alávetve *b*); **3)** katonai mentességgel bírtak *c*); **4)** személyök után adót nem fizettek *d*), s **5)** ennek folytán az egész országban vámmentesek voltak *e*) stb. Ide tartozott **6)** hogy a bányavárosok és bányatelepek katonai szállásolás alól is kivétettek *f*).

II. Az 1791., 1827. és 1844-ki bányatörvényjavaslatok ezen kiváltságok legtöbbjeit még fenntartották *g*). De a hazai jognak legujabb alakulása, s jelesen az 1854-ki bányatörvény azokat nagyobbára már megszüntette, s jelenleg

csak annyiban lehet szó a bányászat sajátos közjogi külön állásáról, a mennyiben ezt a királyi bányászati főúri jog indokolja, a mennyiben a bányabíróságoknál mint ügyi bíróságoknál bányaügyek tekintetében különös törvénykezelési szabályozást eredményez, és a mennyiben a bányászatra nézve sajátos adórendezés fennáll. A királynak bányászati főúri jogáról már fentebb volt szó (39. sk. §§.); a bányatörvénykezés alább fog tüzetesen fejtegettetni; s így itt csak a bányászatra nézve külön fennálló adórendezésről lesz szó.

a) Miksai bányarendelet XXIV. cikke. — b) Faber: *Principia Jur. Metall.* 89. l., Jurjevich: *Inst. Jur. Metall.* 27. l. Az erdélyi bányászok előbbi kiváltságairól részletesen szól Sófalvi, *Instit. Jur. Metall.* II. köt. 194—230. ll. — c) Faber id. m. 89. l., Jurjevich id. m. 23. l. — d) Faber id. m. 92. l., Jurjevich id. m. 23. l. — e) Jurjevich id. m. 25. l. — f) Faber id. m. 86. l., Jurjevich id. m. 25. l. — g) 1791-ki javaslat 11. (§. 18.); 44. és 45. cikk; 1827-ki javaslat 29—32. cz., 1844-ki javaslat 26—29. cikkei.

112. §. 1) Bányaadózás 1875. előtt.

I. Előbbi jogunk szerint a bányászatra nézve az adónak csak egy neme állt fenn, az u. n. bányavám vagy bányatized (urbura, Frohne), melynek fejében általános elv szerint a bányászati főúri jogban foglalt ásványok után, a mennyiben bányamivelés által nyertek, a tizedik rész (jeder zehnte Kübel, der über die Hängebank gestürzt wird), a királyt mint főurat illette a). Ez volt tehát a közvetlen vagyis u. n. bruttó-jövedelem utáni adó; s ha bebizonyítottott, hogy a bányászat költségei, vagy annak érdekében, szükséges építkezések és másnemű beruházások a jövedelmet vagy egészen, vagy nagyrészen felemésztették, ehhez

képest el is engedtetthetett. Nem csoda tehát, hogy ezen adózási rendszer az újabb korban uralkodó pénzügyi iránylatoknak meg nem felelt többé, s hogy gyakorlatilag is észszerűnek már nem tapasztaltatott, úgy hogy e tekintetben reformok szükségeseknek találtattak.

II. Ennek folytán az 1854-ki bányatörvény a bányavámot elvileg megtartotta ugyan, de gyakorlatilag nevezetesen módosította és szűkebb korlátok közé szorította *b*). Rajta kívül azonban a mértékilleték (Massengebühr) is megállapítatott, mely az adományozott bányamértékekhez képest volt meghatározandó *c*).

Miután pedig ezen rendszer sem találtatott céljának megfelelőnek: **1)** a bányavám 1862. május 1-jétől fogva egészen meg van szüntetve *d*); **2)** a mértékilleték, mely minden adományozott mérték után előbb 6 frtban p. p., s 1858. december hótól fogva ausztriai értékben 6 frt 30 krban volt megállapítva *e*), 1866. július 1-jétől kezdve 4 ausztriai forintra leszállítatott *f*); **3)** hasonló illetékek voltak alávetve 1862. május 1-jétől fogva a zárt kutatmányok is, mindenik után évenként 20 ausztriai forint lévén fizetendő *g*); a mi 1866. július 1-jétől kezdve szintén 4 frtra leszállítatott *h*). **4)** A zártkutatások és adományozott mértékek után fizetendő illeték fontos okoknál fogva a rendes összegben alól is mérsékeltetthetett *i*). **5)** 1862. május 1-jétől fogva a bányászatnál az I-ső osztályu jövedelmi adó hozatott be, mely annak tiszta jövedelme szerint a pénzügyi hatóságok által egyetértőleg a bányakapitányságokkal, a legközelebb lejárt év jövedelmének alapjául volt kivetendő *k*). Ezen jövedelmi adó tehát általában a tiszta jövedelem 5%-át teszi, vas- és ólomhányákra nézve azonban 1866. január 1-jétől fogva 1870. december 31-éig 3%-ra szállítatott *le l*).

III. Az 1867. ótai magyar törvényhozás kezdetben

a bányamivelést a rendes jövedelemadónak vetette alá (l. az 1868 : 26., 1870 : 44., 1871 : 58. és 1873 : 7. teziket). Végre 1875. ez iránt különös törvény hozatott.

a) *Faber: Principia Juris Metall. Hung.* 120. sk. II.; *Jurjevich: Instit. Jur. Metall. Hung.* 122. sk. II.; *Sófalvi, Instit. Jur. Metall. Transsilv.* II. köt. 86. sk. II. Ugyanott olvashatók azon szabályok is, melyek a bányavámnak az egyes bányatermékekhez képesti módosítását rendezték. Más ezen tárggyal összefüggő rendeletek, névszerint a nemes fémek megváltását illető köteleesség (bányatörv. §. 123.), a nyers arany és ezüst kivitelének tilalma stb. újabb időben nagyobb részt meg voltak szüntetve (1856. október 24-ki legf. rendelet, 1857-ki bir. törvényl. 52. sz.), s mennyiben egyes kérdésekre nézve még fennállnak, nem a bányajog, hanem a pénzügyi törvényhozás köréhez tartoznak. Ugyanoda tartozik a hazai törvények szerint az esztergomi érseknek járó pisetum kérdése is. Az arany és ezüst önkényes beváltását az 1857. mártius 5-ki ministeri rendelet bir. törvényl. 53. sz. szabályozza. — b) Bányatörv. §. 219. — c) U. o. §§. 215. sk. — d) 1862. ápril 28. rendelet bir. törvényl. 28. sz. — e) 1854. július 7-ki és 1858. szeptember 2-ki minist. határozatok a bir. törvényl. 1854. 267. sz. és 1858. 139. sz. — f) 1866. mártius 29-ki legfels. rendelet. — g) 1862. ápril 28-ki rend. §. 3. bir. törvényl. 28. sz. — h) 1866. mártius 29-ki legf. rendelet. — i) U. o. — k) 1862. ápril 28-ki rend. §. 2. — l) 1866. mártius 29-ki legf. rend.

113. §. 2) 1875 : 27. tez.

A bányaadót legújabbán az 1875 : 27. tez. határozta meg. E szerint **1)** Bányaadónak tárgya azon jövedelem, mely a bányamivelésből és a hozzátartozó iparágakból ered (1. §.). — **2)** Ilyen üzleteknek tekintetnek: **a)** Minden bányavállalat, mely a bányatörvény szerint adományozott és bánya-telekönnyvezett bányatelekkel, vagy adományozott külmértékekkel bir, vagy mely segédhajtásra bányahatósági engedélyt nyert; — **b)** a kőszénbányák, soroztassék bár a

köszén a szabadoknak nyilvánított ásványok közé vagy sem; és folytattassék ily bányák művelése a bányatörvény szerint kiadott kutatási jogosítvány vagy adomány alapján, avagy a nélkül; — **c)** a bányahatóság engedélye mellett folytatott aranymosási üzlet; — **d)** a bányatermények feldolgozására szolgáló, a bányatörvény alapján folytatott és bányatelek-könyvezett segédművek (2. §.). — **3)** A bánya-adó **a)** minden üzletre, mely bármi nemű kőszéntermeléssel foglalkozik, a tiszta jövedelem 7%-kal vettetik ki; — **b)** minden egyéb bányaművek a tiszta jövedelem 5%-kal rovandók; — **c)** 10%-nyi adó fizetendő minden segédvájás (al- és meggyetárna) vállalkozó által, ki ily segédvájást mint önálló vállalatot üz, és azért más bányavállalkozóktól díjakat szed (3. §.). — **4)** Az ekkép megállapított adónak 70%-ka állami adó, 30%-ka pedig földtehermentesítési járulék (4. §.).

A tiszta jövedelem kinyomozására az 5. és 6., s a bevallásra a 8—11. §§. vonatkoznak.

A bányatelek és zártkutatmányi díjak pedig továbbá is fenntartatnak (12. §.).

MÁSODIK FEJEZET.

A BÁNYÁSZAT MAGÁNJOGI ÁLLÁSA.

114. §. A bányászat viszonya a földbirtokhoz.

I. A bányaművelés egész kiterjedésben, s ugy szintén a felkészítési és kidolgozási munkásság is csak ugy nyerhet kellő rendezést, ha a vállalkozó viszonya a földbirtokosokhoz okszerűleg szabályoztatik. Erre nézve a részletes

intézkedésekben a közgazdaság általános álláspontja szolgáljon irányadásul, úgy hogy a közsönös jogok és kötelesek meghatározásánál a bányászat és a földbirtok érdekei egyaránt figyelembe vétessenek.

Ezekhez képest az 1854-ki bányatörvény *a)*, a bányavállalkozók részére a földbirtok kisajátításának elvét kettős értelemben alkalmaztatja, jogot adván nekik, hogy a földnek felszínén a bányamivelésre szükséges terek és vizek átengedését, megfelelő kártalanítás mellett, hol használás végett csak ideiglenesen, hol tulajdonul követelhetik. Azonkívül azon elveket is meghatározza, melyek szerint a földbirtokos a neki a bányaművelés által okozott kárnak megterítését követelheti.

II. Kutatási kísérletekre, vagy más rövidebb ideig tartó bányamivelési használatra, a szükséges tereknek csak ideiglenes átengedése követeltethetik; oly ezélokra azonban, melyek a tereknek állandó használatát teszik szükségessé, a földbirtokosnak jogában áll azoknak tulajdonuli átvételét szorgalmazni. Ez utóbbinak akkor is van helye, ha később kiderül, hogy a kezdetben csupán ideiglenesnek vélt használás állandóvá válik *b)*.

Ha az érdeklött felek a külső tér átengedése, vagy a kárpótlás iránt meg nem egyezhetnek, a bányahatóság a közigazgatási hatóság közremunkálása mellett köteles a nyomozást megtenni. Ezen nyomozásra a bányavállalkozó és a földbirtokos meghivandók, s műértők is használandók *c)*. A tárgyalásnak folytán a közigazgatási hatóság a bányahatóság meghallgatása után meghatározza, a külső terek átengedésének mennyiben legyen helye, a műértők lelete szerint egyszersmind a megváltás és illetőleg kárpótlás módja és mennyisége iránt is intézkedvén *d)*. Az ezen határozattal meg nem elégedett félnek a törvény útja fenn-

marad ugyan ; a bányavállalkozó azonban, mielőbb a váltási összeget bírói kézhez letette, vagy az évi kárpótítást teljesen biztosította, a kérdéses kultúr átengedését azonnal sürgetheti e).

III. Oly külvizek, melyek a bányüzletre szükségessé, a tulajdonos akarata ellenére is, s a megyetárnásnak még más bányabirtokosok által is, átengedendők, a mennyiben azt vízrendőrségi (wasserpölyzeiliche) vagy más köztekintetek, avagy nagyobb közgazdasági érdekek nem ellenzik. Ily vizek átengedésénél szintén az épen említett eljárás alkalmazandó ; s a hatósági határozatban azon feltételek is megállapítandók, melyek alatt a víz-jog a bányavállalkozót illetendi f).

IV. Különben magától értetik, hogy ezen kisajátítási eljárás ott nem szükséges, hol egyes birtokrészek és telkek, vagy egész vidékek a bányamívelésnek fenntartatvák vagy más módon odarendelvek, p. o. bányavárosok és bányahelységek területén, hol az itt szóban levő kérdések a szabályul szolgáló rendeletek vagy helybeli és illetőleg helyhatósági statutumok szerint intézendők el g). Ugy szintén más szempont alá esnek a bányavállalkozók azon magánjogi birtokszerzései is, melyek által bányászatunk külső szükségleteinek fedezéséről gondoskodnak h).

V. Oly helyeken, hol a kutatás a földbirtokos vagy a közigazgatási hatóság különös beleegyezésétől függ (58. §.), a külső terek átengedése sem követeltethetik. Ha azonban a bányák míveléséhez tartozó munkákra szükséges vízvezetés másképp épen nem, vagy csak aránytalan költségen készíttethetnék, a bányavállalkozó kívánhatja, hogy neki a víznek ezen helyeken keresztül földalatti vezetése, épületeket és temetőket kivéve, megengedtessek. Az ilyes vezetések azonban teljesen vízhatlanul (wasserdicht) és tartósan

kell készíttetni, s a vállalkozó az e tekintetben netalán okozott minden kárért felelős i).

A határkövek, s az adományozott bánya- vagy külmértékek felmérésére, valamint a kutató vájások és azok határainak a felszínen megjelölésére szükséges czövekek lerakását, az okozott kár megtérítése mellett megengedni, s a határjeleket mozdíttatlanul hagyni, minden földbirtokos (az 58. §. II. 1., 2., 4. és 5. alatt említett helyiségek kivételével) köteles k).

VI. Megjegyzendő még: **1)** Oly épületekben, vízvezetéseken, vagy más építményekben okozott károkért, melyek valamely bányatelken belől annak adományozása után, a felsőbbbségtől nyert engedelem nélkül állíttatnak fel, a bányabirtokos nem felelős l); — **2)** Ha valamely földbirtokos az adományozott külmértékeken belől akar építkezni, a külmértékek birtokosának a közigazgatósági hatóság által, a bányahatóság meghallgatása mellett kellő határidő szabandó, mely alatt ő az építkezésre szánt téren belül az adományozott fenntartott ásványokat kiszedni köteles m).

a) Bányatörvény IV. fejezete, 1862. sept. 8-ki udv. rend. — b) Bányatörv. §. 100. — c) U. o. §. 101. — d) U. o. §§. 102. és 103. — e) U. o. §. 103. — f) U. o. §. 105. — g) Hogy p. o. az alsó-magyarországi bányavárosok e tekintetben az 1741-ki kir. rendeleteknek, a bányásági bányászatra az u. n. rendszereknek stb. idevonatkozó határozatai még mennyiben alkalmazhatók? a törvényhozás fogja elhatározni. — h) Bányatörv. §. 2. — i) U. o. §. 99. — k) U. o. §. 104. — l) U. o. §. 106. — m) U. o. §. 107.

Jegyzet. A földbirtokosok azon köteleességéről, mely szerint a bányavállalkozóknak a bányamivelés szükségleteinek megfelelő külső tereket illő kármentesítés mellett átengedni tartozzanak, bányatörvényi javaslataink is több intézkedéseket hoznak indítványba. Névszerint az 1791-ki javaslat 51., s az 1827-ki jav. 24. czikke; de különösen az 1844-ki javaslat 22. czikke tüzetesen ezen tárggyal foglalkoznak. Az 1868:55. tcz. 89. §-a az 1854. bányatörvény határozatát tartja fenn.

115. §. A bányászat és nyilvános közlekedési eszközök közti viszony.

Az 1870-ki magyar bánya-törvényjavaslat szerint:

1) Közutak, vaspályák, csatornák és közlekedési eszközök létesítése ellen, ha azokra a vállalkozók a kisajátítási jogot törvény, vagy ezen alapuló kormányrendelet által nyerték, a bányabirtokos kifogást nem tehet. Azonban a közlekedési vonalak irányában megállapítása előtt azok, kiknek bányatelkén a vonalak átvezetendők, az illetékes hatóság által kihallgatandók, vajjon e közlekedési vonalak kiépítése a kitűzött irányban nem hoz-e a bányauzletre hátrányt s ha igen, mikép volna az a közérdek sérelme nélkül kikerülhető a). — **2)** Felszínes kutatási miveletek a közlekedési vonaloktól oly távolságban tartandók, hogy a közforgalom akadályára ne lehessenek; különösen aknák, tárnák, felszíni miveletek és vaspályai töltések alapjától legkisebb távolsága közutaktól három, hidak és utvezetékek alapfalaitól hat, csatornáktól és vaspályaállomási helyektől tizenöt ölnyre szabatik meg. Ujonan állítandó közlekedési vonalak irányánál a már létező bányamiveletekre nézve hasonló távolságok tartandók meg b). — **3)** Földalatti bányamiveletekkel a vaspályákhoz csak annyira szabad közeledni, hogy azok által sem a vaspályaközlekedés, sem a bányauzlet biztonsága hátrányt vagy veszélyt ne szenvedjen. Általános szabály az, hogy vaspálya és csatorna közelében tárnát és más bányamiveletet csak 20 ölnyi távolságban szabad vezetni, s e határon túl a bányamivelet csak a bányászati és közigazgatási hatóság által egyetértőleg megállapított üzleti terv szerint folytatható c). — **4)** Ha oly bányatelek adományozása kéretik, melyben valamely már létező vas-

pályavonal vagy csatorna vonul keresztül, a bányaszemléhez az illető közigazgatási hatóság, és a pálya- vagy csatornavállalkozó is meghívandó, s meghatározandó, meddig és mily feltételek alatt közeledhetik a bányamivelet a vaspályához vagy csatornához. Ha ez iránt az egyezkedés nem sikerülne, a bányahatóság köteles a tárgyiratokat a legfőbb bányahatósághoz felterjeszteni, mely egyetértőleg a közlekedési miniszterrel határoz. Azon megszorítás fejében, melyet az adományozandó bányatelek kiterjedésére nézve a fennebbi körülmények folytán szükségessé válnék, a felkérő kártalanítást nem követelhet d). — 5) Ha valamely vaspálya bányatelken, vagy miveletben lévő bányaműveken keresztül volna vezetendő, az engedélyezési tárgyalásra a bányatulajdonos és a bányahatóság is meghívandók, s mindkét fél kihallgatása után a bányahatóság egyetértőleg a közigazgatási hatósággal határozandja meg a feltételeket, melyek alatt a vaspálya folytatható. Ezen határozat ellen az eléggületlen félnek a felfolyamodás útja nyitva marad, melyre nézve az illetékes két miniszter egyetértőleg határoz. Azon megszorításért, melyet a bányatulajdonos a hatósági határozat következtében tűrni köteles, kárpótlást csak annyiban követelhet, mennyiben azon határozat folytán új építmények előállítás, vagy más létező ily építmények eltávolítása vagy átalakítása válnék szükségessé e). — 6) Ha valamely tervezett csatorna bányatelkeken, vagy miveletben lévő bányaműveken keresztül volna vezetendő, a viszonyos biztosítás tárgyalás alá veendő; s ha az egyik vagy másíknak megszüntetése is hozatnék kérdésbe, és ez iránt az érdekelt felek közt egyezés nem sikerülne, az illetékes két miniszter határoz a felett, ha vajjon a bánya- vagy csatornavállalat bir-e közgazdászati tekintetben nagyobb fontossággal, s ennek folytán a csatornák vezetése abban ha-

gyandó, illetőleg megváltoztatandó-c; vagy pedig a bányászlet megszüntetendő; mely utóbbi esetben a bányatulajdonos bányabirtokának kisajátítását követelheti f). — 7) Ha már létező bányaművek és üzletben levő vaspályák közt a kölcsönös üzlet biztosítása iránt villongások keletkeznek, a bányatulajdonos köteles bányájában oly biztonsági intézkedéseket tenni, vagy üzletében oly megszorításokat tűrni, melyeket a vaspályának ép fentartása szükségessé tesz, s melyeket a bánya- és közigazgatási hatóság közös javaslata alapján az illetékes két minister határozand meg. A bányabirtokost illető kárpótlás, egyesség nem sikerülte esetén, a törvény rendes útjára tartozik g). — 8) Oly bányákra, melyek vaspálya közelében vagy az alatt műveltetnek, a bányahatóság különös figyelemmel tartozik lenni, s köteles azokat évenként legalább egyszer megvizsgáltatni, s az észrevett rendetlenségeket a törvényes büntetések alkalmazásával is megszüntetni h).

a) Bányatörv. javaslat 142. §. — b) U. o. 143. §. — c) U. o. 144. §. — d) U. o. 145. §. — e) U. o. 146. §. — f) U. o. 147. §. — g) U. o. 148. §. — h) U. o. 149. §.

116. §. Az erdőkről bányászati tekintetben.

Az erdőkre a bányászatnál nagy szükség lévén (11. §.), a törvényhozásnak feladata, e szükség igazságos és méltányos fedezhetéséről gondoskodni. Mindamellettagadhatatlan, hogy jogunk e tekintetben csak hiányos és határozatlan intézkedéseket tartalmaz.

Miksa király, midőn az alsó-magyarországi bányajog újjárendezéséről intézkedett (24—28. §§.), az ottani erdőszetre is kiterjeszté ugyan figyelmét; nemcsak bányarendeletében a), s a körmöczi felvilágosító szabályzatban b)

az erdőknek a bányászat érdekébeni hasznosítását különösen szemügyre vevén; hanem egy önálló erdészeti rendeletet is kibocsátván c). A királynak ezen gondoskodása azonban a kívánt célhoz nem vezetett; s az erdők használása a bányászatra nézve akkor nálunk általános és határozott szabályozást nem nyert.

Fontosabbak voltak e tekintetben Mária Terézia rendeletei. Az alsó-magyarországi bányavárosokhoz intézett 1747-ki u. n. rescriptumok, az ottani erdőségekre nézve nemcsak határozott szabályozást tartalmaznak, hanem azoknak bányászati célokra használása iránt is intézkednek; s hasonló eredményhez vezettek a bánsági bányászatra nézve az ottani u. n. rendszerek is (27. §. 1. jegyz.). Ezekhez járult az 1769. december 22-ki általános erdészeti rendelet d). Azonban ezek által sem volt még a bányászatra nézve általánosabb kielégítő szabály kötelező érvényre emelve; s valamint az említett rescriptumok és rendszerek ellen folytonos panaszok történtek e), úgy különben is a bányáknak fábólani szükségletét nagyobbára csak magánszerződések útján lehetett fedezni f).

Azóta a dologban új nevezetes változás nem történt. A magyar törvényhozás újabb határozatai az erdőkről, a bányászat szükségleteit figyelemre nem méltatják g); az 1854. bányatörvény kihirdetése alkalmával pedig az erdészeti kérdése egészen mellőztetett h). S ámbár a magyar bányatörvényi javaslatok az erdőkről is intézkednek i); ezen intézkedések sem általános országos szabályt nem tartalmaznak, sem tárgyukra nézve a bányászat méltányos kívánalmait ki nem elégítik.

Erdélyben ezen szükségletről országos törvény intézkedett ugyan k), de ezen határozata jelenkorunk gazdasági kívánalmait már szintén ki nem elégíti.

Ezen, lehet mondani, a hazai bányászat tekintetében életkérdést a törvényhozás különös figyelmébe kell ajánlanunk.

a) Miksai bányarendelet 44. cikke. — b) Kőrmöczi felvil. szabályzat 21. cikke. — c) Miksa király 1565. május 15-ki erdészeti rendelete, és 1573. február 16-ki nyiltparancsa, Schmidt-nél: *Sammlung der Berggesetz Ungarns* etc. II. köt. 87. sk. II. és 221. sk. II. — d) Schmidt-nél id. m. XIII. köt. 183. sk. II. — e) *Index gravaminum et postulatum per L. R. atque Mont. Civitates, alias item Regni Jurisdictiones et Urburarios etc. Exc. Regnic. Deputacioni Montanisticae exhibitorum*, a 22., 44., 83., 84., 85., 89., 91. és 92. sz. a., az 1827-ki országos választmány jelentésében. — f) P. o. ilyen szerződések fennállnak a rézbányai bányászat és a nagyváradi l. sz. püspökség közt, a ruszkahegyi bányavállalkozók és a katonai kincstár közt stb. — g) P. o. MO. 1791 : 57., 1807 : 21., 183^{2/3} : 12. és 16.; Erd. 1791 : 30. — h) Hirdetési nyiltparancs IV. cikke. — i) MO. 1791-ki javaslat 52. cz., 1827-ki javaslat 60. cz., 1844-ki javaslat, 23. cikk. — k) Erd. 1747 : 2.

Jegyzet. Az 1844-ki bányatörvény-javaslatnak 83—88. §-ai az erdőkre vonatkoznak.

C.

BÁNYÁSZATI TÖRVÉNYKEZÉS.**117. §. Általában.**

A hazai bányajog teljes rendszeréhez azon hatóságok ismertetése is tartozik, melyekre annak gyakorlati érvényesítése és alkalmaztatása bízva van; s úgy szintén azon szabályok fejtegetése, melyeket ezen hatóságok e tekintetbeni eljárásukban követnek. Ehhez képest ezen szak három fejezetből áll, melyeknek elseje a bányahatóságokat, másodika a bányajog rendszeres kezelésének szabályait, s harmadika a bányászatra vonatkozó perlekedés módját tárgyalja.

ELSŐ FEJEZET.**BÁNYAHATÓSÁGOK.****118. §. Álláspontunk.**

Az 1854-ki bányatörvény szerint a bányahatóságoknak két nemét kell megkülönböztetni; azokat, melyek a bányászatnál a rendszeres szabályokat kezelik, és azokat,

melyeknek feladata a bányajog szolgáltatása. Az előbbieket a szoros értelemben vett bányahatóságok, az utóbbiak a bányabíróságok (bírói bányahatóságok).

Jegyzet. I. Mióta a bányászat főigazgatása és törvénykezdése a municipális városi hatóságoktól országos nivatalokra ruházottak által (30. §.), ez utóbbiaknak szervezése a jogrendezésnek egyik fontos feladatává lett. E tekintetben 1854. előtt általában nálunk feudális iránylatok uralkodván, ezen szervezésnek alapeszméje nem a bányaszabadság (44. és 45. §§.), hanem a király bányászati főurijoga volt. Főzsinormértékül II. Józsefnek 1781. október 25-ki híres rendelete szolgált „Constitutiones circa exercitium juris Regalis metallifodinarum“ (Schmidt: *Sammlung der Berggesetze Ungarns* stb. XV. köt. 237. sk. II.), mely egyrészt egyes nemes földesuraknak a bányászat irányában követelt jogosítványokra nézve az eldöntő tilalmat tartalmazta, másrészt a királynak bányászati főuri jogát az összes bányafőigazgatási és bányatörvénykezési intézmények közvetlen alapjául tette; és ugyanannak 1788. október 6-ki rescriptuma (Schmidt u. o. XVIII. köt. 7. sk. II.), mely a helybeli bányabíróságok helyett királyi bányatörvényszékeket (Berggerichte) és bányabírósági helyettességeket (Berggerichts-Substitutionen) rendszeresített. Ezek voltak az óta (az 1797: 12. és 22. tozikkék után is) Magyarországon a bányafőigazgatási és bányatörvénykezési hatóságok; Erdélyben az 1747: 1. tcz. által az ottani országos bányatörvényszék hasonló tiszti hatáskörrel léven szerevezve. Ezen bányabíróságoknak általában háromféle teendői voltak: t. i. bányahűbéri vagyis feudális; törvénykezdési; pénzügyi, vagyis cameralis ügyek. Ehhez képest I. Magyarország (ideértve annak kapcsolt részeit is), a bányászat tekintetében négy kerületre volt felosztva, és négy kerületi bányatörvényszék állt fenn; névszerint: az alsó-magyarországi bányakerületben a selmecz-bányai kir. kerületi bányatörvényszék; a felső-magyarországi bányakerületben a szomolnokbányai kir. kerül. bányatörvényszék (egyszersmind bánya-felügyelési hivatal); a nagybányai bányakerületben a nagybányai kir. kerül. bányatörvényszék (egyszersmind b. felügy. főhivatal), és a bánsági bányakerületben az oraviczai kir. kerül. bá-

nyatörvényszék (egyszersmind bánya-igazgatóság). Ezeknek mindenike alatt több bányahelyettség (Substitutio) állt. II. Erdélyben a zalatnai kir. tartományi bányatörvényszék, az abrudbányai bányaszékekkel, 10 bányahelyettséggel, s a boiczai és toroczkoí bányanagyokkal.

II. Az 1854-ki bányatörvény behozatalával a bányahatóságoknak teljes átalakulása is elrendeltetett. A kerületi bányatörvényszékek, és a bányahelyettségek megszüntetettvén, teendőiknek három neme is elválasztatott egymástól. Az előbbi cameralis s az újonnan behozott bányaadóztatási ügyek a rendes pénzügyi hatóságokra ruháztattak által; a bányahűbéri és a bányatörvénykezési ügyekre nézve pedig a beállt új reformokhoz képest új hatósági szervezés állapított meg. Névszerint:

1) A feudalismus elve a bányászatnál is eltöröltetvén, a bányászati adományok és engedélyek, valamint az összes bányászat feletti főfelügyelés rendezett tiszti közegek nélkül nem képzelhető, ezeknek tekintetében új bányahatóságok, bányakapitányságok nevezete alatt rendeztetek, melyeknek csekélyebb ügyekbeni helyettesítése u. n. bányabiztosságokra bízott; intézkedések ellen felfolyamodásnak a helytartóságokhoz, s onnan a pénzügyi ministeriumhoz, mint a bányaregale legfelsőbb kezelőjéhez és a bányaszabadság főöréhez lévén helye. --

2) A bányabíráskodás azonban ezen bányahatóságokra nem bízott, hanem a bányászok feletti személyi bíráskodási hatóság különben is a rendes bíróságokra átruháztatván; a bányászati bírói hatóság mint ügyi (Causal-Jurisdiction) volt újonnan megállapítva, s mint ilyen egyes collegiális bíróságokra bízva. Ilyeneknek névszerint ki voltak jelölve a budai országos, s a besztérczebányai, soproni, eperjesi és szatmári megyei törvényszékek; melyekhez a bánásgban a lugosi kerületi, Horvátországban a zágrábi országos, Szlavóniában az eszéki megyei, s Erdélyben a deési és károlyfehérvári kerületi törvényszékek járultak.

III. Az 1861-ki országbírói értekezet a bányahatóságok szervezésében csak igen csekély változást tett; azonban a bányabíráskodásra nézve új szabályt állapított meg.

119. §. I. Tulajdonképi bányahatóságok.

A Magyarországon jelenleg működő öt bányakapitányság székhelyei Budapest, Beszterczebánya, Szepes-Igló, Nagy-Bánya és Oravicza; melyekhez Erdélyre nézve a zalatnai, és a társorszárokra nézve a zágrábi bányakapitányságok járulnak még. Bányabiztoság van jelenleg (az előtt több volt) Gölniczabányán, Rozsnyón és Abrudbányán.

A bányakapitányságok felett mint bányafőhatóság a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi m. k. ministerium működik, melynek e tekintetben egyik osztálya a bányászati ügyeket kezeli.

120. §. II. Bányabíróságok.

A bányaügyekbeni bíraskodást az 1871 : 32. tcz. 2. §-ának, s az 1875 : 36. tcz. 1. §-ának alapján az igazságügyi minister 1871. július 10-ki és 1875. július 31-ki rendeletei a következő törvényszékekre bizta: 1) a budapestvidéki, 2) a selmeczbányai, 3) a rimaszombati, 4) a lőcsei, 5) a nagybányai, 6) az oraviczabányai és 7) a gyulafehérvári királyi törvényszékekre. Ezekhez járul a társorszárokra nézve a zágrábi királyi törvényszék.

Ezektől felebbezésnek a rendes főtörvényszékekhez, tehát a budapesti és a marosvásárhelyi királyi táblákhoz, s a zágrábi báni táblához, innen pedig a magyar királyi curiához és a társorszárok hétszemélyi táblájához van helye.

MÁSODIK FEJEZET.

A BÁNYAJOG RENDSZERES SZABÁLYAI- NAK KEZELÉSE.

121. §. Általában.

A bányajog egyik sajátja az, hogy az intézményeit szorosabban meghatározó szabályai, a bányahatóságok folytonos befolyását teszik szükségessé; nem a bányaszabadságnak megszorítása, hanem inkább fentartása végett. A bányahatóságok, azaz bányakapitányságok és bányabiztosságok e tekintetbeni eljárása tehát általában a bányaszabadság (44. és 45. §§.) általános elvét veszi alapul és kiindulási pontul; az egyes esetekben előforduló bányajogi kérdések minőségéhez képest azonban a viszonyok objectiv tényálladéka által tételeztetik fel szorosabban. Az itt zsinormértékül szolgáló szabályok a bányajog rendszeres szabályainak nevezhetők; melyeknek tárgya a bányahatóságok szükségképi teendői a végett, hogy a bányaszabadság minden egyes esetben érvényesíthessék.

A bányahatóságok e tekintetbeni eljárása közvetlenül a bányatörvény által van meghatározva; azonban az 1854. szeptember 25-ki u. n. életbeléptetési szabályzat (Vollzugsvorschrift), és ezen hatóságoknak 1855. ápril 19-ki utasítása által részletesebb kifejtést nyer. Mindháromnak intézkedései Magyarországon csak annyiban alkalmazhatók, mennyiben az országbirói értekezlet végzése által ki nem zárattak; Erdélyben, Horvátországban, Szlavóniában és az

előbbi katonai határőrvidéken azonban a későbbi szabályozó rendeletekkel együtt jelenleg is feltétlen érvénnyel bírnak.

Ezen szabályok részletes ismertetése a jelen munka tárgyát már nem képezvén, feladatunknak azáltal teszünk eleget, ha általános fejtegetésünknek fonalát követve, a bányahatóságoknak itt szóban levő eljárási szabályait főirány-lataikhoz képest, egybe állítjuk.

122. §. A bányahatóságok ezen szabályok főiránylataihoz képesti teendői.

I. A bányavidéki statutumokra nézve (35. §. f. és 49. §. II.), az országbirói értekezlet végzsei a) az 1854. május 23-ki bányatörvény álláspontját tették magukévá b), s ezt követte utóbb az 1862. szeptember 3-ki 13,622. sz. a. udv. rendelet is c).

II. A kőszénbányászatra nézve (46. §.) Magyarországon az országbirói értekezlet határozata szolgál zsinormértékül d). Azonban megjegyzendő: **1)** A magyarországi államjóságokon, (milyenek a koronai és kamarai jóságok) e), s a katonai határőrvidék területén, a kőszénbányászat 1859-ben feltétlenül szabadnak volt nyilatkoztatva f); s minthogy Erdélyben, Horvátországban és Szlavoniában az 1854-ki bányatörvény alkalmaztatása semmi megszorításnak nincs alávetve, a kőszénbányászat tekintetében is közvetlenül annak határozatai alkalmazandók g). **2)** Az országbirói értekezlet határozatai az 1862. szeptember 3-ki 13,622. sz. a. udvari rendelet, és az 1863. áprilló 26-ki 32,248. sz. a. helytartótanácsi intézmény által nyernek részletesebb felvilágosítást h).

a) Orsz. Ért. végzés. VII. §. 16. — b) Bányatörv. §§. 11., 274. és 275.; továbbá §§. 31., 43., 64., 77. stb. — c) Lásd: Függ-

gelek az ideigl. törvénykezési szabályokhoz, I. 2. Pest, 1863. 4. l.; névszerint a 7. pont. — d) VII. §. 1. — e) Lásd munkámat: *A magyar magánjog rendszere*, I. köt. 314. sk. II. — f) 1859. mártius 8-ki és július 24-ki legf. rendeletek (btyl. 51. és 141. sz. a.). — g) A bányatörv. 3. §-ának folytán annak összes határozatai, s különösen §§. 34., 47., 278., 284. és 285. — h) *Függelék az id. törvénykez. szabályokhoz*, I. 2. füz. 4. és 32. II.

123. §. Folytatás.

III. A kutatás tekintetében (58. és 59. §§.) nemcsak a bányatörvény 17. §-a terjesztetett ki a vadaskertekre a); hanem különösen a kőszénkutatások kérdése is volt tárgya több újabb rendeletnek b). Az 1862. aug. 26-ki udv. rendelet a zártkutatmányok szabályozásával is foglalkozik c).

IV. A kő- vagy barnaszénre adandó bányaadományozás tekintetében (61. sk. §§.) fontos szabályra találunk az 1863. augusztus 15-ki 5664. sz. a. udvari rendelet b) pontjában d).

V. A bánya-tulajdon tekintetében (88. sk. §§.) több újabb rendelet adatott ki; névszerint 1) a bányatelekkönyvre e); 2) a bányatársulatokra f); és 3) a bányatelkek összesítésére nézve g). Azonban fontos újítást ezek nem tartalmaznak.

VI. A bányahatóságilag a bányatörvény áthágásaira (105. §.) kimondandó büntetésekre nézve az rendeltetett, hogy ily nemű büntetések kimondása jogérvényre emelkedvén, a bányatörvényszék által hajtható végre h).

A bányatörvény egyes határozatainak ezen szorosabb szabályozása, a bányabíróságok eljárásában fontos irányadással szolgál.

a) 1859. április 19-ki minist. rendelet (btyl. 95. sz.). A kutatásra az 1854. szeptember 25-ki életbeléptetési szabályzat II. fejezete vonatkozik. — b) 1862. szeptember 3-ki 13,622. sz. a. és

1863. april 15-ki 5664. sz. a. a. udv. rendeletek, az ideigl. törvénykez. szabályok függeléke I. 2. füzetében 4. és 32. II. — c) U. o. I. 1. füzet 62. és I. 2. füzet 32. II. — d) U. o. I. 2. füzet 32. I. Magukra a bányaadományozásokra nézve I. az életbeléptetési szabályzat III. fejezetét. — e) 1864. febr. 7-ki 2165. sz. a. udv. rendelet; az említett függelékben II. füz. 21. I. — f) 1854. december 13-ki minist. rendelet (btvl. 314. I.); s az 1864. febr. 7-ki 2165. sz. a. udv. rendelet, *Függelék* stb. II. füzet 21. I. — g) 1862. augusztus 26-ki 13,463. sz. a. udv. rend. 5., 6. és 7. pontjai. U. o. I. 1. füzet 62. I. A bányatulajdon egyes jogosítványaira nézve I. az életbeléptetési szabályzat V. fejezetét. — h) 1862. szeptember 3-ki udv. rendelet 6. pontja, a függelékben I. 2. füzet 4. I.

124. §. Folytatás.

VII. Különben a bányahatóságok a bányászat irányában, rendezésökre és szerves szabályozásukra nézve a közönséges közigazgatási hatóságoktól lényegesen nem különböznek. Csakhogy a bányászat igazgatása az annak köréhez tartozó viszonyok szabályozásának mind alapelvénél fogva, mely a bányaszabadság, mind részletes szabályai tekintetében sokkal egyszerűbb, mint a földszin feletti társadalmi és államlét rendben tartása és vezetése. Ennek folytán a bányahatóságok a) itt csak kétfélék, bányakapitányságok, melyekre a bányajog rendszeres szabályainak kezelése tulajdonkép bizva van; és nevezetesebb bányafüzleti helyeken azoknak helyettesei, vagyis a bányakapitányságoknak csupán kitétetvényes segédközegei, minden ügyekben előkészítőleg eljárni, s a kapitányságok meghagyásait teljesíteni és végrehajtani hivatvák; hivatalbeli területeiken a fegyelmi hatóságot b), s a bányászati sulyokra és mértekekre való felügyeletet is gyakorolván c).

a) Eljárásukra nézve lásd a bányatörv. §§. 226—234. — b) Országbírói Értekezlet határozatai VII. §. 6. — c) U. o. VII. §. 13.

HARMADIK FEJEZET.

BÁNYABIRÓSÁGI ELJÁRÁS.**125. §. Állaspontunk.**

I. A bányabíráskodás 1848. óta lényeges változást tapasztalt. Nemcsak hogy az előbbi eljárási formák nevezetesen átalakultak, hanem a bányabíróságok illetékessége is az azelőttihez képest jelenleg sokkal szűkebb körre szorítkozik; úgy, hogy mindkét tekintetben a bányajogi fejtegetés is új állásponton van hivatva megállapodni.

E tekintetben általán véve azt jegyezzük meg, hogy a bányabíróságok illetékessége jelenleg már csak az u. n. ügyi törvényhatóság (Causal-Jurisdiction) elve szerint van szabályozva, azaz, hogy ahhoz csak oly jog-kérdések tartoznak, melyek szoros értelemben bányászati természetűek *a)*; — továbbá, hogy a közönséges polgári jog alaki rendszabályai a bányabíróságok eljárásában is rendszerinti zsinormértékül szolgálnak, különös szabályozásnak csak annyiban lévén helye, a mennyiben ez határozottan elrendeltetik *b)*. — Az 1868-ki polgári törvénykezési rendtartás 27. §-a azt határozza, hogy a kir. bányabíróságok első és további fokozatokban, s az akkori illetőségi körrel továbbá is fennhagyatnak.

A jelen munkának tehát feladata nem lehetvén többé az, hogy önálló bányatörvénykezési szabályzatot tárgyz-

zon, e tekintetben a fennálló általános törvénykezési rendszerhez utalunk, itt egyedül azon rendelkezéseket vévén tüzetesen szemügyre, melyek az országbirói értekezlet értelmében a bányabíróságok ügyi törvényhatóságát és sajátos törvénykezési teendőit szabályozzák. Fejtegetésünk e tárgyban három irányt követ: **I)** a bányabíróságok illetékességéről, s **II)** azoknak peres ügyekbeni, és **III)** nemperes ügyekbeni eljárásáról szólván.

a) Orszb. Ért. határozatai VII. §§. 9—14., Erdélyre nézve az 1853. július 3-ki nyiltparancs (btyl. 129. sz.) 59—62. §§-ai, s a m. k. igazságügyi ministerium 1867. december 10-ki; és a m. kir. földmivelési-, ipar- és keresk. ministerium 1871-ki rendeletei; Horvátországra és Szlavóniára nézve az 1853. február 16-ki nyiltparancs (btyl. 50. sz.) 63—66. §§-ai; a katonai határőrvidékre nézve az 1853. november 17-ki cs. rendelet (btyl. 244. sz.) 2—5. §§-ai. — b) Orszb. Ért. végz. VII. §. 31., 1854-ki bányatörvény 2. §-a; 1854. július 26-ki 13,780. sz. a. minist. rendelet, s az 1852-ki ideiglen. polg. perrendtartás XXIX. fejezete.

126. §. A bányabíróságok illetékessége.

I. A bánya-bíróságoknak hatósága valamennyi, a bányászati adományozás vagy engedélyezés alá eső, s bárki által birt bányai tárgyakra és járulékaikra, ideértve a köszénbányákat és az összes kohászatot is, s az ezekből és a bányai kezelésből származó peres esetekre kiterjed.

Ehhez képest a bányabíróságok illetékességéhez tartoznak: **1)** A bányabirtokosok polgári állapotára való tekintet nélkül, bányabirtokuk, és az annak műveléséből támadó jogesetek. — **2)** A bányászati tisztek, szolgák és munkások, számadásaik és kötelezettségeikre nézve, és a bányatörvényben kijelölt fegyelmi esetekben személyükre is. —

3) A bányabíróságok egyszersmind bányatelekkönyv-bírák is, s ehhez képest a dologi bíraskodást is gyakorolják. —

4) Illetékességökhöz tartoznak továbbá a bányásztaárspénztárak intézményéből és annak kezeléséből felmerülő esetek.

— **5)** Végre, ámbár a bányászati tárgyakban elkövetett büntetésekre nézve, p. o. az érczlopás és sikkasztás, ásványtelepek betapasztása vagy eltitkolására nézve, a büntetőhatóság a fenyegető bíróságokat illeti; a szükséges nyomozás, továbbá a szemle vagy becslés, s ugy szintén a tény minőségének meghatározása mégis előbb az illető bányaszék által eszközleendő, mely — valamint ez esetben, úgy bíraskodása alá tartozó más tárgyak megítélése alkalmával felfedezett büntetésekre nézve is — minden vizsgálati, vagy előtte netalán lefolyó perbeli irományokat, a lehető követelések és kárpótlások lajstromával együtt, a büntető hatósághoz hivatalosan átküldeni tartozik a).

II. A bányabíróságok illetékességére vonatkozik az 1877. okt. 23-ki 625. sz. a. következő curiai döntvény: Mint-hogy az ált. bányatörvény 70. §-a értelmében a bányaadományozás a korábban szerzett, vagy a törvényből folyó jogok épségben tartása mellett történik; minthogy továbbá az esetleg e jogok összeütközéséből támadó kérdéseknek elbirálása a bányabíróságok hatásköréhez tartozik: a bányakapitányságok intézkedései által jogaiban sértett fél a bányabíróságoknál kereshet orvoslást. (Fayer, Döntvények Gyűjteménye, új folyam, IV. kötet, Budapest 1878. 120. l.)

a) Orszb. Ért. határozatai VII. §§. 9—14.

127. §. II. A bányabíróságoknak peres ügyekbeni eljárása.

A bányabíróságok a peres ügyekbeni eljárásra nézve általános szabályul az érvényben lévő polgári perrendtartást követik *a)*. Különös intézkedések az országbírói értekezlet határozatainál fogva csak a következő pontok tekintetében állnak fenn:

A) Az eljárási mód tekintetében: **1)** Világos és kisebbszertű jogesetekben a bányakapitányság bírósági előadója a maga mellé veendő tollnokkal (illetőleg a maga járásában a bányabírószági helyettes) szóbeli és rövid uton jár el *b)*; más esetekben a bányaszékek előtt, különbség nélkül, mindennemű perek folyamodási alakban folytatandók *c)*. **2)** Idézkések alkalmával, ha valamely műnek szolgálatában lévő egyén idéztetik, a felől annak főnöke is tudósítandó *d)*; ha pedig az összes bányatársulat ellen egyetemben indított per, annak képviselője vagy igazgatója idézendő *e)*. **3)** Perindítás előtt bármikép okozott földszinti vagy alatti károknak becslése a bányaszéki küldöttség által történik *f)*. **4)** Bányaperekben gyakran szemlevételnek szüksége fennforogván, bírói szemlének is nem ritkán van helye, melyet a bíróság megrendel, és a feleket meghíván, vagy maga, vagy küldöttjei által a hely színén hitelesen eszközöl; körülményesen előadott eredményét pedig a bányaszéki, illetőleg a hivatalos könyvbe iktatja, s a feleknek, ha kívánák, hiteles alakban kiadja *g)*. **5)** Bírói zár alkalmával, a bányaszék a zár alá vett vagyon minőségéhez képest, a felek meghallgatása mellett zárgondnokot rendel *h)*. **6)** Perbeli felszámítások nem külön periratokban, hanem a per érdemével együtt, a szóváltásokkal végzendők be *i)*. **7)** Bi-

rői ítéletek végrehajtásában a bányabíróságok a vagyoni törvényhatóságnak egy nemét gyakorolják; mert nemcsak saját ítéleteit hajtják végre, hanem azokat is, melyek más bíróságok által hozattak, a mennyiben bányavagyonra vonatkoznak. Ez a végrehajtásnak mindhárom fokozatáról (lezárolásról, felbecsülésről és árverezésről) áll *b*). **S)** Bányabíróságok előtt lefolyó bányaugyekben az előforduló semmiségi panaszok elintézésére a m. kir. curia mint semmitőszék nem illetékes (1869. július 16-ki 260. sz. a. curiai döntvény Dt. I. köt. 16. l.; v. ö. Erdélyre nézve a m. kir. igazságügyi ministeriumnak 1867. december 10-ki rendeletét. Törvények és rendeletek tára 1867. 583. l.).

Megjegyzendő még: **a)** A bányászati tárgyra intézett végrehajtás, ha azon tárgy csak ingó vagyont is képez, mindenkor a bányabíróság, illetve a bányahatóságokkal felruházott törvényszékek által eszközözendő. (1875. május 11-ki 7551. sz. a. curiai döntvény, Dt. XIII. köt. a. 61. l.) — **b)** A bányabíróságok által hozott végrehajtási végzések felülvizsgálatára a m. k. semmitőszék hivatva nincs (1875. auguszt. 25-ki 11,722. sz. a. curiai döntvény, Dt. XIV. köt. a. 33. l.).

B) A perek egyes nemei tekintetében: **1)** Bányabirtokban történt erőszakos háborítás eseteiben visszahelyezésnek lévén helye, ez alkalommal a bányabíró rövid uton jár el *l*). V. ö. 89. §.

2) Bánya-átlyukasztási esetekben, bármelyik érdekelt félnek az iránt tett bejelentése után, a bányabíró bányászéki mérnök közbejöttével, a hely színén rövid uton intézkedik, az elégedetlen félnek a törvényes folyamodás utja fennmaradván *m*).

3) Régi, az ásványér lejtős dőlése szerint történt adományozásokból támadt peralkalmával; **a)** ha

az erek, s így az adományozott telkek is egymást átmet-szenék, a régibb felkérő a telkén átnyuló erét saját határai közt kivájhatja, az ezeken túlterjedő érhez pedig a későbbi felkérőnek van joga. **b)** Ha ily erek összefolyának s egyesítve tovább terjednének, és sem csapás vagy dőlés, sem az alkatrészek mineműsége ki nem mutatná, hogy melyik nyeletett el a másik által; — ezen összefolyt érnek az érintkezési ponton tuli kivájása a régibb felkérőt illeti; de ha megismertető jeleit az egyik megtartva, a másikat egészen megsemmisitené: kiki vagy sajátságos jelek, vagy ezek hiányában az előbbi csapás vagy dőlés szerint megismerhető érnek további mivelésére jogosittatik, habár későbbi felkérő lenne is *n*).

4) A csőd alatt lévő bányabirtok tárgyában érdekes az 1876. június 27-ki 316. sz. a. curiai döntvény o).

a) Orszb. Ért. végz. VII. §. 31. — b) U. o. VII. §. 32. — c) U. o. VII. §. 36. — d) U. o. VII. §. 33. — e) U. o. VII. §§. 34. és 35. — f) U. o. VII. §§. 53. és 54. — g) U. o. VII. §§. 47—52. — h) U. o. VII. §§. 55—59. — i) U. o. VII. §§. 63—66. — k) U. o. VII. §§. 60—62. és IV. §. 13. — l) U. o. VII. §§. 37. és 38. — m) U. o. VII. §§. 39—45. — n) U. o. §. 46. — o) Dt. XVI. köt. b. 47., Dgy. B. II. köt. 3. l.

128. §. II. A bányabíróságoknak nem-peres ügyekbeni eljárása.

1) A legfontosabb nem-peres ügy, melynek rendben-tartásában a bányabíróságoknak lényeges része van, a bányászati okmányügy, különösen pedig a bányatelek-könyv kezelése. Összes bányarendezésünknek t. i. egyik főfeladata a bányászatra vonatkozó okmányok helyes kiadása, s illetőleg a bányászati okmányügy jó rendben tar-

tása, továbbá a bányászati könyvvezetés lévén; a bányahatóságok fontosabb teendői közé tartozik, mindezekről kellőleg gondoskodni; miért is az országbirói értekezlet a levéltár és a levélmásolatok kérdését különös intézkedésnek tette tárgyává *a*). Ezen bányászati okmányügynek főalkatrésze a bányatelekkönyv; melynek vezetése és kezelése a bányabiróságokra van bízva, úgy hogy ezek egyszersmind bányatelekkönyv-birák is *b*). A bányatelekkönyvről már volt szó. (78. §.)

2) Örökség esetében, ha a hagyatékban bányavagyon foglaltatik, ennek összeírását és becslését a bányabiróság egyik tagja, vagy a helyettes teljesíti. A vagyon mikénti kezeléséről az illető polgári hatóság gondoskodik *c*).

3) A gyám- és gondnokság alatt lévők bányajogainak és birtokainak kezelése feletti felügyelésében az országbirói értekezlet a bányabiróságoknak szintén fontos részt adott *d*). Azonban az 1877 : 20. tcz. a gyámsági és gondnoksági ügyekre nézve az előbbitől lényegesen eltérő rendszert megállapítván, az országbirói értekezlet rendezésének mostani viszonyaink közti alkalmazhatása iránt kértelők támadhatnak. Itt mindazáltal figyelembe veendő, hogy az 1877 : 20. tcz. földbirtokból és épületekből álló vagyon kezelését (270. §.), s gyári, kereskedési és iparüzlet fenntartását (271. §.) tárgyalja ugyan; de sem bányabirtokról, sem bányaiparról nem tesz említést. S minthogy ezeknek természete a közönséges birtok és ipar természetétől nevezetesen különbözik, e tekintetben az 1877 : 20. törvénycz. egy utólagos törvény általi kiegészítése még szükséges.

A bányabiróságoknak ily esetekbeni eljárása nincs ugyan oly szoros formaságokhoz kötve, mint a peres ügyek-

nél; azonban ezeket is valóságos bíraskodási ügyeknek kell tekinteni, úgy hogy a bányászat rendszeres szabályainak szempontja alá többé nem esnek. Az eljárási formák szintazok, melyeket ily nemű esetekben más bíróságok is követnek.

a) Orszb. Érték. határoz. VII. §§. 70—72. — b) U. o. VII. §. 11. — c) U. o. VII. §. 23. — d) U. o. VII. §§. 24—27.

TÁRGYMUTATÓ.

A római szám a kötetet, az arab a lapot jelenti.

- Abrudbánya I. 40. 59. II. 12.
 Adományozás II. 8. sk., 14.
 31. sk. 100.
 Adózás I. Bányaadózás.
 Alsó-magyarországi bá-
 nyászat I. 30. 43., II. 11.
 Altárna(Erbstollen)I. 16., II. 21.
 Árvák I. Gyám- és gondnokság.
 Árverés II. 44. 60.
 Ásványok I. 9. 83. 86.
 Ásványszemek I. 87. sk.,
 II. 99.
 Áthágásaia bányatörvény-
 nek II. 72. 100.
 Átlyukazás II. 106.
 Ausztriai általános bánya-
 törvény I. 56. 63.
 Bánság I. 55. 58., II. 12.
 Bányaadózás II. 82. sk.
 Bányatörvényszékek II. 97. 102. sk.
 Bányabirtok II. 2. 19.
 Bányabiztonság I. Bányahatósá-
 gok.
 Bányadolgok I. 99.
 Bányacépületek I. 99.
 Bányavérték (Bergwerksgut) I.
 98.
 Bányahatóságok II. 94. sk.
 98. sk.
 Bányaipar II. 64. sk.
 Bányajárás II. 16.
 Bányajog I. 1. sk. 24. 67.
 Bányajogosítványok II. 1.
 sk. 47. sk. 57. sk.
 Bányakapitányságok I. Bánya-
 hatóságok.
 Bányakészlet I. 99. II. 56.
 Bányakincstár I. Kincstár.
 Bányakönyv I. 100. 102., II.
 30.
 Bányamegyék (Bergreviere) I.
 64. 96.
 Bányamérnök I. 20.
 Bányamértékek II. 2. 9. sk.,
 47. II. 60. 106.
 Bányamivelés I. 14.
 Bányamunka II. 74.
 Bányamunkások I. 95. II. 73.
 103.
 Bányapolgárok (Waldburger) I.
 Bányatársak.
 Bányarészhányó I. Kuxa.
 Bányastatutumok I. 7. 8.
 68., II. 11.
 Bányaszabadság I. 41. 85.
 Bányászsnép I. 94.
 Bányaszolgálmak II. 54.
 Bányaszokás I. 7.
 Bányatársak I. 94. II. 41.
 Bányatársulat II. 40.
 Bányatartozék I. 99. II. 56.
 Bányatelek II. 13. sk. 47.
 59.
 Bányatelekkönyv I. 100., II.
 32. 47. 63.
 Bányatermékek I. 8. 18. 98.
 II. 56.
 Bányatisztek I. 94. 65. 81.

- Bányatized I. Bányavám.
 Bányatörvény I. 6.
 Bányatulajdon II. 45. sk.
 57.
 Bányavállalatok II. 65. sk.
 Bányavállalkozók II. 65. 70.
 71.
 Bányavám II. 82.
 Bányavárosok I. 28.
 Bányavizek II. 51.
 Bányászat I. 8. 14. sk.
 Bányászati autonómia I. 7.
 Bányászati főuri jog I. 7.
 29. 79. sk.
 Betáblázás II. 54.
 Birtok II. 46.
 Birtokháborítás II. 46. 106.
 Bosznia I. 39.
 Büntetések II. 72.
 Dolgok I. 98.
 Dolgbanai jogosítványok
 II. 45.
 Elcsovekelés II. 18.
 Eldarabolása a bányamér-
 tékeknek II. 49.
 Elévülés II. 51.
 Eljárása a bányabírósa-
 goknak II. 105. sk.
 Elsőségi jog (Alter im Felde)
 II. 5.
 Elvonása a bányajogosít-
 ványoknak II. 60.
 Engedélyezés (Concession) II.
 21. 27. 31.
 Erdély I. 40. 49. 58., II. 12. 61. 99.
 Erdészlet I. 20.
 Erdők II. 91.
 Fekvő birtok I. Bányatartozék.
 Feljegyzési könyv II. 30.
 Felkérvény (Muthung) II. 7.
 15.
 Felkészítés (Aufbereitung) I.
 18., II. 27.
 Felmérés II. 18.
 Felsőbánya I. 36. 48. II. 12.
 Felső-magyarországi bá-
 nyászat I. 34. 47. 58., II. 11.
 Fentartott ásványok I. 83.
 84.
 Földbirtokos II. 5. 85.
 Földesuri bányászat I. 28.
 31. 32. 37.
 Föld- és mérés-könyv II. 33.
 Főtárna I. Altárna.
 Gyám-és gondnokság II. 108.
 Haladék (Fristung) II. 69.
 Használása a bányabirtok-
 nak II. 49.
 Haszon (Usus) II. 54.
 Haszonbérlet I. 103.
 Haszonélvezés (Ususfructus)
 II. 54.
 Határok II. 18.
 Határközegek (Überscharren)
 II. 2. 23. sk. 47.
 Havasalföld I. 39.
 Horvátország I. 38. 49. II. 97.
 99.
 Huta I. Kohó.
 Ingó bányadolgok I. 99. II.
 56.
 Irodalma a bányajognak I.
 20. sk.
 Javaslatok bányatörvényi
 I. 60. 63.
 Jogosítványok I. Bányajogosít-
 ványok.
 Jogügyek a bányászatnál I.
 101.
 II. József bányareformjai I.
 56.
 Jus Regale Minerale I. Bányá-
 szati főuri jog.
 Károk II. 71. 86. stb. 105.
 Késedelmezési eljárás (Re-
 tardat) II. 21.
 Kidolgozás (Zugutabringung)
 I. 18., II. 2. 32.
 Kincstár I. 97.
 Királyi rendeletek I. 7. 56.
 67.
 Kisajátítás II. 86.
 Kiváltságok II. 81.
 Kohó (Hütte) I. 18., II. 27. 32.

Könyvvezetés II. 30. sl
 Körmedezbánya I. 31. 4
 55., II. 11.
 Kőszemek I. Ásványsszenek
 Közlekedési eszközök
 89.
 Kutatás I. 13., II. 2. sk.
 65. 100.
 Kuxa II. 36. 56.
 Külmértékek (Tagmassa
 2. 24. sk. 48. 59. 60. 69
 Lemondások II. 43. 44.
 Mária Terézia bánya
 formjai I. 56.
 Maximilian I. Miksai bány
 delet.
 Megszűnése a bányajc
 ványoknak II. 43. 60.
 Megyétárnák (Revierst
 II. 2. 21. 47. 68.
 Mértékek I. Bányamértéke
 Mértékilleték II. 83.
 Miksai bányarendelet
 42. sk. 68.
 Nagy-Bánya I. 36. 48.
 Országbirói Értekezl
 65.
 Örökség I. 103. II. 108.
 Összesítése a bányam
 keknek II. 48.
 Özvegyijog II. 54.
 Pótfizetés (Zubusse) II.
 Privilegiumok a bány
 szatnál I. 23. 67. II. 8

Részvénytársulatok I. 97.
 Segédvájások II. 2. 24. 47.
 68.
 Selmezbánya I. 30. 44. 46.
 55., II. 11.
 Sóbányászat I. 35. 37.
 Statutumok I. Bányastatutumok.
 Szabad turzás, szabad kutatás I.
 Zárkutató.
 Személyek a bányászatonál
 I. 93. sk. II. 81.
 Szerbia I. 39. 78.
 Szerződéses I. 101.
 Szlavonia I. 38. II. 97. 99.
 Szolgalmak. II. 33. 48. 54.
 Társládák (Bruderladen) II.
 77.
 Társpezntárak I. Társládák.
 Története a bányajognak I.
 25. sk. 70. sk.
 Tulajdon II. 45. sk. 57.
 Tulajdontársaság II. 34. sk.
 Turzás I. Kutatás.
 Ügyek peresek II. 105.
 Ügyek nem-peresek II. 107.
 Vájnamérték I. Bányamérték.
 Vájnatelek I. Bányatelek.
 Vizek II. 51.
 Vizijog I. 20. II. 87.
 Zalog II. 33. 107.
 Zárkutató (Freischurf) II.
 4. 58. 65. 100.
 Zuzda (Pochwerk) I. 18., II.
 27. 32.